

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Eliška Vetýšková

**Otázka legality hrozby a použití jaderných zbraní
v kontextu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Ondřej CSc., DSc.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. 10. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 276 625 znaků včetně mezer.

Eliška Vetyšková

diplomantka

V Praze dne 14.10.2023

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové prof. JUDr. Janu Ondřejovi, CSc., DSc. za odborné vedení a vstřícný přístup, jakož i za poskytování cenných rad a doporučení v průběhu psaní této práce. Zároveň bych chtěla z celého srdce poděkovat své rodině a Janu Bervidovi, LL.M., LL.B. (Hons) za bezpodmínečnou pomoc a podporu nejenom v průběhu celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Zásada zákazu použití a hrozby silou v mezinárodním právu v kontextu mezinárodní bezpečnosti.....	4
1.1. Pojem mezinárodní bezpečnosti.....	4
1.2. Hrozby mezinárodní bezpečnosti.....	5
1.3. Zásada zákazu použití a hrozby silou.....	10
1.3.1. Zakotvení zákazu použití a hrozby síly.....	12
1.3.2. Definice síly.....	14
1.3.2.1. Definice ozbrojené síly.....	16
1.3.3. Pojem hrozby silou.....	18
1.3.4. Použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti.....	19
2. Právo ozbrojených konfliktů.....	21
2.1. Dělení mezinárodního humanitárního práva.....	21
2.2. Působnost norem mezinárodního humanitárního práva.....	23
2.3. Definice ozbrojeného konfliktu.....	25
2.4. Klasifikace ozbrojených konfliktů.....	26
2.5. <i>Ius ad bellum</i> a <i>ius in bello</i>	27
2.5.1. <i>Ius ad bellum</i>	28
2.5.2. <i>Ius in bello</i>	28
3. Haagské právo: Omezení způsobů a prostředků vedení ozbrojeného konfliktu v širším smyslu.....	30
3.1. Prameny haagského práva.....	30
3.2. Obecné zásady haagského práva.....	32
3.2.1. Zásada lidskosti.....	34
3.2.2. Zásada vojenské nutnosti.....	36
3.2.3. Zásada rozlišování.....	37
3.2.3.1. Rozlišení mezi kombatanty a civilisty.....	38
3.2.3.2. Rozlišení mezi vojenskými a civilními objekty.....	38

3.2.4.	Zásada proporcionality	40
3.2.4.1.	Doktrína dvojího účinku	41
3.2.5.	Zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje.....	42
3.2.5.1.	Omezenost způsobů vedení boje.....	43
3.2.5.1.1.	Pozemní ozbrojený konflikt.....	45
3.2.5.1.2.	Námořní ozbrojený konflikt	45
3.2.5.1.3.	Letecký ozbrojený konflikt.....	46
3.2.5.2.	Omezenost volby prostředků.....	47
3.2.5.2.1.	Konvenční zbraně	48
3.2.5.2.2.	Zbraně hromadného ničení	49
4.	Legalita jaderných zbraní	51
4.1.	Historie použití a vývoj regulace jaderných zbraní.....	52
4.1.1.	Přijetí Deklarace o zákazu použití nukleárních a termonukleárních zbraní.....	52
4.1.2.	Karibská krize	53
4.1.3.	Počátky snah o jaderné odzbrojení.....	54
4.2.	Legalita hrozby a použití jaderných zbraní	55
4.2.1.	Posudek Mezinárodního soudního dvoru z roku 1996 ve věci legality užití jaderných zbraní	55
4.2.1.1.	Aplikovatelné právo	57
4.2.1.2.	Zákaz hrozby silou nebo použití síly.....	58
4.2.1.3.	Legalita použití jaderných zbraní v kontextu <i>ius ad bellum</i>	60
4.2.1.4.	Legalita jaderných zbraní v kontextu <i>ius in bello</i>	62
4.2.1.5.	Závěrečné výroky a zhodnocení posudku	63
4.3.	Koncepce jaderného odstrašení.....	67
4.4.	Vývoj úplného odzbrojení na poli jaderných zbraní	69
4.4.1.	Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT)	69
4.4.2.	Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní (TPNW).....	71
5.	Ozbrojený konflikt na Ukrajině.....	74
5.1.	Mezinárodní ozbrojený konflikt na Ukrajině	74
5.2.	Historická východiska konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací	76
5.2.1.	Říjnová revoluce a SSSR	76

5.2.2. Oranžová revoluce.....	76
5.2.3. Asociační dohoda mezi EU a Ukrajinou	77
5.2.4. Anexe Krymu	78
5.2.5. Invaze Ruské federace na Ukrajinu v roce 2022	79
5.3. Mezinárodněprávně relevantní reakce mezinárodního společenství na ozbrojený konflikt na Ukrajině	80
5.3.1. Reakce Rady bezpečnosti OSN.....	81
5.3.2. Reakce Valného shromáždění OSN	82
5.3.3. Reakce regionálních mezinárodních organizací.....	83
5.3.4. Reakce Ruské federace.....	84
5.4. Ozbrojený konflikt na Ukrajině a <i>ius in bello</i>	88
5.4.1. Okupace Záporožské a Černobylské jaderné elektrárny	90
5.5. Prognózy ohledně možného použití jaderných zbraní	93
5.6. Důležitost zásady zákazu hrozby a použití síly a její platnost do budoucna v kontextu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině.....	96
Závěr.....	100
Seznam zkratek	105
Seznam použitých zdrojů	106
Abstrakt	123
Abstract	124

Úvod

V mezinárodním prostředí se otázka zákazu použití a hrozby silou stává stále důležitější, a to zejména s ohledem na mezinárodní bezpečnost. Tato problematika nabývá na významu v kontextu ozbrojených konfliktů, které se v dnešní době stávají nedílnou součástí mezinárodního dění. Jedním z aktuálních příkladů takového konfliktu je situace na Ukrajině, kde probíhá ozbrojený střet mezi Ukrajinou a Ruskou federací mající závažné důsledky na mezinárodní bezpečnost. Kvůli tomuto konfliktu se dostaly do diskurzu opětovně otázky legality hrozby a použití jaderných zbraní.

Zásada zákazu použití a hrozby síly je jednou z vůdčích zásad mezinárodního humanitárního práva, jejíž kořeny sahají do poloviny minulého století. I přes snahu se touto zásadou dogmaticky řídit není mezinárodní společenství bezchybné a k porušování této zásady dochází. Nadto zásada nepůsobí absolutně a generálně. Jaderné zbraně jsou jednou z hrozeb mezinárodní bezpečnosti a mezinárodního míru, i přestože k jejich použití historicky došlo prozatím pouze dvakrát na konci druhé světové války. Jsou neoddělitelnou součástí vojenských arzenálů devíti států mezinárodního společenství, a přestože jsme mohli díky relativně klidným rokům v mezinárodní politice nabýt dojmu, že jejich hrozba není aktuální, ozbrojený konflikt na Ukrajině nás přesvědčil o opaku. Legalita použití a hrozby jaderných zbraní na Ukrajině je syntézou výše zmíněných problematik mezinárodního práva veřejného, potažmo mezinárodního humanitárního práva.

Cílem této práce je poskytnout analýzu právních aspektů hrozby a použití jaderných zbraní v kontextu nejen ozbrojeného konfliktu na Ukrajině, ale i ozbrojených konfliktů obecně. Předmětem zkoumání je tedy otázka legality hrozby a použití jaderných zbraní, a také s ní spjatá zásada zákazu použití a hrozby síly v kontextu probíhajícího mezinárodního ozbrojeného konfliktu na Ukrajině. Otázka legality hrozby a použití jaderných zbraní je vykládána na pozadí mezinárodního humanitárního práva.

Vymezených cílů práce je dosaženo při využití metody analýzy primárních zdrojů práce a komparace různých přístupů jejich interpretace. V případě mezinárodních smluv je používána deskriptivní metoda. Z obecných informací zjištěných k otázce legality hrozby nebo použití jaderných zbraní jsou dedukovány závěry na konkrétní situaci, při které by k jejich použití mohlo dojít v rámci ozbrojeného konfliktu na Ukrajině.

Primárním zdrojem práce je Charta Organizace spojených národů společně s poradním posudkem Mezinárodního soudního dvora ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní z roku 1996. Práce dále využívá kodifikaci Obyčejového mezinárodního humanitárního práva a komentáře k němu. Dalšími prameny jsou také rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora, vybrané mezinárodní smlouvy, rezoluce Rady bezpečnosti a Valného shromáždění Organizace spojených národů a záznamy o hlasování o jednotlivých rezolucích. Tyto prameny jsou podpořeny ze sekundárních zdrojů v podobě knižní či elektronické odborné literatury. Z důvodu převahy anglicky psaných materiálů je autorka samostatně překládá. V takových případech je původní anglický text uveden v poznámce pod čarou.

Práce je členěna do pěti kapitol. První kapitola nejprve poskytuje obecný úvod do problematiky mezinárodní bezpečnosti a poté se zabývá zásadou zákazu hrozby a použití síly. Vymezuje teoretické pojmy mezinárodního práva veřejného stejně jako aktuální stav mezinárodní bezpečnosti a hrozby, jimiž je ohrožena. Samotná existence jaderných zbraní je úzce spjatá s uchováním mezinárodního míru. Jejich případné použití či hrozba zasahuje do základních pravidel mezinárodního práva veřejného, mezi které spadá i zákaz použití a hrozby síly.

Druhá kapitola je věnována zvláštní oblasti mezinárodního práva veřejného, a to právu ozbrojených konfliktů, také známému jako mezinárodní humanitární právo. Úprava ozbrojených konfliktů je právním rámcem pro regulaci chování států po dobu trvání ozbrojeného konfliktu. Tato kapitola poskytuje teoretický základ pro podrobnější analýzu haagského práva. Pozornost je věnována zejména dělení mezinárodního humanitárního práva s důrazem na působnost jeho norem. Neposledně je v kapitole definován pojem ozbrojeného konfliktu a jeho možná klasifikace. V práci je poskytnuta úvaha nad platností oddělení složek *ius in bello* a *ius ad bellum* v rámci mezinárodního humanitárního práva.

Třetí kapitola se úzce zaměřuje na jednu z částí mezinárodního humanitárního práva – haagské právo, které obsahuje úpravu omezení způsobů a prostředků vedení odzbrojeného konfliktu v širším smyslu. Na základě analýzy jednotlivých obecných zásad haagského práva je prokázáno, jaké z těchto zásad mohou jaderné zbraně ohrozit nebo přímo porušit. Tato kapitola dále aplikuje způsoby vedení ozbrojeného konfliktu a prostředky jeho vedení v různých typech ozbrojených konfliktů, včetně pozemních, námořních a leteckých konfliktů. Není opomenuta klíčová zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje v užším smyslu přinášející komplexní přehled vyplývající z mezinárodních dokumentů o nepovolených prostředcích a

způsobech boje. Tato kapitola dále v kontextu zbraní hromadného ničení obsahuje zmínku o jaderných zbraních, které jsou detailně rozebrány ve čtvrté kapitole.

Čtvrtá kapitola je těžištěm práce. Je vystavěna na analýze poradního posudku Mezinárodního soudního dvora ve věci legality nebo hrozby jaderných zbraní z roku 1996, který je zdrojem veškeré materie týkající se této problematiky. S ohledem na jeho rozporuplné přijímání doktrínou má provedená analýza reflektovat jeho praktické dopady s odstupem času. Kapitola poskytuje shrnutí historie regulace jaderných zbraní a to do bodu, kdy byl Mezinárodním soudním dvorem vypracován tento poradní posudek. S odkazem na poradní posudek je doplněn výklad ohledně koncepce jaderného odstrašení. V závěru kapitoly je poskytnuta analýza konkrétních pramenů mezinárodního práva veřejného, které si dávají za cíl úplné jaderné odzbrojení.

Závěrečná pátá kapitola je reflexí aktuálně probíhajícího ozbrojeného konfliktu na Ukrajině. S odkazem na teoretické kapitoly autorka tento konflikt klasifikuje podle pravidel mezinárodního práva veřejného a v rámci analýzy dynamiky aktuálního konfliktu se vrací k historickým kořenům, které stály za jeho rozpoutáním. Dále popisuje reakce mezinárodního společenství, které si počátek i průběh konfliktu vysloužil. Na ozbrojený konflikt se dívá taktéž z pohledu *ius in bello* a aplikuje teorii zmíněnou v předcházejících kapitolách na situace, které se v rámci ozbrojeného konfliktu staly, přičemž se zamýšlí nad platností obecných zásad mezinárodního práva veřejného. Ze zjištěných informací o skutkovém průběhu ozbrojeného konfliktu autorka vyvozuje možné scénáře se zaměřením se na možné využití síly jaderných zbraní. Na konci páté kapitoly se autorka zamýšlí nad důležitostí a významem zákazu hrozby a použití síly ve smyslu *ius ad bellum* a s ohledem na aktuální konflikt polemizuje nad budoucností této zásady.

1. Zásada zákazu použití a hrozby silou v mezinárodním právu v kontextu mezinárodní bezpečnosti

1.1. Pojem mezinárodní bezpečnosti

Vymezit a definovat pojem mezinárodní bezpečnost není snadné. Autoři, analytici a jiní specialisté na bezpečnosti otázky se při jeho definování rozcházejí a přinášejí řadu rozdílných pohledů. I přesto v jejich přístupech lze najít společné charakteristiky. Shodují se na skutečnosti, že bezpečnost je elusivním – pomíjivým pojmem.¹ Tím autoři poukazují na nesnadné zachycení významu bezpečnosti v důsledku její nemožné měřitelnosti a vyčíslitelnosti.

Na mezinárodní bezpečnost je nahlíženo jako na stav, ve kterém nehrozí nebo neexistuje ze strany žádného aktéra mezinárodního společenství pro dalšího z aktérů bezpečnostní hrozba.² Opakem negativního vymezení bezpečnosti, které bylo uvedeno v předchozí větě, je pozitivní definice vycházející z premisy, že dochází k negaci negativních stavů.³ Bezpečnost je podle pozitivní definice stav, kdy je subjekt chráněn před případnými hrozbami nebo stojí mimo jejich dosah.

Mezinárodní bezpečnost poukazuje na zdraví vztahů v mezinárodním společenství (mezinárodní mír), a na takový stav mezinárodních vztahů, při kterém nedochází k narušení zájmů jednotlivých států. Z definice vyplývá, že mezinárodní bezpečnosti nemůže být dosaženo izolovaně, ale pouze ve vzájemné spolupráci s ostatními státy. Na příkladu Severní Koreje nebo období studené války lze ukázat, že politika izolacionismu, snažící se vyhnout sporům mezi jinými státy⁴, vede ke vzájemné nedůvěře a zvyšuje riziko vznik sporu mezi státy. Je tedy v zájmu každého státu, aby s mezinárodním společenstvím spolupracoval kvůli zachování své vlastní existence. Tuto myšlenku formuloval v tezi o společné bezpečnosti O. Palm následovně „*Bezpečnosti musí (státy) dosáhnout ne proti svému protivníkovi, ale spolu s ním. Mezinárodní bezpečnost musí spočívat na odhodlanosti ke společnému přežití, nikoli na hrozbě vzájemného zničení.*“

¹ MCSWEENEY, B. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Vyd. 1., Cambridge: Cambridge University Press, 1999, 265 s., ISBN 9780521661775, str. 13.

² MOLLER, B. *Towards a New Global Military Order?* In: Working Papers, vol. 23 (1997), str. 43–44.

³ EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. [online]. [cit-23-03-03]. Praha: Ministerstvo obrany České republiky. 2006. Dostupné z: <https://www.army.cz/assets/files/9960/mezinar bez.pdf>, str. 7.

⁴ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné – obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. Upravené a doplněné vydání. Brno: Nakladatelství Masarykovy univerzity, 2020, 369 s., Edice Učebnice Právnické fakulty MU, sv. 549. ISBN 987-80-210-9510-6, str. 49.

Každý stát se prostřednictvím činů svých představitelů snaží o zachování své existence. Zajištění bezpečnosti státu se primárně zaměřuje na tři cíle, jimiž jsou eliminace možných hrozeb různého charakteru; zajištění soudržnosti a vnitřního pořádku a neposledně zajištění bezprecedentní spravedlnosti a bezpečnosti občanů legálními prostředky.⁵ Pokud mají státy zajištěnou obranu svého území a hodnot (které se na něm nacházejí), fungování jejich institucí a ochranu obyvatelstva, lze říci, že se nacházejí ve stavu relativní bezpečnosti.⁶ Hodnotu bezpečnosti nelze metricky vyjádřit. O relativní povaze bezpečnosti píše ve své publikaci docent Eichler následovně: „*O bezpečnosti nemůžeme tvrdit, že je absolutní. Bezpečnost je vždy relativní a je přímo úměrná hrozbám či rizikům.*“⁷ Pro hodnocení míry bezpečnosti je nezbytné znát druhou stranu mince – tedy bezpečnostní hrozby, které ji mohou ohrožovat a narušovat.

Z různých se definic vyplývá, že cílem mezinárodní bezpečnosti je zajistit mírové podmínky v mezinárodním společenství neohrožující existenci žádného z jeho členů při zachování bezpečnosti států, ale i zajištění života a bezpečnosti jednotlivců.⁸

1.2. Hrozby mezinárodní bezpečnosti

Udržení mezinárodní bezpečnosti a míru je zájmem každého státu. Primární odpovědnost za udržení mezinárodní bezpečnosti leží na každém jednotlivém státu, který je povinen provádět v rámci své národní politiky všechny kroky tak, aby se případné nebezpečí z jednoho státu nešířilo přes hranice dále do regionu. Mimo fungování bezpečnostních a vojenských složek státy ve své kapacitě přijímají bezpečnostní strategie obsahující východiska bezpečnostní politiky, bezpečnostní zájmy či bezpečnostní hrozby.

Česká republika se dlouhodobě umísťuje v první desítce indexu globálního míru (GPI). Podle studie Institutu pro ekonomiku a mír (IEP) se v minulém roce, i přes ozbrojený konflikt nedaleko od jejich hranic, umístila na osmém místě žebříčku nejbezpečnějších zemí světa⁹. I přes relativní pocit „bezpečí“, není vhodné usínat na vavřínech. Česká republika aktuálně pracuje s Bezpečnostní strategií ČR (dále jen „Strategie“) přijatou v roce 2015.¹⁰ Strategický vládní dokument byl přijat ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky a Parlamentem ČR při

⁵ FREEDMAN, L. *The new security equation*. In: Conflict, security and Development, vol. 4 (2004), n. 3, str. 247.

⁶ EICHLER, J., op. cit., str. 7.

⁷ EICHLER, J., op. cit., str. 7.

⁸ ONDŘEJ, J., *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 244s., ISBN: 978-80-7676-108-7, str. 5.

⁹ INSTITUTE FOR ECONOMICS AND PEACE. *Global Peace Index Map. The Most & Least Peaceful Countries, Vision of Humanity*. [online] [cit-23-03-06]. 2023. Dostupné z: <https://www.visionofhumanity.org/maps/>.

¹⁰ Bezpečnostní strategie České republiky. [online] [cit-23-03-06]. 2015. Dostupné z: www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf

konzultaci s Ministerstvem zahraničních věcí a Ministerstvem obrany, a je základním dokumentem bezpečnostní politiky České republiky. Strategie 2015 nahradila Strategii z roku 2003 a podstatnou měrou aktualizovala Strategii z roku 2011.

Ve Strategii je uvedeno, že „*ČR jako zodpovědný člen mezinárodních organizací zahrnuje mezi relevantní bezpečnostní hrozby i takové, které nemají přímý dopad na její bezpečnost, ale ohrožují její spojence.*“ Prohlášení potvrzuje nutnost zahrnutí mezinárodních bezpečnostních hrozeb do strategických dokumentů národního charakteru z důvodu propojenosti regionů i světa. Na základě analýzy bezpečnostního prostředí České republiky a jejich sousedů je ve Strategii identifikováno 11¹¹ specifických bezpečnostních hrozeb. Mezi tyto hrozby bylo zařazeno:

- a) oslabování mechanismu kooperativní bezpečnosti i politických a mezinárodně-právních závazků v oblasti bezpečnosti,
- b) nestabilita a regionální konflikty v euroatlantickém prostoru a jeho okolí,
- c) terorismus,
- d) šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů,
- e) kybernetické útoky,
- f) negativní aspekty mezinárodní migrace,
- g) extremismus a nárůst interetnického sociálního napětí,
- h) organizovaný zločin, zejména závažná hospodářská a finanční kriminalita, korupce, obchodování s lidmi a drogová kriminalita,
- i) ohrožení funkčnosti kritické infrastruktury,
- j) přerušování dodávek strategických surovin a energie,
- k) pohromy přírodního a antropogenního původu a jiné mimořádné události.

V důsledku turbulentního vývoje bezpečnostní situace vidíme, že ve Strategii nejsou pokryty všechny problematiky dostatečně. Na 15. schůzi Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČR konaného dne 24. listopadu 2022 seznámil ministr zahraničních věcí, Jan Lipavský členy zahraničního výboru se záměrem vypracovat novou Strategii.¹² Ministr zahraničních věcí ve svém projevu k poslancům Zahraničního výboru zdůraznil, že se bezpečnostní prostředí v Evropě i ve světě dramaticky zhoršilo. Aktualizace Strategie je nutná, protože aktuální znění nepopisuje některé fenomény dostatečně otevřeně a jasně. Zdůraznil, že nová Strategie bude více navázána

¹¹ Bezpečnostní strategie České republiky, op. cit., str.12.

¹² Zápis z 15. schůze zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 24. listopadu 2022. [online] [cit-23-03-06]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=223092&pdf=1>.

na strategické dokumenty mezinárodních organizací, ve kterých je Česká republika členem. V případě Evropské unie se jedná o Strategický kompas a v případě NATO o novou strategickou koncepci přijatou na summitu v Madridu. Na konci roku 2023 by měla být nová pětiletá Strategie připravena.¹³

Jak bylo předestřeno v předcházejícím odstavci řešení globálních problémů a bezpečnostních hrozeb je zařazeno zejména do agend mezinárodních organizací, které prostřednictvím svých strategických dokumentů udávají směr v bezpečnostní politice a dávají svým členům nástroje pro její efektivní naplňování. Od strategických dokumentů se odvíjí nelegislativní stanoviska, studie a doporučení od think-thanků, neziskových organizací či jiných entit. Studie podstatnou měrou ovlivňují vznik nových strategických dokumentů, proto je důležité z jejich závěry ohledně bezpečnostní politiky také pracovat.

Think-thank Evropského parlamentu, European Parliamentary Research Service (EPRS), v červnu roku 2019 představil jako výsledek partnerství mezi Evropským parlamentem a regionem Normandie tzv. „Normandský index“, který ve spolupráci s IEP vyhodnocuje míru bezpečnosti a míru napříč zeměmi a regiony v EU.¹⁴ NI je pro Evropu více vypovídajícím, než index GPI, protože zaujímá přístup šitý na míru opatřením a možnostem evropských států.¹⁵ Evropská unie jako celek se umístila na jedenácté příčce ze 137 států světa a byla i přes ozbrojený konflikt na Ukrajině vysoko nad světovým průměrem ukazujícím na stupeň ohrožení míru a bezpečnosti.

Studie s názvem: „*Mapping threats to peace and democracy worldwide*“¹⁶, která přináší nové hodnoty Normandského indexu také identifikuje 11 hrozeb jako hlavní současné výzvy pro mír a bezpečnost států:

- a) terorismus,
- b) hybridní hrozby,
- c) ekonomická krize,
- d) klimatická změna,

¹³ Zápis z 15. schůze zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 24. listopadu 2022, op. cit.

¹⁴ EUROPEAN PARLIAMENTARY RESEARCH SERVICE. *Normandy Index 2022*. [online] [cit-23-06-03]. Dostupné z: <https://epthinktank.eu/2022/09/09/mapping-threats-to-peace-and-democracy-worldwide-normandy-index-2022/normandy-index-2022/>.

¹⁵ LAZAROU, E., STANICEK, B., *Mapping threats to peace and democracy worldwide. Normandy Index 2022*. [online] [cit-23-06-03]. Brussels: European Union, 2022. ISBN 978-92-846-9711-3. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733611/EPRS_STU\(2022\)733611_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733611/EPRS_STU(2022)733611_EN.pdf), str. 4.

¹⁶ LAZAROU, E., STANICEK, B., op. cit., str. 4.

- e) energetická nejistota,
- f) ozbrojené konflikty,
- g) kyberbezpečnost,
- h) dezinformace,
- i) „křehké státy“,
- j) přeshraniční organizovaný zločin,
- k) zbraně hromadného ničení.

Studie na rozdíl od české Strategie pracuje s novými hrozbami bezpečnostní politiky, kterými jsou například dezinformace, hybridní hrozby nebo klimatická změna. Pracuje také s pojmem „křehkých států“ zavedeným Fondem pro mír.¹⁷

Největší platformou, sdružující 193 států z celého světa, která vznikla s cílem udržení míru a mezinárodní bezpečnosti, je Organizace spojených národů. Své odhodlání uchránit budoucí pokolení metly války, která dvakrát přinesla lidstvu nevýslovné strasti, státy vtělily do preambule nejzákladnějšího dokumentu mezinárodního práva – Charty Organizace spojených národů.¹⁸ Ve vzájemné shodě deklarovaly směřování mezinárodního společenství k následujícímu cíli: „... *vytrvale pěstovat snášenlivosti a vzájemné žití v míru jako dobří přátelé, sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a přijímat zásady a zavádět metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu.*“

Cíle a ideje, které si 51 zakládajících států OSN v roce 1945 v San Franciscu vytyčilo a přijalo za své, se v globalizovaném světě pomalu vytrácejí a do popředí se ruku v ruce se vzájemnou propojeností dostávají globální hrozby, které překračují hranice jednotlivých států. Za nejnaléhavější hrozby jsou v současnosti považovány terorismus, šíření zbraní hromadného ničení nebo nacionalismus.¹⁹ Vladimír Putin na svých webových stránkách v červenci roku 2021 publikoval článek potvrzující své dlouhodobé a pevné přesvědčení o skutečnosti, že Rusové a Ukrajinci jsou jeden národ.²⁰ Uvedl, že jeho názor není založen na krátkodobých úvahách nebo

¹⁷ LAZAROU, E., STANICEK, B., 2022, op. cit., str. 79.

¹⁸ Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora), 1945, 1 UNTS XVI, úřední překlad pod č. 30/1947 Sb. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>.

¹⁹ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 3.

²⁰ PUTIN, V. *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. [online] [cit-23-03-03]. 2021. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>.

aktuální politické situaci. I v 21. století může vést nacionalismus a posedlost historickými kořeny národa k ozbrojenému konfliktu na území jiného státu.

Mezinárodní společenství, více než kdy předtím, stojí před naléhavými bezpečnostními hrozbami, které je potřeba zmírňovat či zcela eliminovat. Generální tajemník OSN vyjádřil v roce 2003 úmysl svolat panel expertů, který by měl nové bezpečnostní hrozby odhalit a zabývat se návrhem jejich řešení.²¹ Panel expertů vypracoval zprávu o hrozbách, výzvách a změnách v roce 2004.²² Experti potvrdily, že současné hrozby nevyznávají národní hranice a je třeba na ně reagovat na všech úrovních – globální, regionální i národní. Jak uvedl profesor Ondřej ve své publikaci *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a ozbrojení: „Žádný stát, bez ohledu na to, jak je silný, nemůže vlastními silami vzdorovat dnešním hrozbám. Nelze ani předpokládat, že každý stát bude schopen a ochoten chránit vlastní obyvatelstvo a zároveň nepůsobit škody svým sousedům.“* Panel expertů ve zprávě identifikoval šest hrozeb pro mezinárodní bezpečnost, mezi které zařadil²³:

- a) ekonomické a sociální hrozby včetně chudoby, infekčních nemocí a enviromentální degradace,
- b) mezistátní konflikty,
- c) vnitřní konflikty včetně občanské války, genocidy,
- d) jaderné, radiologické, chemické a biologické zbraně,
- e) terorismus,
- f) transnacionální organizovaný zločin.

V porovnání s předchozími strategickými dokumenty regionální a národní úrovně, které identifikovaly bezpečnostní hrozby, Panel expertů OSN přistoupil k nejvíce obecnému vymezení bezpečnostních hrozeb. Zároveň se ve zprávě velmi odráží doba, ve které byla sepsána, tudíž neodpovídá na nové bezpečnostní hrozby, například hybridní hrozby či kyberbezpečnost. I přesto je zpráva důležitým styčným orientačním bodem, od které by se měly další strategické dokumenty odvíjet.

Nacházíme se v době, kdy narůstá palčivost otázek nevojenských hrozeb jako je klimatická změna či globální pandemie. Jejich dopady s rostoucí razancí ovlivňují klasické bezpečnostní

²¹ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 3.

²² UNGA. *Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes*, UN. Doc. A/59/265 (2004). Dostupné z <https://undocs.org/A/59/265>.

²³ UNGA, 2004, op. cit., str. 25.

domény.²⁴ Staré způsoby budování bezpečnosti – tedy větší a lepší zbraně – jsou nyní zcela irelevantní.

Vzhledem k chybějící periodické aktualizaci strategických dokumentů na různých úrovních v nich často chybí reflexe nových hybridních hrozeb, dezinformací, problematika „křehkých států“ či úprava kyberbezpečnosti. Nejaktuálnější přehled bezpečnostních hrozeb přináší studie od think-thanku Evropského parlamentu (EPRS). Ze studií a indexů GPI a NI vyplývá, že každá hrozba mezinárodní bezpečnosti dnes zvyšuje riziko jiných hrozeb.²⁵

1.3. Zásada zákazu použití a hrozby silou

Zákaz použití a hrozby síly je úzce spojen s mezinárodní bezpečností. Cílem mezinárodní bezpečnosti je udržet světový mír. Studie²⁶ označují případy, ve kterých je v mezinárodní vztazích použita síla, za bezpečnostní hrozbu. Mezinárodní společenství si tohoto rizika bylo vědomo již v minulém století, proto se rozhodlo zahrnout povinnost všech členů OSN vystříhat se hrozby silou nebo použití síly proti územní celistvosti, politické nezávislosti kteréhokoliv států nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli OSN, do článku 2 odst. 4 Charty OSN. Postupem času se z tohoto pravidla chování stala zásada mezinárodního práva. Pro výklad tohoto ustanovení neexistuje opora ve znění Charty. Absence vysvětlení této zásady je vyplněna v dalších pramenech mezinárodního práva. Důležitým interpretačním zdrojem jsou komentáře, judikatura a odborné práce a Deklaraci zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (dále jen „Deklarace“).

Zásady (nebo také principy) mezinárodního práva nemají jednoznačnou formu.²⁷ V mnohých případech se pod pojmem zásady rozumí pramen mezinárodního práva, který nemá formu platného práva. Na druhou stranu pojmem zásady mohou být myšlena i pravidla obsažená v některém konkrétním prameni mezinárodního práva veřejného jako je tomu v tomto případě. Dle definice J. Malenovského se v současné době pod pojmem „zásady mezinárodního práva“ většinou označují *vysoce obecná pravidla chování obsažená v některém z pramenů mezinárodního práva, a tedy právně závazná*. K upevnění síly a významu zásad mezinárodního práva může dojít prostřednictvím přenesení pravidla chování do právně závazného instrumentu.

²⁴ BOKŠA, M. *Aktuální výzvy transatlantických vztahů a mezinárodní bezpečnosti*. [online] [cit-23-03-03] Praha: Asociace pro mezinárodní otázky. 2023. Dostupné z: <https://www.amo.cz/cs/agenda-pro-ceskouzahranicni-politiku/aktualni-vyzvy-transatlantickych-vztahu-a-mezinarodni-bezpecnosti/>.

²⁵ UNGA, 2004, op. cit., str. 19.

²⁶ LAZAROU, E., STANICEK, B., 2022. op. cit., str. 79.

²⁷ MALENOVSKÝ, J., 2020, op. cit., str. 194.

Samotná zásada zákazu hrozby a použití síly je považována za mezinárodní obyčej.²⁸ Mezinárodní obyčej je jedním ze základních pramenů mezinárodní práva, jak je uvedeno v čl. 38 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora.²⁹ Přestože mezinárodní obyčej rozděluje doktrínu na několik proudů, existuje přesto shoda v základních konstrukčních prvcích onoho dynamického jevu.

Mezinárodní obyčej je složen z materiálního a kvalifikovaného konstrukčního prvku. Materiálním konstrukčním prvkem se rozumí kvalifikovaná praxe států (*usus longaevus*).³⁰ Státy ve své kapacitě vykonávají opakovanou, stejnorodou, nepřetržitou, rozšířenou, reprezentativní a dlouhodobou činnost směřující k uznání pravidla vyjádřeného v mezinárodním obyčeji. Dlouhodobost je dnes nicméně posuzována relativně. Druhým subjektivním konstrukčním prvkem je obecné povědomí nezbytnosti praxe vyjádřené mezinárodním obyčejem.³¹ Státy jsou přesvědčené o právní závaznosti (*opinio necessitatis generalis*), a proto dodržují pravidlo v obyčeje obsažené.

Podmínkami vzniku mezinárodního obyčeje se zabýval Mezinárodní soudní dvůr v případě Pevninské mělčiny Severního moře (Spolková republika Německo vs. Dánsko/Nizozemsko) v roce 1969.³² Mezinárodní soudní dvůr (dále jen „MSD“) taktéž dovedl důležité pravidlo vztahující se ke kvalifikované praxi aplikace mezinárodního obyčeje ze strany států v rozsudku z roku 1986 v případě Nikaragua vs. USA.³³ V případě, kdy dojde k porušení obyčejového pravidla nedochází k dovození jeho neexistence, nýbrž: „*Soud nepovažuje pro ustanovení obyčejového pravidla za potřebné, aby korespondující praxe byla v absolutně přísné shodě s daným pravidlem.*“ MSD tak určil, že chování států, odchylujících se od obyčejového pravidla, nebude považováno za indikaci vzniku pravidla nového, ale za porušení pravidla stávajícího.³⁴

Normy mezinárodní práva se dělí na dispozitivní a kogentní. Mnohdy není snadné určit jejich povahu, protože zásady vykazují jak kogentní, tak dispozitivní aspekt. Ba dokonce nad existencí kogentních norem (*peremptory norms*) se dlouho vedl doktrinální spor. K rozřešení přispělo přijetí

²⁸ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 5.

²⁹ Charter of the United Nations, 1945, op. cit.

³⁰ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2018, 549 s., ISBN 978-80-7400-721-7. str. 69.

³¹ MALENOVSKÝ, J., 2020, op. cit., str. 154.

³² North Sea Continental Shelf, Judgement, I.C.J. Reports 1969, p. 3. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/52/052-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>.

³³ Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgement I.C.J. Reports 1986, b. 14. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

³⁴ Nicaragua v. United States of America, 1986, op. cit., b. 186.

Vídeňské úmluvy a smluvním právu.³⁵ Článek 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu definuje imperativní normu obecného mezinárodního práva (*ius cogens*) jako normu, kterou přijalo a uznalo mezinárodní společenství států se záměrem nemožnosti odchýlení se od ní, a také se skutečností, že může být změněna pouze novou normou stejné povahy. Pro přijetí normy *ius cogens* postačí, aby normu rozpoznávala většina členů mezinárodního společenství. K jejímu přijetí nemusí dojít ze strany všech členů mezinárodního společenství. Kogentní normy jsou uznávány mezinárodním společenstvím a působí *erga omnes*, přičemž jejich porušení lze v podstatně klasifikovat jako mezinárodní zločin.³⁶

Zásada zákazu použití a hrozby síly je považována za zásadu kogentní³⁷, tedy zásadu nepřipouštějící odchýlný projev vůle či chování subjektů právního vztahu od popsané právní zásady. I přesto jsou v Chartě OSN popsány výjimky, kdy může být síla použita legálně. Jedná se především o použití síly pro vlastní sebeobranu, v rámci práva národů na sebeurčení, donucovací akce Rady bezpečnosti OSN proti útočníkovi, či použití síly regionální organizací po předchozím zmocnění Rady bezpečnosti OSN.

Zásada zákazu síly v sobě nezahrnuje pouze primární pravidlo (dispozici), spočívající ve vlastním zákazu použití síly a hrozby silou, ale i sekundární pravidlo (sankci), tedy důsledky porušení dispozice.³⁸ Podle Sladkého *mají primární pravidla vyjadřovaná principem zákazu síly zatím jako jediná z kogentních pravidel nejvíce ustálenou strukturu právních následků pro případ jejich porušení*. Mimoto sekundární pravidla pro tuto zásadu vyplývají z Charty OSN, zejména z článků 39, 51 a 53 v podobě organizovaného donucení.

Na zásadu zákazu použití a hrozby síly je nutno pohlížet jako na vyjádření potřeby mezinárodního společenství zaplnit oblasti, kde právní úprava chybí nebo je nedostatečná.³⁹

1.3.1. Zakotvení zákazu použití a hrozby síly

Zákaz hrozby a použití síly je považován za privilegovanou zásadu mezinárodního práva tzv. základní zásadu, která spolu s dalšími normami utváří kostru mezinárodního práva veřejného. Primární zdroj zásady zákazu hrozby a použití síly je článek 2 odst. 4 Charty OSN.⁴⁰ Zakládající

³⁵ LUKÁŠEK, L.. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1898-2, str. 331.

³⁶ DAVID, V., SLADKÝ P. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 3. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-497-8, str. 88.

³⁷ MALENOVSKÝ, J., 2020, op. cit., str. 289.

³⁸ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 88.

³⁹ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 116.

⁴⁰ Charter of the United Nations, 1945, op. cit.

listina této nejvšestrannější politické mezinárodní organizace byla přijata na mezinárodní konferenci v San Franciscu.⁴¹ V sedmdesáti člancích je vtělena víra mírumilovných států ve vytvoření mezinárodního prostoru pro cílevědomou prevenci, odhalování a řešení problémů a konfliktů, které by mohly mít podstatný vliv na mezinárodní mír a rozvoj mezinárodních vztahů. Pojem „mírumilovné státy“ je využit v čl. 4 Charty OSN. Jsou jimi všechny státy, které přijmou závazky obsažené v Chartě a podle úsudku OSN jsou způsobilé a ochotné tyto závazky plnit.

K vyjádření potřeby regulace síly došlo již před přijetím Charty OSN. K regulaci síly směřované vůči dalším členům mezinárodního společenství došlo v roce 1928 Briand-Kellogovým paktem.⁴² Tato mezinárodní smlouva prvně zakotvila zákaz použití síly při řešení mezinárodních konfliktů. Její chybou byla absentující právně závazná ustanovení, která by zajišťovala dodržování tohoto zákazu. V důsledku druhé světové války a následujících desetiletí se ukázalo, že tento *de facto* formální mezinárodněprávní mechanismus zcela postrádá účinnosti.

Zásada použití a hrozby síly se stala součástí i později vytvořených mezinárodních deklarací a úmluv. Jak již bylo uvedeno v předchozích odstavcích, všeobecně uznávaný a konečný katalog základních zásad neexistuje, ale o jeho vytvoření se pokusilo Valné shromáždění v Deklaraci zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (dále jen „Deklarace“).⁴³ Jak je uvedeno v čl. 10 Charty OSN, Valné shromáždění může ve své pravomoci přijímat rezoluce mající doporučující právní povahu. Jak doplňuje Sladký OSN vydala „krédo“, ale nevytvořila právo, jde o kompromisní formulace.⁴⁴

Deklarace⁴⁵ přijatá v roce 1970 státy OSN u příležitosti 25. výročí vzniku OSN měla přispět k posílení významu mezinárodního práva veřejného mezi jednotlivými členy mezinárodního společenství a mezinárodními organizacemi.⁴⁶ Spíše než na jako závazný pramen práva, kterým Deklarace není, je vhodné se na ni dívat prizmatem základního hodnotového systému mezinárodních vztahů. Deklarace rozvádí sedm zásad uplatňovaných v mezinárodním právu veřejném:

⁴¹ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 316.

⁴² General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy, August 27, 1928, LNTSer 233, úřední překlad pod č. 126/1929 Sb. Dostupné z: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1929/233.html>.

⁴³ MALENOVSKÝ, J., 2020, op. cit., str. 195.

⁴⁴ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 115.

⁴⁵ GA Res. 2625 (XXV) of 24 October 1970, Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>.

⁴⁶ LUKÁŠEK, L. 2011. op. cit., str. 71.

- a) zákaz hrozby silou nebo použití síly,
- b) mírového urovnání mezinárodních sporů,
- c) nevměšování se do vnitřních záležitostí států,
- d) povinné spolupráce mezi státy,
- e) rovných práv a sebeurčení národů,
- f) svrchované rovnosti států,
- g) poctivého dodržování mezinárodních závazků.

Zásady uvedené v Deklaraci jsou popsány velmi abstraktně, široce a obecně. J. Malenovský zastává názor, že tyto vlastnosti dovolují regulovat rozsáhlé oblasti mezistátních styků a zamezit tak výskytu mezer v mezinárodním právu. Vzhledem k vysoké obecnosti a široké věcné působnosti dochází mezi zásadami v určitých případech ke vzájemné kolizi. Příkladem je zásada zákazu hrozby silou nebo použitá síly a právo národa na sebeurčení v případě ozbrojeného boje.⁴⁷

1.3.2. Definice síly

V mezinárodní právu veřejném neexistuje jednotná autoritativní definice či podmínky, které by kategorizovaly hrozbu a použití síly.⁴⁸ Obecně lze sílu popsat jako *energii, násilí nebo tlak směřovaný proti osobě nebo věci*.⁴⁹ Pokud by se ale mezinárodní právo veřejné přiklonilo k takto široké definici pojmu síla, došlo by k zákazu mezinárodněprávního chování, které není z pohledu mezinárodněprávního donucení nelegální (např. legální využití práva na sebeobranu v reakci na ozbrojený útok protistrany).

Klíčovou otázkou při interpretaci pojmu síla je, jestli se jedná o sílu ozbrojenou. Ze zachovaných dokumentů popisujících přípravné práce na Chartě OSN nevyplývá, že by se diskuse legislativců ubírala směrem k vyjasnění pojmu síly.⁵⁰ Přesto jedním ze zachovaných záznamů o klarifikaci pojmu je návrh brazilské delegace, který chtěl za slovní spojení „*hrozba a použití síly*“ přidat „*...a hrozba a použití ekonomických opatření jakýmkoliv způsobem nekonzistentním s cílem Organizace spojených národů*“.⁵¹ I když byl brazilský návrh neúspěšný, odrážel dobu, ve které

⁴⁷ MALENOVSKÝ, J., 2020, op. cit., str. 196.

⁴⁸ „Indeed, it is true that [t]here is no authoritative definition of, or criteria for, „threat“ or „use of force“.“ SCHMITT, M., N. (ed). *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge University Press, 2013. ISBN: 9781139169288, str. 46.

⁴⁹ „...as [p]ower, violence or pressure directed against person or thing“. GARNER, B.A., BLACK, H.C. *Black's Law Dictionary*, 9th ed. 2009. ISBN: 9780314199492, str. 717

⁵⁰ HENDERSON, C. *The Use of Force and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press. 2018. 440 s. ISBN 9781107036345, str. 53

⁵¹ „...and the threat or use of economic measures in any manner inconsistent with the purposed of the Organization“ UNCIO. Summary Report of Eleventh Meeting of Committee I/1, Doc. 215, I/1/10, 1945, vol. VI, 559, v 720-1.

vznikal. Ze strany socialistických a neangažovaných států proudil názor, že by se pod pojem síla měly zahrnout i formy hospodářského, politického a jiného nátlaku.⁵² Podle názoru M. Rosciniho se ale západní státy pod odmítnutí bližšího vyjasnění pojmu síla snažily pouze o vyloučení ekonomických opatření, a potažmo diplomatického a politického nátlaku z dosahu zákazu.⁵³

S pojmem síla pracují i další mezinárodní prameny upravující stejnou problematiku. Výhradně na ní odkazují jako na ozbrojenou sílu. V Deklaraci zásad přátelských vztahů je zásada zákazu hrozby a použití síly interpretována jako síla ozbrojená.⁵⁴ V Deklaraci je také upřesněno, že státy mezinárodního společenství se vystříhají ozbrojených represálií s použitím vojenské síly či se vystříhají organizování nepravidelných vojenských jednotek k vtržení na území jiných států. Deklarace taktéž zakazuje organizování a podněcování občanských nepokojů, teroristických aktů v jiném státu a (vojenskou) okupaci území jiného státu. V člancích 7 a 8 Deklarace o zvýšení účinnosti principu zdržení se hrozby a použití síly v mezinárodních vztazích, přijaté Valným shromážděním roku 1987, dochází k jednoznačnému významovému oddělení „*použití ozbrojené síly pro ozbrojené intervence*“ a k „*použití síly pro ekonomické, politické nebo jiné typy opatření*.“⁵⁵ V příloze rezoluce Valného shromáždění č. 3314 (XXIX) ze 14. prosince 1978 je agresí rozuměno použití ozbrojené síly státem nebo skupinou států proti suverenitě, územní celistvosti a politické nezávislosti jiného státu.⁵⁶

Přestože výklad pojmu síla v Chartě chybí, slovní spojení ozbrojená síla je ve znění Charty využíváno. Pro přesnou interpretaci je nezbytné, aby byl pojem vykládán v souladu s ostatními články Charty. Již v preambuli je akcentováno odhodlání ochránit další generace před válkou se závazkem zamezit používání ozbrojené síly jinak než ve společném zájmu. V článku 41 je uvedeno, že Rada bezpečnosti může rozhodnout o opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly. Neposledně článek 43 zmiňuje povinnost členů OSN na výzvu Rady bezpečnosti poskytnout OSN ozbrojené síly. Opakované odkazování na pojem síla v kontextu ozbrojené síly podporuje současný převažující názor na tuto výkladovou otázku.

⁵² ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 6.

⁵³ „*It is more widely believed that it reflected the intention of western states to exclude economic measures and, by extension, diplomatic and political coercion from the reach of the prohibition.*“ ROSCINI, M. *World Wide Warfare: Jus ad Bellum and the Use of Force*. 14 Max Planck Yearbook of United Nations Law. 2010, str. 105.

⁵⁴ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 6.

⁵⁵ GA Res. 42/22 of 18 Novembre 1987, *Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/152626>.

⁵⁶ GA Res. 3314 (XXIX) of 14 December 1974. *Definition of Aggression, 14 December*. Dostupné z: [https://undocs.org/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/A/RES/3314(XXIX)).

V komentáři k Chartě je uvedeno, že pod pojmem síla se rozumí síla ozbrojená.⁵⁷ Akademická obec není v této otázce za jedno, ale majorita podporuje fakt, že pod zakázaným použitím a hrozbou silou se myslí hrozba ozbrojená, na rozdíl od opatření majících ekonomický a jiný charakter, která nejsou zákazem postižena.

1.3.2.1. Definice ozbrojené síly

Konsenzus nad interpretací charakteru síly v článku 2 odst. 4 Charty s sebou přináší další interpretační otázku nad povahou dané ozbrojené síly.

Pokud je vycházeno z definice ozbrojené síly ze slovníku, jedná se o stav, kdy je (osoba) vybavena zbraní nebo stav, který zahrnuje použití zbraně.⁵⁸ Mezinárodní dokumenty blíže nespecifikují, co je považováno za zbraň. Je proto nutné vycházet historického období, ve kterém byla Charta sepsána. Po zkušenostech ze dvou světových válek měli legislativci na mysli zejména konvenční zbraně, například bomby, pušky, tanky či letadla.⁵⁹ V současnosti dochází k častějšímu použití zbraní nekonvenčních, například kybernetických útoků. Jakýkoliv úmyslný kybernetický útok (spáchaný státem), který způsobí destruktivní účinek proti suverénnímu území jiného státu, je považován za protiprávní použití síly.⁶⁰ Ne každý kybernetický útok musí být v rozporu se zásadou zákazu použití a hrozby síly. Obecně přijímaná interpretace článku 2 odst. 4 Charty je, že k porušení zákazu dojde pouze tehdy, když útok vyvolá fyzickou, hmatatelnou a skutečnou škodu.⁶¹ Kdyby definice ozbrojené síly zahrnovala striktně konvenční zbraně, došlo by k vyloučení nekonvenčních zbraní, jmenovitě chemických, biologických či jaderných.

Vzhledem k ničivosti dopadů, které tyto zbraně mají, je jejich použití upraveno ve speciálních mezinárodních smlouvách. V rámci těchto existují určité smluvní režimy, které zakazují použití konkrétních zbraní za jakýchkoliv okolností. Takový zákaz je uveden v čl. 1 odst. 1 písm.

⁵⁷ SIMMA, B. (ed.) *The Charter of the United Nations a commentary*. 2nd ed., vol I. Oxford: University Press, 2002, ISBN: 9780199253777, str. 117-118.

⁵⁸ „*Equipped with a weapon...involving the use of a weapon*“. GARNER, B.A., BLACK, H.C., 2009. op. cit., str. 123.

⁵⁹ HENDERSON, C., 2018., op. cit., str. 55.

⁶⁰ „...any computer attack [perpetrated by a state] that intentionally causes any destructive effect within the sovereign territory of another state is an unlawful use of force.“ SHARP, W. G. *Cyberspace and the Use of Force*. Aegis Research Corporation. 1999. 234 s. ISBN: 9780967032603, str. 133.

⁶¹ „...only those interventions that produce physical damage will be regarded as an unlawful use of force.“ HENDERSON, C., 2018., op. cit., str. 59.

(b) Smlouvě o zákazu chemických zbraní⁶² nebo poměrně nově mezinárodně platné Smlouvě o zákazu jaderných zbraní (TPNW) v čl. 1 odst. 1 písm. (d).⁶³

S další přínosnou odpovědí na otázku, o jakou povahu ozbrojené síly (o jaký typ zbraně) se ve článku 2 odst. 4 Charty OSN jedná, přišel poradní posudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996 ve věci legality hrozby nebo použití jaderných zbraní (dále jen „posudek“). MSD v bodě 39 deklaroval, že ustanovení rozsudku se nezmiňují o specifických zbraních, nýbrž se týkají jakéhokoliv užití síly bez ohledu na použité zbraně.⁶⁴ V poradním rozsudku byla také připomenuta obyčejová zásada mezinárodního práva – zásada proporcionality a nezbytnosti. Tyto dvě podmínky platí bez ohledu na to, jaké vojenské prostředky se použijí.⁶⁵

Zboží dvojího užití není zbraň ve svém smyslu, ale výkladově se pod definici zbraně podřazuje.⁶⁶ Objekty (zboží) dvojího užití jsou předmětem mezinárodních kontrolních režimů. V České republice je právní rámec kontroly vývozu zboží dvojího užití zakotven v zákoně č. 594/2004 Sb., ze dne 4. listopadu 2004. Národní úprava vychází z Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/821 ze dne 20. května 2021, kterým se zavádí režim Unie pro kontrolu vývozu, zprostředkování, technické pomoci, tranzitu a přepravy zboží dvojího užití.⁶⁷ Pro účely tohoto Nařízení článek 2 odst. 1 stanovuje, že zbožím dvojího užití se rozumí „zboží včetně softwaru a technologií, které lze použít jak pro civilní, tak i vojenské účely a které zahrnuje zboží, které může být použito ke konstrukci, vývoji, výrobě nebo použití jaderných, chemických nebo biologických zbraní či jejich nosičů, mimo jiné veškeré zboží, které může být využito jak pro nevýbušné účely, tak i pro jakoukoliv formu podpory výroby jaderných zbraní nebo jiných jaderných výbušných zařízení.“ Konkrétní seznam kontrolovaných položek je obsažen v Příloze I k Nařízení. Jsou jimi například vybrané chemikálie, obráběcí stroje, lasery či počítačové čipy. V kontextu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině byla tato oblast velmi zasažena evropskými sankčními balíčky.

⁶² „Each State Party to this Convention undertake never under any circumstances to use chemical weapons.“ Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction of 7 June 1997. (Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění a použití chemických zbraní a o jejich zničení ze dne 7. června 1997). Dostupné z: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/articles/article-i>.

⁶³ „Each State Party undertakes never under any circumstance to use or threaten to use nuclear weapons or other nuclear explosive devices.“ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons of 20 September 2017. (Smlouva o zákazu jaderných zbraní ze dne 20. září 2017). Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-9&chapter=26.

⁶⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons; I.C.J. Reports 1996, p. 226 (Advisory Opinion). Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>, b. 39.

⁶⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, 1996. op. cit., b. 41.

⁶⁶ HENDERSON, C., 2018., op. cit., str. 56.

⁶⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/821 ze dne 20. května 2021, kterým se zavádí režim Unie pro kontrolu vývozu, zprostředkování, technické pomoci, tranzitu a přepravy zboží dvojího užití (přepřacované znění). Dostupné zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32021R0821>.

Například desátý sankční balíček EU ze dne 25. února přijal nová restriktivní opatření vůči Ruské federaci, mezi nimiž byl zákaz tranzitu zboží a technologií dvojího užití vyváženého z EU přes ruské území.⁶⁸

Ozbrojenou sílu lze, mimo významu tkvícím v použití zbraně specifické povahy, vnímat jako seskupení vojenského souboru daného státu. Profesor Ondřej zastává názor, že se ozbrojená síla „*nepochybně vztahuje na použití síly pravidelnými ozbrojenými silami jednoho státu proti jinému státu.*“⁶⁹ Se stejnou definicí přichází i Max Planckova encyklopedie mezinárodního práva, která čerpá z čl. 42 odst. 1 Dodatkového protokolu I. k Ženevským úmluvám z roku 1977.⁷⁰

Při širším výkladu čl. 2 odst. 4 Charty lze dojít k závěru, že se zásada aplikuje i na použití tzv. „nepřímých sil“. Pokud stát poskytne část svého území pro násilné nelegální činy proti jinému státu, jedná se o příklad použití nepřímé síly.⁷¹ Případy, kdy dochází k použití nepřímé síly, dále rozvádí Deklarace zásad mezinárodního práva upravující mírové, přátelské vztahy a spolupráci mezi všemi státy. Každý stát má povinnost vystříhat se organizování nebo povzbuzování nepravidelných sil, ozbrojených band či žoldněrů pro účely vtržení na území jiného státu. Zároveň nesmí organizovat, napomáhat nebo podněcovat k účasti v občanské válce nebo na teroristických činech.⁷²

Povahu ozbrojené síly lze vnímat ve dvou významech. První z nich je ozbrojená síla představující zbraň, které je využito k porušení *ius cogens*. Ve druhém významu jsou ozbrojenou silou myšleny ozbrojené jednotky jednoho státu působící silou proti jinému státu. Mimo porušení obvyčejové zásady zákazu použití a hrozby silou by se taktéž stát ve druhém případě mohl dopustit vměšování se do záležitostí spadajících do vnitřní pravomoci druhého státu.

1.3.3. Pojem hrozby silou

Odbornými publikacemi opomíjená hrozba silou je dalším stavebním prvkem článku 2 odst. 4 Charty. Podle J. Ondřeje vyžaduje hrozba silou záměr jednoho státu donutit druhý stát k

⁶⁸ EUROPEAN COUNCIL. Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine. [online] [cit 9.3.2023] EC, 2023. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>

⁶⁹ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 6.

⁷⁰ „*The armed forces of a party to an armed conflict consist of all organized armed forces, groups, and units placed under a command that is responsible to that party for the conduct of its subordinates, even if that party is represented by a government or authority not recognized by the adverse party.*“ HENCKAERTS, J. M. *Armed Forces*. [online] [cit-23-03-11] Max Planck Encyclopedias of International Law. 2023. Dostupné z: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e244>.

⁷¹ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 6.

⁷² GA Res. 2625 (XXV) of 24 October 1970, op. cit.

chování, které je podle donucujícího státu žádoucí a pro něj výhodné.⁷³ Stát může prostřednictvím hrozby silou také druhý stát odradit od chování, které pro něj není žádoucí.

Podle Schellinga jsou tyto dvě strategie hrozby silou označovány jako odstrašení (*deterrence*) a donucení (*compellence*).⁷⁴ Odstrašení je podle něho vystavěno na „zabránění akce strachem z následků.“ V případě donucení je naopak protivník vystaven povinnosti určitého chování, vhodného pro útočící stát, pod hrozbou akce, která může protivníkovi uškodit natolik, aby se podvolil a souhlasil s požadavky útočícího státu. Odstrašení, na rozdíl od donucení, není vystavěno na konání aktivních kroků, protože spoléhá na existenci určitého hrozby pro ostatní státy. Pasivitu odstrašení lze spatřovat i v absenci jasné časové dimenze, která je u donucení vyžadována. Pro donucení je klíčové určení času ke splnění konkrétního požadavku. Cílem odstrašení je zachovat status quo, cílem donucení je jeho změna.⁷⁵ Závěrem Schelling podotýká, že je odstrašení srovnatelné s obranou a donucení s útokem.

Využití hrozby silou je znakem nátlakové diplomacie (*coercive diplomacy*) v mezinárodních vztazích.⁷⁶ Hrozba silou je tedy specifickou strategií, pomocí které je dosahováno různorodých politických cílů a je také základním stavebním kamenem koncepce jaderného odstrašení (*nuclear deterrence*). Koncepce je rozpracována ve čtvrté kapitole této diplomové práce.

1.3.4. Použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti

Aby stát mohl být považován za subjekt mezinárodního práva, musí mít právní subjektivitu. Vlivem běhu času se v mezinárodním společenství ustálily prvky státnosti, které do dnešních dní nebyly kodifikovány. Prvky právní subjektivity jsou vyjmenovány čl. 1 Montevidejské úmluvy o právech a povinnostech států z roku 1933. Aby byl stát rozeznáván jako subjekt mezinárodního práva a měl tak způsobilost mít subjektivní práva a právní povinnosti, musí mít trvalé obyvatelstvo, vymezené území, vládu a způsobilost vstupovat do mezistátních vztahů.⁷⁷

Za územně celistvý stát lze považovat stát, kterému nebyly odejmuty části území, které považuje za své vymezené území a vykonává nad nimi územní výsost. Pouze územní suverén je

⁷³ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 9.

⁷⁴ SCHELLING, T. C. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press, 1966. str. 69.

⁷⁵ LUDVÍK, J. Odstrašení a jaderná strategie: Konceptuální analýza. V *Mezinárodní vztahy* č. 1. 2014, str. 30.

⁷⁶ LUDVÍK, J., 2014. op. cit., str. 28.

⁷⁷ Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States of 26 December 1933. (Montevidejská úmluva o právech a povinnostech států ze dne 26. prosince 1933). Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>.

oprávněně se svým územím navenek disponovat, tedy své vymezené území nebo jeho část převést na stát jiný.⁷⁸ Podle B. Simma územní celistvost zakazuje jakýkoli druh násilného vniknutí na území cizího státu.⁷⁹

Přestože na výkladu politické nezávislosti se akademická obec neshoduje, podle J. Azuda může být definován jako právo státu svobodně zvolit vlastní vládu a vlastní společenský systém, svobodně vykonávat jurisdikci a jiná suverénní práva na svém území.⁸⁰

Z obyčejového zákazu použití síly proti územní celistvosti a politické nezávislosti státu a výkladu Deklarace zásad mezinárodního práva vyplývá také zákaz anexe území.⁸¹

Anexe neboli odtržení části území za využití ozbrojené síly a její připojení k jinému státu, je zakázána obecným mezinárodním právem. Prvky zákazu použití a hrozby síly jsou vystavěny na složkách subjektivity státu. Definice územní celistvosti a politické nezávislosti je předmětem výkladových obtíží. Žádný územní zisk nabytý v důsledku hrozby silou nebo použití síly nesmí být uznán za legální.⁸²

⁷⁸ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 137.

⁷⁹ SIMMA, B. (ed.) 2002, op. cit. str. 123.

⁸⁰ AZUD, J. *Zásady mezinárodního práva: Niektoré problémy uch obsahu, povahy a výkladu*. Bratislava: VEDE vydavateľstvo SAV, 2008, str. 124.

⁸¹ ONDŘEJ, J., 2021, op. cit., str. 7.

⁸² GA Res. 2625 (XXV) of 24 October 1970, op. cit.

2. Právo ozbrojených konfliktů

Ozbrojené konflikty spadají do oblasti mezinárodního práva veřejného. Jsou upraveny jeho zvláštní oblastí, mezinárodním humanitárním právem (*international humanitarian law*), které je také nazýváno právem ozbrojených konfliktů nebo také válečným právem.⁸³

Podle Fuchse je mezinárodní humanitární právo „*souborem norem mezinárodního práva veřejného, které upravují vedení ozbrojených konfliktů s cílem zmírnit utrpení a omezit materiální škody či jiné negativní dopady, které tyto konflikty způsobují.*“⁸⁴ Na pozitivní vymezení mezinárodního humanitárního práva je pro komplexnost vhodné navázat jeho negativním vymezením, tedy tím, co i přes možnou podobnost nelze zahrnout pod jeho právní úpravu. Otázku legality použití ozbrojené síly v mezinárodních vztazích, stejně jako mezinárodní právo lidských práv, právo mezinárodního odzbrojení či mezinárodní kontrolu zbrojení nelze podřazovat pod předmět mezinárodního humanitárního práva.⁸⁵

2.1. Dělení mezinárodního humanitárního práva

Mezinárodní humanitární právo se dělí na dvě, respektive na tři, odlišné oblasti – ženevské právo upravující pravidla o ochraně obětí v ozbrojených konfliktech, haagské právo obsahující pravidla pro vedení ozbrojených konfliktů a newyorské právo, do kterého lze podřadit rezoluce hlavních orgánů OSN o použití síly.⁸⁶

Nejstarší právní úpravou ve válečném právu je tzv. ženevské právo, jehož první Úmluvu o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil podepsalo dvanáct územních suverénů už v roce 1864 na konferenci, kterou svolala švýcarská vláda z iniciativy pěti zakládajících členů Mezinárodní výboru Červeného kříže (MVČK).⁸⁷ Konferenci předsedal otec-zakladatel mezinárodního humanitárního práva, generál Guillaume-Henri Dufour, jehož kniha, *Vzpomínky na Solferino*, byla jedním z impulzů pro vznik práva, které „*vytváří právně závazné mezinárodní dohody, které po vyhlášení a podepsání mohou sloužit za základ pro vznik společnosti, jež by poskytovala pomoc raněným v různých evropských zemích.*“⁸⁸ Za dalšího

⁸³ BÍLKOVÁ, Veronika. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. IFEC, Beroun, 2007. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 978-80-85889-82-6, str. 15.

⁸⁴ FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informačních služeb, 2007. ISBN 978-80-7278-424-0, str. 9.

⁸⁵ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 10.

⁸⁶ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 466.

⁸⁷ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 466.

⁸⁸ BÍLKOVÁ, V. a M. JUKL, ed. *Mezinárodní humanitární právo: odpovědi na vaše otázky*. Praha: Český červený kříž, c2009. ISBN 978-80-87036-37-2, str.8.

zakladatele mezinárodního humanitárního práva je považován také Henry Dunant. V průběhu desítek let se konaly revizní konference. Nejvýznamnější z nich byla Ženevská diplomatická konference roku 1949.⁸⁹ Jejím výstupem bylo přijetí čtyř Ženevských úmluv, které položily pevné základy válečného práva ohledně pravidel ochrany osob vyřazených z boje a boje se neúčastníků, tedy raněných, nemocných, trosečníků, válečných zajatců a civilního obyvatelstva.⁹⁰ Jmenovitě se jedná o Ženevskou úmluvu I o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, Ženevskou úmluvu II o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři, Ženevskou úmluvu III o zacházení s válečnými zajatci a Ženevskou úmluvu IV o ochraně civilních osob za války. V roce 1977 došlo k přijetí dvou Dodatkových protokolů doplňující právní úpravu a následnou ochranu obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů i obětí v rámci konfliktů nemajících mezinárodní charakter.

Druhým odvětvím válečného práva je haagské právo. Haagské právo historicky i ideově vychází z Lieberova kodexu (Code Lieber) z roku 1863.⁹¹ Jeho pramenem jsou primárně deklarace a úmluvy přijaté na dvou bezpečnostních konferencích v Haagu konaných v letech 1899 a 1907.⁹² Přínosem obou haagských konferencí byla podle Sladkého skutečnost, že „*se více územních suverénů bylo schopno dohodnout na normativě kodifikující použití síly.*“

Mezi dvě klasická odvětví mezinárodního humanitárního práva se v posledních letech zařazuje i tzv. Newyorské právo, do kterého je vtělen implementační, kontrolní a sankční mechanismus, který má zajistit realizaci a aplikaci norem haagského a ženevského práva.⁹³ Zástupci akademické obce mají různé názory na skutečnost, jestli právo newyorské má nebo nemá být součástí časem ověřené kombinace ženevského a haagského práva. Vzhledem ke skutečnosti, že se od druhé poloviny 20. století, zejména po přijetí dvou Dodatkových protokolů, začala stírat hranice mezi ženevským a haagským právem⁹⁴, tato práce se přiklání k zachování klasického dělení a vnímání newyorského práva jako nástroje pro realizaci a aplikaci norem dříve přijatých.

⁸⁹ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 466.

⁹⁰ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 21.

⁹¹ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 22.

⁹² DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 468.

⁹³ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 23.

⁹⁴ „...*legal opinion considers that nowadays it is possible to make a clear-cut distinction between these two bodies of law, because protection of the civilian population /.../ logically implies the regulation of legitimate means of combat /.../ and vice versa.*“ Constitutional Court of Columbia, Constitutional Conformity of Protocol II, cit. z SASSOLI, M., BOUVIES, A. *How does law protect in war.* [online] [23-03-11]. Geneva: ICRC, 1999, str. 1357. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-0739-part-i.pdf>.

2.2. Působnost norem mezinárodního humanitárního práva

Působnost právní normy je pojem vycházející z obecné teorie práva a rozumí se jím okruh společenských vztahů, na které daná právní norma působí.⁹⁵ Teorie rozlišuje různé druhy působnosti, mezi nimi působnost věcnou, osobní, místní či časovou. Doktrína se shoduje, že v rámci mezinárodního humanitárního práva není všem typům působnosti věnována stejná pozornost a důležitost, což především vychází z jejich povahy.

Klíčovým typem působnosti pro mezinárodní humanitární právo je bezesporu působnost věcná, která je navázána na situaci za ozbrojeného konfliktu, nicméně to neplatí výlučně.⁹⁶ Menší část norem mezinárodního humanitárního práva se aplikuje i v době míru. Například šíření znalosti humanitárního práva stanovily ženevské úmluvy z roku 1949 ve společném článku 47, 48, 127 a 144, následně tuto povinnost států zpřesnily dodatkové protokoly z roku 1977 (článek 83 a článek 87 Protokolu I a článek 19 Protokolu II).⁹⁷ V rámci věcné působnosti se rozeznávají jednotlivé typy ozbrojených konfliktů, o jejichž členění autorka pojednává již ve druhé kapitole. Podle jednotlivých kategorií ozbrojených konfliktů poté dochází k aplikaci norem humanitárního práva.

Dalším typem působnosti je působnost osobní. Z názvu vychází, že se jejím prostřednictvím určuje okruh osob, na které daná právní norma dopadá. Subjekty mezinárodního humanitárního práva jsou, mimo původní subjekt stát a dále mezinárodní organizace případně v omezeném rozsahu jednotlivci, také národně osvobozené hnutí, povstalci a Mezinárodní výbor Červeného kříže.⁹⁸

Na jakém místě vyvolávají normy mezinárodního humanitárního práva účinky, upravuje místní působnost. Právní úpravu norem vztahující se na místní působnost lze nalézt v obyčejových pramenech a rozhodnutích Mezinárodních trestních tribunálů pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a pro Rwandu (ICTR), zejména rozhodnutí v případě Tadić a v případě Akayesu.⁹⁹ Rozhodnutí Mezinárodních trestních tribunálů, doktrína i soft law došly k závěru, že „*sféru aplikace*

⁹⁵ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-838-9, str. 77.

⁹⁶ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-185-7, str. 38.

⁹⁷ „...*The High Contracting Parties undertake, in time of peace as in time of war, to disseminate the text of the present Convention as widely as possible in their respective countries, and, in particular, to include the study thereof in their programmes of military and, if possible, civil instruction, so that the principles thereof may become known to the entire population. /.../*“. Geneva Convention Relative to the Protection of civilian Persons in Time of War 12 August 1949, 75 UNTS 287. (Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949). Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=080000280158b1a>

⁹⁸ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 66.

⁹⁹ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 62.

mezinárodního humanitárního práva nelze omezovat jen na prostor, na kterém probíhají nepřátelské akce, ale je nutno předpokládat jeho působení, alespoň v oblasti ženevského práva, na celém území válčících stran.¹⁰⁰ Lze shrnout, že mezinárodní humanitární právo se teritoriálně vztahuje na celé území válčících stran v konfliktu i na oblasti, které jsou pod jurisdikcí jednoho z aktérů (včetně zahrnutí vzdušného prostoru, pobřežních vod, volného moře a vzdušného prostor nad ním) bez ohledu na to, zda-li tam skutečně dochází k nepřátelským akcím a dokonce i na území, která nejsou pod jurisdikcí jedné z válčících stran, ale probíhají zde nepřátelské akce.¹⁰¹

Pod pojmem časové působnosti lze spatřovat účinnost norem mezinárodního humanitárního práva, tedy v jakém časovém období norma působí.¹⁰² Časová působnost ozbrojeného konfliktu byla vyjasněna v rozsudku Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 2. října 1995 ve věci Tadić následovně: „... normy mezinárodního humanitárního práva jsou z větší části aplikovatelné od doby, kdy vypukne ozbrojený konflikt a jejich aplikace pokračuje i po zastavení nepřátelství do doby, kdy je dosaženo všeobecného uzavření míru.“¹⁰³ Jak již bylo zmíněno výše, státy a další subjekty mezinárodního humanitárního práva mají povinnost aplikovat mezinárodní humanitární právo i v dobách míru a to zejména ve smyslu preventivních opatřeních, mezi které mimo šíření znalosti mezinárodního humanitárního práva také patří příprava kvalifikovaného personálu k nestrannému provádění závazků mezinárodního humanitárního práva či k ochraně znaku a názvu Červeného kříže.¹⁰⁴

Působnost norem mezinárodního humanitárního práva je převážně konstruována jako působnost objektivní vycházející ze smluvních či obyčejových pramenů práva.¹⁰⁵ Strany konfliktu mohou rozšířit platnost mezinárodního humanitárního práva nad rámec objektivní působnosti prostřednictvím zvláštních dohod *inter partes* nebo jednostranných prohlášeníh jedné ze stran.¹⁰⁶ V případě uzavření zvláštní dohody mezi stranami se hovoří o subjektivní působnosti mezinárodního humanitárního práva.

¹⁰⁰ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 64.

¹⁰¹ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 43.

¹⁰² FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 39.

¹⁰³ Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction; I.C.T.Y. No. IT-94-1-AR 72 reprinted at 35 I.L.M 31, at 48 (1996). Dostupné z: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

¹⁰⁴ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 195.

¹⁰⁵ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 38.

¹⁰⁶ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 38.

Vzhledem k zaměření obsahu práce se autorka v následující kapitole blíže zaměřuje pouze na věcnou působnost norem mezinárodního humanitárního práva.

2.3. Definice ozbrojeného konfliktu

Existence ozbrojených konfliktů, respektive válek, je stejně stará jako lidstvo samo. Jejich úprava je obsažena v mnoha pramenech mezinárodního veřejného práva i mezinárodního humanitárního práva, stejně tak jako v obyčejových pravidlech.

V minulosti se místo pojmu ozbrojený konflikt využívalo označení válka, což s sebou přinášelo značná úskalí. Válkou byly myšleny především mezistátní střety s dosažením značné intenzity¹⁰⁷, což ale vytvářelo nepřesnosti v případě popisu vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Dalším obecným znakem války byla povinnost jejího řádného a jasného vyhlášení mezi bojujícími státy, kterou zaváděla Haagská úmluva o počátku nepřátelství z roku 1907.

Využití pojmu ozbrojený konflikt se poprvé začalo objevovat v polovině 20. století, čímž došlo k doplnění dříve výlučně používaného pojmu válka.¹⁰⁸ Definičně je ozbrojený konflikt vymezen v rozhodnutí Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) ve věci Tadić z roku 1995 jako situace, kdy dojde „*k uchýlení se k ozbrojené síle mezi státy nebo kdy trvá déletrvajících ozbrojené násilí mezi vládní autoritou a organizovanými ozbrojenými skupinami či mezi takovými skupinami uvnitř jednoho státu.*“¹⁰⁹

Mnoho autorů a odborníků na druhou stranu nevnímá „definici“ ozbrojeného konfliktu v rozhodnutí ICTY ve věci Tadić jako definici v pravém slova smyslu, ale pouze jako o „*jeden z pokusů o nalezení kompromisu*“.¹¹⁰ Nadto ji vytýká užití vágních termínů vyvolávajících mnoho otázek.

Z rozhodnutí ICTY vyplývá, že pojem ozbrojený konflikt je nutno vnímat širěji, než válku, i přesto, že bylo upuštěno od požadavku nutnosti jejího vyhlášení. Došlo tak k zacelení mezery v právní úpravě, kdy státy mezi sebou vedly boje dosahující intenzity války, a tedy měly povinnost

¹⁰⁷ „*War is thus a sustained struggle by armed force of a certain intensity between groups of a certain size.*“ DETTER, I. *The Law of War*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, ISBN 0 521-78256-2, str. 7.

¹⁰⁸ MÉGRET, F. *War? Legal Semantics and the Move to Violence*. European Journal of International Law, Vol. 13, No. 2, 2002, str. 361 – 399.

¹⁰⁹ „*...a resort to armed force between States or protracted armed violence between governmental authorities and organised armed groups or between such groups within a State.*“ Prosecutor v. Dusko Tadić, op.cit. b. 70.

¹¹⁰ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 39

aplikovat mezi sebou právní normy haagského a ženevského práva, ale protože nedošlo k řádnému vyhlášení války, tuto povinnost nedodržovaly.

K postupnému opouštění pojmu válka dochází také z pragmatických důvodů. Označení jakéhokoliv konfliktu za *válku* spadá spíše do obecné mluvy než do oblasti právní regulace.¹¹¹ I přesto najdeme v současnosti výjimky. Například Manuál pro všechny americké ozbrojené složky, vydaný v roce 2015 americkým Ministerstvem obrany, je nazván „*Manuál práva války*“.¹¹² Proto podle Y. Dinstaina nemůže být pochyb o tom, že „*terminologie války ani v dnešní době není zdaleka passé*,“¹¹³ přestože by tomu mohla právní teorie nasvědčovat. Záleží tedy převážně na uvážení autora, jaký terminologický pojem použije a jakým způsobem si jeho užití v dané situaci zdůvodní.

2.4. Klasifikace ozbrojených konfliktů

Ozbrojené konflikty lze dělit podle různých kritérií na několik skupin. Klasifikace vychází z různých kritérií, například z geografického rozsahu bojové oblasti (konflikty globální, regionální a lokální), intenzity konfliktu (konflikty malé, střední a velké), jejich trvání (konflikty nově vzniklé či opakující se), charakterem prostoru bojů a zúčastněných aktérů (konflikty mezinárodní a vnitrostátní), příčin (konflikty teritoriální a vládní), prostředků řešení (konflikty řešení násilnými či nenásilnými prostředky) a výsledků (výsledky teritoriální, vojenské a politické).¹¹⁴ Nejvýznamnějším dělením je nicméně rozlišení konfliktů na mezinárodní a vnitrostátní. Toto dělení je předvídáno ve společném článku 2 a 3 Ženevských úmluv.

Za mezinárodní ozbrojené konflikty jsou považovány boje ozbrojených sil mezi minimálně dvěma státy.¹¹⁵ Pod tuto klasifikaci byl kromě mezistátního konfliktu podřazen také boj za mezinárodní osvobození.¹¹⁶ Vnitrostátní konflikty lze definovat jako ozbrojené konflikty probíhající na území jednoho jediného státu, jichž se účastní buď legální vláda na straně jedné a povstalci na straně druhé, nebo pouze ozbrojené nevládní skupiny bojující vzájemně mezi sebou.¹¹⁷

¹¹¹ MÉGRET, F. 2002. op. cit. str. 361 – 399.

¹¹² UNITED STATES DEPARTMENT OF DEFENSE. *Law of War Manual*. 2015. Dostupné z: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/Law-of-War-Manual-june-2015.pdf>.

¹¹³ „*There can be little doubt that the terminology of war is far from passé even in this day and age.*“ DINSTAIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 6th edn. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. str.5.

¹¹⁴ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 29.

¹¹⁵ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 4.

¹¹⁶ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 30.

¹¹⁷ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 30.

U vlastních vnitrostátních konfliktů se rozlišuje intenzita (intenzivní a méně intenzivní) a horizontalita či vertikálnost konfliktu.¹¹⁸

Mezi mezinárodními ozbrojenými konflikty a vnitrostátními ozbrojenými konflikty se v posledních letech vytvořila speciální skupina konfliktů zasahujících do obou sfér. Jedná se o tzv. zmezinárodnělé konflikty. Původně čistě vnitrostátní konflikty, jejichž povaha se vlivem vnějšího zásahu změnila. Rozlišování druhu ozbrojeného konfliktu je mimo jiné důležité i z důvodu aplikace ženevského a haagského práva.

2.5. *Ius ad bellum* a *ius in bello*

Ve spojitosti s mezinárodním humanitárním právem se lze setkat s termíny *ius ad bellum* (právo na válku) a *ius in bello* (právo za války).¹¹⁹ Teoretické oddělení mezinárodního humanitárního práva na dvě složky – *ius ad bellum* a *ius in bello* má svůj historický i praktický význam. Toto dělení je primárně předvídáno ve společném článku 2 a 3 Ženevských úmluv.

Podle V. Bílkové se v posledních letech v některých případech stírá rozlišení mezi těmito dvěma odvětvími, což není příliš vhodné, *neboť zachování hranice mezi oblastmi má pro zajištění ochrany obětí konfliktů klíčový význam*.¹²⁰ Tato práce se myšlenkově shoduje s disentaním stanoviskem soudce C.G. Weeramantryho k poradnímu posudku Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996 ve věci Legality hrozby nebo použití jaderných zbraní podle kterého: „*ius ad bellum* pouze otevírá dveře k použití síly, ale kdokoli do těchto dveří vstoupí, musí podléhat pravidlům *ius in bello*.“¹²¹

Je podstatné, aby nadále mezinárodní společenství vytrvale zastávalo názor většiny spočívající v důsledném oddělení *ius ad bellum* a *ius in bello*. Pouze toto odlišení může poskytnout kýženou ochranu v ozbrojeném konfliktu, jejíž směr je nastíněn v mezinárodních smlouvách. Pokud by došlo ke sloučení těchto dvou kategorií, výsledkem by bylo zúžení aplikace obecných zásad na ozbrojený konflikt a slabší míra ochrany poskytovaná jednotlivým skupinám osob přímo zúčastněných na ozbrojeném konfliktu nebo jeho průběhem ovlivněných.

¹¹⁸ FAIX, M., P. BUREŠ a O. SVAČEK. *Rukověť ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-064-2.

¹¹⁹ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 19.

¹²⁰ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 20.

¹²¹ „/.../ while the *ius ad bellum* only opens the door to the use of force, whoever enters that door must function subject to the *ius in bello*.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 519.

2.5.1. *Ius ad bellum*

I přestože *ius ad bellum* vychází z norem mezinárodního práva veřejného, vytváří hranice pro tvorbu pramenů mezinárodního humanitárního práva. Tato oblast je v porovnání s historickým výchozím bodem v dnešní době výrazně omezena. Bernou mincí v této problematice bylo zakotvení zákazu použití a hrozby ozbrojenou silou jako možnou variantu řešení nastalých sporů. Použití síly bylo zúženo pouze na konkrétní případy vymezené Chartou OSN. Použití síly je povoleno v sebeobraně nebo v rámci akce kolektivní bezpečnosti podle kapitoly VII Charty OSN. V důsledku zákazu útočné války lze raději než o *ius ad bellum* hovořit o *ius contra bellum*.¹²²

K opuštění války jako prostředku pro řešení mezinárodních neshod se vybrané státy zavázaly už v Briand-Kellogovo paktu v roce 1928.¹²³ K paktu se v krátké době připojilo 62 států.¹²⁴ Z důvodu jeho mezinárodněprávní nezávaznosti a deklaratorní povahy nikdy nenabyl dostatečné právní síly, aby mohl implementovat mechanismy schopné prosazovat tento zákaz a případně sankcionovat státy, které ho porušily. Přestože nezabránil hrůzám druhé světové války, stal se po jejím konci základním kamenem pro souzení válečných zločinců.¹²⁵

2.5.2. *Ius in bello*

Naopak systém *ius in bello* neboli právo ve válce určuje kritéria dovoleného použití síly v mezinárodních vztazích a reguluje chování jednotlivých států v době ozbrojeného konfliktu.¹²⁶ Během mezinárodního konfliktu nemají bojující strany právo na použití libovolných a neomezených prostředků a způsobů vedení ozbrojeného konfliktu.¹²⁷ Omezení bojových prostředků a způsobů vedení ozbrojených konfliktů vyplývá ze zásad mezinárodního humanitárního práva, zejména zásady právní regulace války a ze zásady lidskosti. Normy zakazující určité bojové prostředky mají povahu obecně formulovaných i specifických pravidel, která zakazují užívání přesně definovaných zbraní a způsobů vedení ozbrojených konfliktů.

K omezení bojových prostředků a způsobů vedení války prvotně došlo prostřednictvím mezinárodních obyčejů, následně byla pravidla kodifikována v Haagských úmluvách z let 1899 a 1907. Důležitým rámcem, který byl doplněn až později, jsou Dodatkové protokoly I a II z roku

¹²² POTOČNÝ, M. aj. ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6., dopl. a rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-398-1 str. 428.

¹²³ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 470.

¹²⁴ SOVADINA, J. *Briand-Kellogův pakt (27.8.1928)*. [online] [cit-14-03-2023] Moderní-Dějiny.cz. 2012. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/briand-kelloguv-pakt-27-8-1928/>

¹²⁵ SOVADINA, J. 2012. op. cit.

¹²⁶ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 19.

¹²⁷ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 472.

1977 k Ženevským úmluvám o ochraně obětí ozbrojených konfliktů (dále jen „Protokol I“ nebo „Protokol II“). Vzhledem k zaměření diplomové práce je problematice *ius in bello* a konkrétně otázce použití jaderných zbraní věnována třetí kapitola.

3. Haagské právo: Omezení způsobů a prostředků vedení ozbrojeného konfliktu v širším smyslu

Haagské právo je společně se ženevským právem integrální součástí mezinárodního humanitárního práva. Stanovuje pravidla a povinnosti stran v ozbrojeném konfliktu při provádění vojenských operací a omezuje prostředky působení škod nepříteli.¹²⁸ Jinými slovy haagské právo omezuje způsoby a prostředky vedení války v širším smyslu. V užším smyslu je pod omezenými způsoby a prostředky vedení ozbrojeného konfliktu myšlena stejnojmenná obecná zásada haagského práva.

Autorka ve druhé kapitole předestřela dělení mezinárodního humanitárního práva na právo haagské a právo ženevské. V první části této kapitoly autorka na toto dělení navazuje a informace rozvíjí. Ve druhé části kapitoly podrobně zkoumá omezení způsobů a prostředků vedení ozbrojeného konfliktu výkladem obecných zásad haagského práva. Těžištěm diplomové práce jsou jaderné zbraně, proto je jejich problematika zpracovávána samostatně ve čtvrté kapitole.

3.1. Prameny haagského práva

Právní úprava haagského práva je v porovnání s právem ženevským podstatněji roztržštěnější a podle doktríny nevykazuje takovou míru ucelenosti.¹²⁹

Doktrína se shoduje, že ke zrození moderního mezinárodního humanitárního práva jako celku došlo v polovině 19. století ve spojitosti s přijetím Lieberova kodexu v roce 1863 a první Ženevské úmluvy.¹³⁰ Lieberův kodex je pro vývoj haagského práva důležitý zejména faktem, že jeho prostřednictvím byla poprvé zhmotněna snaha kodifikace stávajících zákonů a obyčejů války.¹³¹ Lieberův kodex neměl formu mezinárodní smlouvy, nýbrž byl určen pro použití vojáky Unie bojujících v americké občanské válce.¹³² Podle V. Bílkové „*se všechny instrumenty přijaté od poloviny 19. století do poloviny 20. století zaměřovaly na ochranu příslušníků ozbrojených sil bojujících v řádných ozbrojených konfliktech (ženevské právo), případně zakazovaly určitá jednání, které narušovala vojenskou disciplínu a/nebo byla vojensky kontraproduktivní (haagské právo)*“. ¹³³ V souhrnu jsou pramenem haagského práva právě deklarace a úmluvy, které byly přijaty v tomto období na dvou bezpečnostních konferencích konaných v Haagu v letech 1899 a

¹²⁸ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 4.

¹²⁹ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 21.

¹³⁰ BÍLKOVÁ, V., 2007, op.cit. str. 20.

¹³¹ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 9.

¹³² BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 9.

¹³³ BÍLKOVÁ, Veronika, ed. *Mezinárodní humanitární právo - vznik, vývoj a nové výzvy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-35-0, str. 13.

1907.¹³⁴ Mezi nejvýznamnější úmluvu ze série Haagských úmluv přijatých v tomto období patří zejména IV. Haagská úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války s příloženým Řádem války pozemní z roku 1907 či Úmluva o právech a povinnostech neutrálních mocností a osob v pozemní válce ze stejného roku.¹³⁵

Po konci první světové války bylo nutné upravit a rozšířit pravidla haagského práva tak, aby v sobě zahrnovala i restrikcí použití chemických zbraní. Potřeba vycházela z používání chemických zbraní při jejím průběhu. Poprvé byly chemické zbraně nasazeny v bojích v srpnu roku 1914 francouzskou armádou v Aragonském lese a následně o rok později německou armádou u města Yper.¹³⁶ Výsledkem bylo přijetí Protokolu o zákazu užívání ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických z roku 1925.

Hrůzy druhé světové války se převážně reflektovaly do úprav ženevského práva. Haagské právo nicméně nezůstalo děním druhé světové války nedotčeno. Jedním ze svébytných odvětví haagského práva, které se začalo po jejím konci formovat, byla ochrana kulturních statků prostřednictvím Úmluvy na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.¹³⁷ K ochraně kulturních statků bylo přistoupeno z důvodu jejich výjimečné hodnoty pro lidstvo jako celek a také z důvodu klíčového propojení s identitou lidí ve smyslu kulturního nacionalismu i kulturního internacionalismu. Tento názor zazněl i v rámci přednášek Mezinárodního humanitárního práva pod vedení prof. Veroniky Bílkové.

V průběhu válečné rekonstrukce na sebe přijalo mezinárodní společenství velký závazek ve formě přijetí Charty OSN. I přes mírové snahy přišla zanedlouho světová bipolarizace a studená válka mezi východem na straně jedné a západem na straně druhé. Navzdory bipolárnímu světovému dělení se v mezinárodním humanitárním právu udržel trend posilování právních garancí vztahujících se na jednotlivé kategorie chráněných osob.¹³⁸ V období studené války byly přijaty dva Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám z 8. června 1977. Svým smíšeným charakterem byl pro haagské právo významný zejména Dodatkový protokol I z roku 1977, který potvrdil tendence ke sblížení haagského a ženevského práva tím, že ve svém znění obsahoval

¹³⁴ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 468.

¹³⁵ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 21.

¹³⁶ POLČÁK, Z. *Šokující zkušenost: chemie na frontách a v zákopech Velké války*. [online] [22-05-23] *Vojenský historický ústav Praha*. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/sokujici-zkusenost-chemie-na-frontach-a-v-zakopech-velke-valky/>

¹³⁷ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 21.

¹³⁸ BÍLKOVÁ, V. 2015. op. cit. str. 14.

normy týkající se ochrany raněných, nemocných či trosečníků typické pro ženevské právo, tak zároveň i způsoby a prostředky vedení války příznačné pro haagské právo.¹³⁹

Od osmdesátých let minulého století do přelomu tisíciletí bylo přijato několik mezinárodních smluv, které se staly pevným základem pro omezení či zákaz užití určitých zbraní. Příkladem je Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení z roku 1972, Úmluva o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z roku 1980, jejíž součástí je pět protokolů, Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z roku 1993 či Úmluva o zákazu užití, výroby, hromadění a přesunu protipěchotních min a o jejich zničení z roku 1997.

Pro vývoj každého právního odvětví hrají klíčovou roli právní obyčeje jako pramen práva. Jinak tomu není ani u haagského práva. Studie *Obyčejové mezinárodní humanitární právo* z per expertů MVČK, která vznikla na přelomu tisíciletí, je souhrnem 161 norem obyčejového práva, které platí ve všech typech ozbrojených konfliktů.¹⁴⁰ Jedná se o smíšený pramen práva, který obsahuje jak normy ženevského práva, tak haagského práva. Studie je rozdělena do šesti tematických částí: I. Princip rozlišování, II. Osoby a objekty zvláště chráněné, III. Způsoby a prostředky vedení boje, IV. Zbraně, V. Zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje, VI. Provádění mezinárodního humanitárního práva. Doktrína se i přes jeho nedostatky shoduje na jeho mimořádném významu a označuje ho za „významný milník ve vývoji humanitárního práva, jež přispěje k posílení jeho významu a k zajištění lepší ochrany obětí ozbrojených konfliktů.“¹⁴¹

3.2. Obecné zásady haagského práva

Obecné zásady právní jsou formálním pramenem mezinárodního humanitárního práva stejně jako mezinárodního veřejného práva. Jedná se o zásady, které jsou uznány civilizovanými národy a soudy je používají při svém rozhodování.¹⁴² Ve své rozhodovací činnosti na ně hojně odkazuje Mezinárodní soud (např. rozhodnutí ve věci *Legality hrozby a použití jaderných zbraní*¹⁴³ či ve

¹³⁹ BÍLKOVÁ, V. 2015. op. cit. str. 14.

¹⁴⁰ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, Louise (Eds). *Customary International Humanitarian Law*. Volume I: Rules, Volume II: Practice. Cambridge. International Committee of the Red Cross: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-53925-0. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>

¹⁴¹ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 22.

¹⁴² ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 136.

¹⁴³ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. 1996. op.cit, b. 78, 86 či 87.

věci *Některých vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní*¹⁴⁴), i přesto z teoretického i praktického rozboru mezinárodního práva veřejného vychází, že jejich aplikace je spíše méně četná.¹⁴⁵ Obecné zásady jsou pro mezinárodní humanitární právo důležité jako styčné body, od kterých se odvíjí právní úprava *de lege lata*, či by se měla odvíjet právní úprava *de lege ferenda*.

Zásady haagského práva vycházejí z obecných zásad mezinárodního humanitárního práva, mezi které se řadí zásada lidskosti, zásada vojenské nezbytnosti, zásada rozlišování, zásada proporcionality a zásada rovných závazků válčících stran.¹⁴⁶ J. Fuchs ve své publikaci upozorňuje, že existuje rozpor mezi výcvikovými materiály pro ozbrojené síly a naukou mezinárodního práva v otázce obecných zásad mezinárodního humanitárního práva. Zmiňuje, že výcvikové materiály pracují pouze se zásadou lidskosti, zásadou vojenské nezbytnosti, zásadou rozlišování a zásadou proporcionality, přičemž nauka v některých případech dovozuje zásady jiné.¹⁴⁷ M. Jukl ve své studii nadřazuje nad všechny ostatní odvozené zásady zásadu válečné účelnosti a zásadu humanity. Zásadu rovnosti stran konfliktu, zásadu rozlišování, zásadu vojenské nezbytnosti, zásadu přiměřenosti, zásadu omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje a zásadu nestrannosti vnímá jako zásady odvozené od dvou zásad nadřazených.¹⁴⁸ Přestože výčet obecných zásad mezinárodního humanitárního práva není konzistentní, některé ze zásad mají v různých zdrojích odlišné označení¹⁴⁹, jednotliví autoři přistupují k systému obecných zásad z různých úhlů pohledu, nevyčerpávají celý demonstrativní výčet zásad, který je např. poskytnutý ve studii M. Jukla nebo při seskupování zásad vycházející z jiných pramenů. Jedno je spojuje, vždy pracují pouze se zásadami, který naplňují účel mezinárodního humanitárního práva.

Obecné zásady haagského práva jsou odrazem obecných zásad mezinárodního humanitárního práva, přičemž blíže upravují specifika haagského práva. Podle publikace *Mezinárodní humanitární právo*¹⁵⁰, která společně s historickými kořeny dané zásady a uplatnění dané zásady v mezinárodní rozhodovací praxi, řadí mezi zásady haagského práva zásadu vojenské nutnosti, zásadu proporcionality, zásadu rozlišování, zásadu zakazující zbytečné útrapy či zásady spočívající v omezení bojových prostředků. Při porovnání obecných zásad mezinárodního

¹⁴⁴ Military nad Paramilitary Activities in and against Nicaragua. 1986, op. cit. b. 113 či 115.

¹⁴⁵ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 136.

¹⁴⁶ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 463 a násl.

¹⁴⁷ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 18.

¹⁴⁸ JUKL, M. *Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva*. Vojenské rozhledy: roč. 20 (52), č. 4. 2011. ISSN 1210-3292. s. 178–184.

¹⁴⁹ např. zásada proporcionality – přiměřenosti

¹⁵⁰ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 201 a násl.

humanitárního práva a haagského práva je nacházeno mnoho shodných znaků. Specifickými zásadami charakterizující odvětví haagského práva jsou zásady vnímané v omezujícím smyslu, mezi které patří omezení *ratione personae* (obecná ochrana civilního obyvatelstva v ozbrojených konfliktech), *ratione loci* (omezení útoků na vojenské objekty) a *ratione conditionis* (zákaz použití zbraní, které způsobují zbytečné útrapy a nadměrná zranění).¹⁵¹

Autorka se v této kapitole mimo zásad haagského práva věnuje také styčné zásadě ženevského práva, a to zásadě lidskosti, která zastřešuje všechny zásady aplikující se na haagské právo. Dále podrobněji analyzuje tři základní zásady důležité pro vedení ozbrojeného konfliktu, a to zásadu rozlišování, zásadu proporcionality a zásadu omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje také známou jako zásada zákazu nadměrných zranění a zbytečných útrap.

3.2.1. Zásada lidskosti

Zásada lidskosti je elementární obecnou zásadou mezinárodního humanitárního práva, od které se odvíjí existence další obecných zásad, stejně jako zásad ženevského a haagského práva. G. Mencer označuje zásadu lidskosti za zásadu s kogentní povahou, kterou musí všechny státy mezinárodního společenství respektovat bez ohledu na to, jestli jsou smluvními stranami jednotlivých úmluv mezinárodního humanitárního práva.¹⁵² Lze shrnout, že „*zásada lidskosti chrání základní hodnoty lidské osobnosti a lidské civilizace.*“¹⁵³

Zásada lidskosti spočívá v předpokladu, že ozbrojené konflikty nelze odstranit ze společnosti, proto je nutné minimálně jejich průběh humanizovat. Ze zásady lidskosti vychází mnoho dalších zásad, například zásada rozlišování, kdy i za ozbrojeného konfliktu je nutné rozlišovat mezi civilními a válečnými cíli, komatanty a civilním obyvatelstvem, zásada vojenské nutnosti či zásada ochrany raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil plynoucí ze ženevského práva.¹⁵⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že se zásada lidskosti vztahuje na celé humanitární právo a má generální působnost. Komentář Mezinárodního výboru Červeného kříže podle výkladu doktríny

¹⁵¹ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 139.

¹⁵² MENCER, G. *Civilní obyvatelstvo a jeho ochrana v mezinárodním právu*. Studie z mezinárodního práva 21. Praha: Academia, 1988, str. 129.

¹⁵³ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 19.

¹⁵⁴ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 463.

přisvědčuje názoru, že hodnoty humanity a ušlechtilé zásady existují nezávisle na Ženevských úmluvách a nejsou jimi omezeny.¹⁵⁵

Ve spojitosti s působností zásady lidskosti je spojována Martensova klauzule. Autorem Martensovy klauzule je Georg Friedrich von Martens, představitel přirozenoprávní školy 18. století.¹⁵⁶ Martensova klauzule byla poprvé začleněna do osmého odstavce preambule IV. Haagské úmluvy, také známé jako Úmluva o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1907, z důvodu nutnosti ochrany obyvatelstva mezinárodním právem v případě, že by se na ně žádná právní norma zajišťující jejich ochranu z různých důvodů nemohla vztahovat. Jejím začleněním do preambule mělo dojít k zamezení skutečnosti, že by kdokoliv mohl zůstat bez ochrany a byl zároveň vydán svévůli nepříteli.¹⁵⁷ Martensova klauzule byla poprvé definována následovně: „*Dokud by nemohl býti sepsán úplnější válečný zákon...obyvatelstvo a válčící strany zůstanou pod ochranou a vládou zásad mezinárodního práva, jak jsou patrné ze zvyklostí mezi civilizovanými národy stávajících, ze zákonů lidskosti a z požadavků veřejného svědomí.*“¹⁵⁸

Navzdory tomu, že Martensova klauzule je považována za součást mezinárodního humanitárního práva, její normativní postavení a význam není podle názoru doktríny zcela vyjasněn.¹⁵⁹ Pochybnosti týkající se povahy její normativity se váží právě k jejímu prvotnímu použití, konkrétně k jejímu začlenění do preambule IV. Haagské úmluvy. Preambule je obecně vnímána jako úvodní část právního dokumentu, která má slavnostněji přiblížit záměr textu po ní následujícím.¹⁶⁰ Naopak práva a povinnosti se jednotlivým smluvním stranám ukládají až v operativní části mezinárodní smlouvy. Byť jsou stále o její normativitu vedeny doktrínou spory, za součást obyčejového práva byla Martensova klauzule vnímána až poté, co byla vtělena do článku I. odst. 2 Dodatkového protokolu I z roku 1977 v následujícím znění: „*V případech, které neupravuje tento Protokol nebo jiné mezinárodní dohody, zůstávají civilní osoby a kombatanti pod*

¹⁵⁵ PICTET, J (ed.). *Commentary. IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Geneva: ICRC, 1958, str. 625.

¹⁵⁶ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 3.

¹⁵⁷ JUKL, M. *Náš seriál – mezinárodní humanitární právo – I. část*. [online] [26-05-2023] Český červený kříž. str. 3. Dostupné z: https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp_vyroci/100Haag.pdf.

¹⁵⁸ HOBZA, A., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. V Praze vydáno vlastním nákladem, 1931, str. 517. Dostupné z: https://www.cervenkykruz.eu/files/files/cz/mhp_knihovna/Haague_valka_pozemni.pdf.

¹⁵⁹ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 114.

¹⁶⁰ GARDINER, R., K. *Treaty Interpretation*. Oxford: Oxford University Press, 2009, str. 186.

*ochranou v rámci působnosti zásad mezinárodního práva vyplývajících z ustálených obyčejů, ze zásad lidskosti a z požadavků společenského svědomí.*¹⁶¹

Zásada lidskosti, a především Martensova klauzule, jsou záchrannou sítí mezinárodního humanitárního práva zprostředkovávající bezpečnost všech, kteří se ocitli v ozbrojeném konfliktu ze svého rozhodnutí nebo nahodile bez vlastního přičinění a tím vytváří kostru pro aplikaci dalších zásad mezinárodního humanitárního práva.

3.2.2. Zásada vojenské nutnosti

Další zásadou mezinárodního humanitárního práva, která je integrální součástí haagského práva, je zásada vojenské nutnosti (nezbytnosti). Zásada vojenské nutnosti byla společně s dalšími zásadami haagského práva poprvé zakotvena v Lieberově kodexu z roku 1863.¹⁶² Tato zásada může být vnímána jako protipól zásady lidskosti. V tomto pohledu si získává výsadní postavení a je společně s ní výchozím bodem pro další zásady z nich odvozené. Na druhou stranu, někteří autoři přisvědčují přístupu, že je zásada vojenské nutnosti důsledkem zásady lidskosti.¹⁶³ Autorka se přiklání spíše k názoru druhému, protože v zásadě lidskosti vidí vedoucí ideu mezinárodního humanitárního práva.

*Zásadu vojenské nutnosti je vnímána jako zásada, která „omezuje násilí za ozbrojeného konfliktu tím, že stranám v konfliktu ukládá obecnou povinnost užívat pouze takový druh a takové množství síly, jež je nezbytné pro vojenskou porážku nepřítele v nejkratším možném čase a s nejmenšími možnými ztrátami a náklady.“*¹⁶⁴

Cílem ozbrojeného konfliktu je přemožení druhé strany. Násilí, které je použito pro přemožení protivníka, je složeno ze dvou kumulativních podmínek. Musí se jednat o násilí, které není obecným mezinárodním právem veřejným zakázáno a zároveň které je nezbytné k dosažení legitimního vojenského účelu.¹⁶⁵ Akce, které jsou podniknuty k přemožení protivníka, musí vést pouze k realizaci přemožení. Podle této zásady by neměly být nahodilé a násilí by nemělo

¹⁶¹ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977. V Systému ASPI. Wolters Kluwer. ISSN 2336-517X.

¹⁶² DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 464.

¹⁶³ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 464.

¹⁶⁴ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 19.

¹⁶⁵ MULINEN, F. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*. Praha: Magnet-Press, 1991, 230 s., pravidlo č. 352 a násl.

směřovat proti subjektů či objektům, pokud jejich ohrožení nebo poškození nevede k přemožení protivníka.

Vojenská nezbytnost a sledování legitimního cíle (tj. přemožení protivníka) v ozbrojeném konfliktu nejsou legitimizačním důvodem pro jednání, která jsou zakázána mezinárodním humanitárním právem, např. nelidské zacházení ve formě mučení. Jednání, kterého se bojující strana dopustí v rozporu se zásadou vojenské nezbytnosti, je možno kvalifikovat jako válečný zločin například podle čl. 50 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949. Válečného zločinu se bojující strana dopustí podle zmíněného článku například úmyslným zabitím, mučením nebo nelidským zacházením, včetně biologických pokusů, úmyslným způsobením velkého utrpení nebo tělesného zranění či ohrožení zdraví, zničením a присvojením si majetku provedené ve velkém měřítku a nedovoleným a svévolným způsobem.

3.2.3. Zásada rozlišování

Zásada rozlišování se svým obsahem výlučně nevztahuje pouze na haagské právo, ale postihuje i významnou část práva ženevského. Podstatou této je zásady povinnost, aby strany ozbrojeného konfliktu za všech okolností maximálně rozlišovaly mezi civilisty a kombatanty a mezi civilními a vojenskými objekty.¹⁶⁶ Podstatou zásady je identifikace a systematické odlišení druhových pojmových protějšků, skupin osob a kategorií objektů.

Historicky mělo mezinárodní společenství snahy o zakotvení zásady rozlišování do mezinárodního humanitárního práva již od Haagských mírových konferencí z let 1899 a 1907¹⁶⁷, nicméně k zanesení závazného smluvního pravidla vyjadřujícího zásadu rozlišování do mezinárodní úmluvy došlo až prostřednictvím Protokolu I z roku 1977.¹⁶⁸ V čl. 48 Protokolu I je uvedeno následující: „*Strany konfliktu budou vždy činit rozdíl mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi objekty civilního rázu a vojenskými objekty a v souladu s tím povedou své operace pouze proti vojenským objektům.*“¹⁶⁹ Zásada rozlišování byla později v rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora ve věci *Legality hrozby nebo použití jaderných zbraní* zařazena mezi základní (obecné) zásady mezinárodního humanitárního práva a také mezi zásady

¹⁶⁶ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 464.

¹⁶⁷ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 210.

¹⁶⁸ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 216.

¹⁶⁹ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit.

mezinárodního obyčejového práva,¹⁷⁰ což potvrzuje její zařazení i do přehledu nepsaných pravidel mezinárodního humanitárního práva vytvořené Mezinárodním výborem Červeného kříže.¹⁷¹

3.2.3.1. Rozlišení mezi kombatanty a civilisty

Jak již bylo nastíněno výše, podstata zásady rozlišování je založena na osobním a věcném základu. Prvotně je nutné odlišovat od sebe při ozbrojeném konfliktu kombatanty a civilisty.

Ten, kdo se svým chováním aktivně účastní nepřátelství či ozbrojených bojů, je teorií mezinárodního humanitárního práva označován za kombatanta.¹⁷² Kombatanti jsou členové ozbrojených sil stran v konfliktu. Vystupuje jako orgán válčící strany a dodržuje zákony a obyčeje války plynoucí z mezinárodního humanitárního práva.¹⁷³

Za civilní osobu či civilní obyvatelstvo jsou považováni všichni ostatní, na které se nevztahuje některá z kategorií definovaných ženevským právem, např. raněný, trosečník, což vyplývá z definice čl. 50 Protokolu I.¹⁷⁴ Z Protokolu I taktéž vyplývá, že civilní status osoby se presumuje a jedná se nejširší sběrnou kategorií osob.

Existují skupiny osob, které mají nevyjasněné postavení a do mezinárodního humanitárního práva vnášejí otazníky. Jedná se například o žoldnéře a vyzvědače, který mají sporný status s ohledem na charakter jejich činnosti a jednání. Podle rozlišení na kombatanty a civilisty jsou také konstruovány prameny ženevského práva a aplikace pravidel v nich obsažených.

3.2.3.2. Rozlišení mezi vojenskými a civilními objekty

Věcný základ, a pro haagské právo význačné, je aplikace rozlišovací zásady na vojenské a civilní objekty. Definiční vymezení civilních objektů je zaneseno v Kapitole III Protokolu I. Definice civilního objektu je negativní. Civilním objektem se rozumí objekt, který není vojenským objektem. V čl. 52 odst. 2 Protokolu I jsou vojenské objekty popsány jako „*objekty, které svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představují účinný příspěvek k vojenským akcím a*

¹⁷⁰ „It is undoubtedly because a great many rules of humanitarian law applicable in armed conflict are so fundamental to the respect of the human person and “elementary considerations of humanity” as the Court put it in its Judgement of April 9, 1949 in the Corfu Channel case (I.C.J. Reports 1949, p. 22), that the Hague and Geneva Conventions have enjoyed a broad accession. Further these fundamental rules are to be observed by all States whether or not they have ratified the conventions that contain them, because they constitute intransgressible principles of international customary law.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 79.

¹⁷¹ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. kapitola třetí.

¹⁷² DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 458.

¹⁷³ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 458.

¹⁷⁴ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 50.

jejichž celkové nebo částečné zničení, obsazení nebo neutralizace poskytuje za daných okolností zjevnou vojenskou výhodu.“

Z definice vojenského objektu vyplývá, že objekty civilního rázu jsou sběrnou kategorií a je jim poskytnuta obecná ochrana. Nadto civilní objekty nesmí být vzhledem k jejich povaze a pravděpodobnosti vyšší koncentrace civilních osob v jejich blízkosti nebo uvnitř těchto objektů předmětem útoku nebo represálií, což vyplývá z čl. 52 odst. 1 Protokolu I. Za účelem vyššího standartu ochrany je v Protokolu I vymezena kategorie objektu, u kterých se mimo jejich civilní povahy presumuje, že nejsou využívány k podpoře vojenských akcí. Jsou jimi například místa pro konání bohoslužeb, domy, jiné obydlí nebo škola.¹⁷⁵ Na okraj je důležité podotknout, že každý civilní objekt, právě s výjimkou výše zmíněných objektů pod zvláštní ochranou, se může stát během vojenských operací objektem vojenským.¹⁷⁶

Protokol I zavádí mimo obecné kategorie ochrany kategorii zvláště chráněných objektů, jejichž ohrožení nebo porušení by mohlo vést k závažným škodám na majetku, životech, životním prostředí či kulturním dědictvím. Do této kategorie spadají kulturní statky (čl. 53), objekty nutné k přežití civilního obyvatelstva (čl. 54), životní prostředí (čl. 55) a objekty obsahující nebezpečné síly (čl. 56).

Jak z rozlišení mezi komatanty a civilisty, tak z rozlišení v případě vojenských a civilních objektů vyplývá, že nerozlišující útoky, vzhledem k nemožnosti ovládnutí jejich důsledků, jsou zakázány. Mezi nerozlišující útoky patří útoky, které nejsou zaměřeny na konkrétní vojenské objekty, bombardování a kobercové bombardování.¹⁷⁷ Zároveň ale nemůže dojít k situaci, kdy je k ochraně určitých oblastí nebo bodů využívána přítomnost civilního obyvatelstva se záměrem, že se druhá strana bude řídit pravidly mezinárodního humanitárního práva a na oblast nebude útočit.¹⁷⁸ Nejenom že se jedná o použití člověka jako „živého štítu“, ale je chování jedné strany konfliktu válečnou lstí, která je obecně povolená, ale v tomto případě je přivedení protivníka v omyl porušení mezinárodního humanitárního práva, protože nemůže bez důvodných pochybností předpokládat, že je například strážce vojenské základny civilistou.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 52 odst. 3.

¹⁷⁶ SASSOLI, M., BOUVIES, A., 1999, op. cit. str. 161.

¹⁷⁷ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 51 odst. 4.

¹⁷⁸ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 464.

¹⁷⁹ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 37 odst. 2.

3.2.4. Zásada proporcionality

Zásada přiměřenosti neboli proporcionality je rozpoznávána jako zásada obyčejového mezinárodního humanitárního práva.¹⁸⁰ Zásada proporcionality je v právu vnímána jako obecná zásada zajišťující dostatečnou míru spravedlnosti v případě kolize dvou protichůdných práv či povinností.¹⁸¹ Obsahem zásady proporcionality je poměrování, vyvažování hodnot, zájmů, věcí či jiných veličin.¹⁸² K aplikaci zásady proporcionality se přistupuje v situacích, kdy práva a zákazy nejsou absolutní a kdy se tedy usiluje o dosažení rovnováhy mezi dvěma protichůdnými zájmy.¹⁸³ V případě mezinárodního humanitárního práva se dvěma protichůdnými zájmy většinou rozumí útok a jeho následky včetně přímé vojenské výhody, které by bylo díky útoku dosaženo.

Rozsáhlá kodifikace MVČR mezinárodního humanitárního práva potvrdila, že „je zakázáno zahájit útok, u něž lze očekávat, že může způsobit nahodilé ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození civilních objektů nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.“¹⁸⁴ Princip této zásady je kodifikován primárně v čl. 51 odst. 5 písm. b) Protokolu I a v čl. 57 Protokolu I. Zásada proporcionality je také obsažena v Protokolu II a Dodatkovém Protokolu II k Úmluvě o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky.

Proporcionalita je vztažena na útok, tedy podle dikce čl. 49 odst. 1 Protokolu I na násilné činy proti protivníkovi, a to jak útočné, tak i obranné povahy. Působnost proporcionality není omezena na dané území, určitý typ vojenské operace či předměty útoku, působí generálně. Při posuzování proporcionality útoku a jeho následku se podle Protokolu I vychází z interpretace skutečnosti, jestli byl útok nepřiměřený a jaké konkrétní a přímé vojenské výhody bylo dosaženo.¹⁸⁵

Protože má být při vedení vojenských operací věnována neustálá pozornost a péče tomu, aby bylo ušetřeno civilní obyvatelstvo, civilní osoby a objekty civilního rázu, součástí zásady

¹⁸⁰ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 465.

¹⁸¹ Proportionality Definition. V: *Legal Glossary*. Lexis Nexis. [online] [cit 23-05-27] Dostupné z: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/glossary/proportionality>.

¹⁸² ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 230.

¹⁸³ BÍLKOVÁ, V. a JUKL M. 2009. op. cit. str. 7.

¹⁸⁴ „Launching an attack which may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated, is prohibited.“ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. kapitola čtvrtá.

¹⁸⁵ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 232.

proporcionality jsou povinnosti pro útočící strany spočívající v přijetí preventivních opatření při útoku a preventivních opatřeních proti následkům útoku.¹⁸⁶

Smyslem učinění vhodných preventivních opatření při útoku je zejména zamezit náhodné ztrátě na životech civilních osob, na počtu zraněných civilních osob a poškození objektů civilního rázu.¹⁸⁷ Z čl. 57 odst. 2 dále pro útočící stranu vyplývá povinnost nezahájit útok v případě, kdy je možné předpokládat, že samotný útok způsobí náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu, které by převyšovaly kýženou vojenskou výhodu. Útočící strana má také povinnost přerušit nebo odvolat útok, pokud vyjde najevo, že objekt, na který je útočeno, není objektem vojenským nebo podléhá zvláštní ochraně.¹⁸⁸ Jednou z důležitých povinností útočící strany je podle čl. 57 odst. 2 písm. c) v časovém předstihu a vhodnými prostředky varovat před útoky, které by mohly zasáhnout civilní obyvatelstvo, pokud tomu nezabraňují jiné okolnosti. Útočící strana musí podle mezinárodního humanitárního práva volit takové cíle, které způsobí co nejmenší ohrožení životů civilních osob a objektů civilního rázu.

Prevenční opatření, která mají zmírňovat následky útoků, mohou zasahovat i do období míru. Nejenom strany v konfliktu, ale i jednotliví členové mezinárodního společenství by se měli vyvarovat umístování vojenských objektů do hustě obydlených oblastí nebo do jejich blízkosti.¹⁸⁹ V situaci ozbrojeného konfliktu, kdy byl podniknut útok na oblast, kde se nachází civilní obyvatelstvo, mají strany konfliktu podle čl. 58 Protokolu I povinnost učinit veškerá opatření, aby byli civilní osoby přemístěny z blízkosti probíhajícího útoku a případně mohou přijmout další nutná preventivní opatření, která v dané situaci vyhodnotí jako nezbytná. Zde si lze představit evakuaci z místa útoku prostřednictvím bezpečnostního koridoru.

3.2.4.1. Doktrína dvojího účinku

Se zásadou proporcionality je úzce spjata soudobá doktrína dvojího účinku, a to účinku přímého a nepřímého. Na jedné straně stojí přímý účinek, úmyslný a nenahodilý útok na vojenský cíl při dodržení zásad mezinárodního humanitárního práva, s jehož důsledky byl útočník srozuměn a byl si jich vědom alespoň v jejich hrubých obrysech. Na druhé straně spektra nalezneme účinek nepřímý (nepřímou škodu), který nesmí být součástí úmyslu aktéra.¹⁹⁰ Z popisu lze dovodit, že cílem útočníka není způsobení nepřímého účinku, nýbrž přímého účinku. Vzhledem k realitě války

¹⁸⁶ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 57 a čl. 58.

¹⁸⁷ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 57.

¹⁸⁸ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 57 odst. 2 písm. b)

¹⁸⁹ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 58 písm. b).

¹⁹⁰ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 231.

nelze absolutně zamezit při dodržení všech pravidel mezinárodního humanitárního práva vzniku nepřímých škod. Nepřímé škody jsou možné a nejsou *a priori* zakázané, protože i při nejvyšší míře opatrnosti se jich nelze vyvarovat. Nepřímé škody tkví především ve ztrátě nevinných životů nebo zničení civilního majetku.¹⁹¹ Doktrína dvojího účinku stojí na porovnávání dobra se zlem, přičemž dovoluje nezamýšlené účinky války vůči nevinným osobám, protože si uvědomuje realitu války.¹⁹²

3.2.5. Zásada omezení volby prostředků a způsobů vedení boje

V širším smyslu je omezení bojových prostředků a způsobů vedení bojů cílem haagského práva. Z pohledu zaměření diplomové práce na použití jaderných zbraní je klíčové postavení zásady omezení volby prostředků a způsobů vedení boje v systému mezinárodního humanitárního práva, tedy její vnímání v užším smyslu. I přestože se může zdát, že ve válce je dovoleno všechno, mezinárodní právo veřejné spolu s mezinárodním humanitárním právem vytváří strukturu norem, které se aplikují při ozbrojeném konfliktu i mimo něj. Rozsáhlá sféra právní úpravy se v haagském právu věnuje omezování určitých skupin bojových prostředků, stejně jako metodám vedení boje, na které se autorka v následující kapitole zaměřuje.

V literatuře je zásada omezení volby prostředků a způsobů vedení boje často označována jako zásada zákazu nadměrných zranění a zbytečných útrap. Toto označení slovně vyjadřuje, co je samotným obsahem a vlastně i cílem této zásady. Zásada omezení volby prostředků a způsobů vedení boje je úzce propojena s dalšími zásadami. Zatímco zásada rozlišování vymezuje legitimní cíl bojové činnosti, tato zásada omezuje výběr jejích způsobů a prostředků.¹⁹³ Zároveň je tato zásada kontextuálně propojena se zásadou vojenské nutnosti. Omezenost bojových prostředků a způsobů vedení ozbrojených konfliktů vyplývá ze zásady právní regulace války a ze zásady lidskosti.

Tuto zásadu lze považovat za jednu z nejstarších zásad haagského práva. K její první kodifikaci došlo již v Petrohradské deklaraci z roku 1868. Zásada je aktuálně kodifikována v Protokolu I. Jak vyplývá z jeho čl. 35 odst. 1, v ozbrojeném konfliktu není právo bojujících stran zvolit si způsoby a prostředky vedení války neomezené. Právo je omezeno řadou pravidel smluvního i obyčejového charakteru. Není možno používat „zbraně, munice, materiály a způsoby vedení války, které by svou povahou způsobovaly nadměrná zranění či zbytečné útrapy.“¹⁹⁴

¹⁹¹ NEUMAN, N. *Applying the Rule of Proportionality: Force Protection and Cumulative Assessment in International Law and Mortality*. YIHL, The Hague: T.M.C. Asser Press, 2004, Vol. 7, str. 105.

¹⁹² ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 230.

¹⁹³ JUKL, M., 2011, op.cit. s. 178–184.

¹⁹⁴ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 35 odst. 2.

V ozbrojeném konfliktu se válčící strany podle čl. 35 odst. 3 Protokolu I mají vyvarovat použití způsobů nebo prostředků vedení války, u nichž lze očekávat, že by mohly způsobit rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí. Nelze zapomínat na zásadu rozlišování zakotvenou v čl. 51 odst. 2 Protokolu I.

Lze shrnout, že ze zásady omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje vyplývají dvě další zásady – zákaz použití zbraní, munice, materiálů a způsobů vedení války, která způsobují nadměrná zranění či zbytečné útrapy a – zákaz nerozlišování. Autorka se zásadě rozlišování věnovala výše, proto se v následující podkapitole zaměřuje pouze na vedení ozbrojeného konfliktu a na zákaz užití jednotlivých prostředků.

3.2.5.1. Omezenost způsobů vedení boje

Pod označením způsoby vedení boje se rozumí metody vedení bojových akcí, tedy různé výběry cílů, bojové taktiky a jiné způsoby, které mohou mít vliv na průběh bojové akce a jejichž důsledkem může dojít k poškození protivníka nebo jeho zájmů.

Zakázané způsoby vedení boje vychází převážně ze smluvních pramenů. Úprava jednotlivých zakázaných způsobů jeho vedení je rozptýlená. Převážná většina těchto zákazů je zakotvena v Protokolu I, další zákazy jsou uvedeny v Řádu války pozemní či jsou dovozovány z obvyčejového práva.

Ze zásady rozlišování plyne zákaz úmyslného napadení civilního obyvatelstva, civilního objektu nebo také zákaz nerozlišujících útoků. Zákaz užití živých štítů jako metody boje vychází ze čl. 28 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války. V Řádu války pozemní najdeme jako zakázanou techniku vedení boje zabití či zranění osoby vyřazené z boje¹⁹⁵, plnění¹⁹⁶, napadání nebráněných míst¹⁹⁷, nebo prohlášení, že nebude dáována žádná milost, tedy nebudou bráni žádní zajatci.¹⁹⁸ V Protokolu I najdeme mimo ty zásady, které plynou ze zásady rozlišování, i zákaz rozšiřování vojenských operací do demilitarizovaných zón¹⁹⁹, hladovění civilního obyvatelstva a ničení, odstraňování či znehodnocování objektů nezbytných k jeho přežití²⁰⁰, poškození životního prostředí²⁰¹ a útoky na stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly.²⁰²

¹⁹⁵ srov. čl. 23 Řád války pozemní

¹⁹⁶ srov. čl. 28 Řád války pozemní

¹⁹⁷ srov. čl. 25 Řád války pozemní

¹⁹⁸ srov. čl. 23 písm. d) Řádu války pozemní

¹⁹⁹ srov. čl. 60 Protokolu I

²⁰⁰ srov. čl. 54 odst. 1 Protokolu I

²⁰¹ srov. čl. 35 odst. 3 a čl. 55 odst. 1 Protokolu I

²⁰² srov. čl. 56 odst. 1 Protokolu I

Z obvyčejového humanitární práva nadto vyplývá například povinnost vojenské nutnosti při zničení či zabrání nepřátelského majetku.²⁰³

Speciálním pravidlem široce aplikovatelným je zákaz použití proradnosti. Tento zákaz je smluvně zakotven v čl. 37 Protokolu I a ve formě „*zákazu zabití, zranění nebo zajmutí protivníka použitím proradnosti*“ je také rozpoznán jako obvyčejové pravidlo mezinárodního humanitárního práva.²⁰⁴ Proradnost nebo také perfidita je v obecné rovině projev, který porušuje slovo, důvěru, působí nečestně, nedodrжуje předem daný slib či záměrně někoho podvede.²⁰⁵ Činy jsou klasifikovány jako proradné v případě, kdy uvádějí protivníka v omyl dojemem, že má právo na ochranu nebo že je povinen ochranu poskytnout.²⁰⁶ Od zákazu proradnosti, který je jako metoda vedení boje zakázán, mezinárodní humanitární právo odlišuje válečné lsti, které nejsou zakázány, přestože obě jednání usilují o zmatení protivníka a o vyvolání mylné domněnky.²⁰⁷ Za válečnou lest je považováno jednání, které podle čl. 37 odst. 2 Protokolu I usiluje „*o uvedení protivníka v omyl nebo o jeho přinucení k nerozvážnému jednání, které nepředstavuje porušení norem mezinárodního práva a které není proradné,*“ protože nedochází ke zneužití jeho důvěry v mezinárodní humanitární právo. Protokol I vymezuje konkrétní jednání, která jsou proradnostmi – předstíraná kapitulace, předstírané zranění, předstírání statusu – a i ty, která jsou považována za válečnou lest – kamufláže, léčky, předstírané operace a dezinformace. Výčet jednání uvedený v čl. 37 Protokolu I je demonstrativní. Terminologii proradných, tedy zakázaných jednání, rozvíjejí i další prameny mezinárodního humanitárního práva. V čl. 85 odst. 3 písm. f) Protokolu I je za proradnost označeno používání mezinárodně uznávaných ochranných znaků. Válečným zločinem je i proradné zabití nebo zranění osob náležejících ke zneprátelenému státu nebo armádě, podle čl. 8 odst. 2 písm. b) bodu xi) Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

Omezení způsobů vedení boje také závisí na skutečnosti, o který typ ozbrojeného konfliktu se jedná a v jakém prostředí se odehrává. Jiné právní režimy se aplikují na vedení ozbrojeného konfliktu při pozemním boji, námořním boji či leteckém boji. Vzhledem ke specifikům jednotlivých prostředků není možné vytvořit taxativní seznam pravidel, která by platila pro

²⁰³ „*The destruction or seizure of the property of an adversary is prohibited, unless required by imperative military necessity.*“ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. str. 1000.

²⁰⁴ „*Killing, injuring or capturing an adversary by resort to perfidy is prohibited.*“ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. str. 1368.

²⁰⁵ SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMAN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949.* Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987. b. 430 a 434. Dostupné z: <https://www.legal-tools.org/doc/6d222c/pdf>

²⁰⁶ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 37 odst. 1, věta druhá.

²⁰⁷ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 66.

všechny typy ozbrojených konfliktů ve stejné míře. To přesto nevyklučuje použití všech zásad mezinárodního humanitárního práva, které se aplikují bez ohledu na typ ozbrojeného konfliktu, stejně jako použití základní pravidel aplikující se na ozbrojené konflikty, uvedených v čl. 35 Protokolu I.

3.2.5.1.1. Pozemní ozbrojený konflikt

Cílem pozemního ozbrojeného konfliktu je přemožení protivníka na souši. Úprava pozemního ozbrojeného konfliktu se nachází v Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1899²⁰⁸ a především v příloze k úmluvě – v Řádu války pozemní a Protokolu I. Řád války pozemní kodifikuje pravidla, které je nezbytné při vedení pozemního ozbrojeného konfliktu dodržovat.

Z dikce čl. 22 lze vyvodit, že je zakázáno používat prostředky, které způsobují zbytečné útrapy, např. jedy nebo otrávené zbraně, nástražné miny či zbraně, jejichž primárním účelem je zranění střepinami, a také prostředky, jejichž cílem je způsobit (nebo se to dá předpokládat) dlouhodobé a závažné škody na životním prostředí²⁰⁹ (například nukleární a termonukleární zbraně či chemické zbraně). Ze stejného článku také vyplývají zakázané způsoby vedení ozbrojeného konfliktu proti osobám, a i proti objektům. U osob se týká zejména o zabití, zranění nebo zajmutí protivníka užitím proradnosti²¹⁰ či zneužití znaků Červeného kříže.²¹¹ V případě objektů je úprava roztržštěná,²¹² ale v Řádu války pozemní je zanesen zákaz ničení a zabavení nepřátelského majetku kromě případů, kde válečná nutnost nezbytně vyžaduje tohoto zničení nebo zabavení.²¹³

3.2.5.1.2. Námořní ozbrojený konflikt

Za cíl námořního ozbrojeného konfliktu se považuje poražení protivníka na moři, což zahrnuje zničení jeho válečného loďstva a zabavování a ničení obchodních lodí a zboží na nich převážených.

²⁰⁸ Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1899. In HOBZA, A. 1931. op. cit. str. 16 a násl. Dostupné z: https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/mhp_knihovna/Haague_valka_pozemni.pdf.

²⁰⁹ Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám, op.cit. čl. 35 odst. 3, čl. 55.

²¹⁰ srov. čl. 23 písm. b) Řád války pozemní

²¹¹ srov. čl. 23 písm. f) Řád války pozemní

²¹² srov. čl. 59 a 60 Protokolu I k Ženevským úmluvám

²¹³ srov. čl. 23 písm. g) Řád války pozemní

Úprava námořního ozbrojeného konfliktu a zakázané způsoby a prostředky vedení války jsou zakotveny v Haagské úmluvě o kladení podmořských samočinných dotekových min²¹⁴ či Haagské úmluvě o bombardování námořními silami za války.²¹⁵ Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil upravuje ochranu účastníků námořního ozbrojeného konfliktu.

Mimo obecná pravidla platící pro všechny ozbrojené konflikty platí v ozbrojeném konfliktu na moři zvláštní pravidla, které zakazují pokládat neukotvené automatické kontaktní miny, pokud nejsou konstruovány tak, aby se staly neškodnými nejvýše jednu hodinu poté, co jsou položeny²¹⁶ a neovládány, používat torpéda, která se nestanou neškodnými, když minou svůj cíl²¹⁷ či bombardování nechráněných přístavů, měst, vesnic, obydlí nebo budov.²¹⁸

Úpravou vedení námořních ozbrojených konfliktů se specificky zabýval i MSD v rozsudku ve věci Nikaragua vs. USA z roku 1986, ve kterém sdělil, že státy mají učinit veškerá možná opatření pro ochranu pokojné plavby a dále uložil stranám konfliktu i neutrálním státům oznamovací povinnost o nebezpečných zónách pro plavbu či pokládání min v blízkosti pobřeží.²¹⁹

3.2.5.1.3. Letecký ozbrojený konflikt

Letecký ozbrojený konflikt je veden vzdušnými silami protivníků bojujících v ozbrojeném konfliktu. Přestože vzdušné síly operují při konfliktu ve vzduchu, cílem jejich útoku bývají často pozemní či mořské objekty.²²⁰

Tyto ozbrojené konflikty nemají koherentní právní úpravu. Pravidla vedení leteckého ozbrojeného konfliktu vycházejí ideově z Washingtonské konference konané v roce 1922 a z Haagské úmluvy o pravidlech letecké války z roku 1923, která ovšem nikdy nenabyla formální

²¹⁴ Convention relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mine of 18 October 1907. (Haagská úmluva o kladení podmořských samočinných dotekových min ze dne 18. října 1907). Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf>

²¹⁵ Convention concerning Bombardement by Naval Forces in Time of War of 18 October 1907. (Haagská úmluva o bombardování námořními silami za války ze dne 18. října 1907). Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague09.asp

²¹⁶ srov. čl. 1 odst. 1 Haagské úmluvě o kladení podmořských samočinných dotekových min

²¹⁷ srov. čl. 1 odst. 2 Haagské úmluvě o kladení podmořských samočinných dotekových min

²¹⁸ srov. čl. 1 Haagské úmluvě o bombardování námořními silami za války

²¹⁹ Military nad Paramilitary Activities in and against Nicaragua. 1986, op. cit. b. 212, 213 a 215.

²²⁰ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 475.

planosti.²²¹ Přesto byla tato Haagská úmluva důležitým pramenem práva pro kreaci zásad práva ozbrojených konfliktů.

Vzhledem k absenci kodifikovaného práva vztahujícího se výhradně na letecký ozbrojený konflikt zákazy omezující vedení letecké války vycházejí z Protokolu I a další pramenů haagského práva. I zde se uplatňuje zásada rozlišování v případě bombardování mezi civilními a vojenskými objekty vyjádřená v čl. 51 odst. 4 Protokolu I, přičemž jejím ideovým původem byl čl. 24 Haagské úmluvy o pravidlech letecké války.

3.2.5.2. Omezenost volby prostředků

Strany konfliktu nemají neomezené právo volby prostředků vedení války.²²² Jsou omezeni jak smluvně, tak obyčejově. V obyčejovém humanitárním právu se ustálilo pravidlo zákazu užití způsobu a prostředků vedení boje, které by svou povahou způsobovaly nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy²²³ nebo měly nerozlišující povahu.²²⁴ M. Jukl ve své publikaci zdůrazňuje, že pokud „*daná zbraň není explicitně zakázána, nesmí být poškození protivníka ve zjevném nepoměru k výhodě získané jeho vyřazením z boje a, je-li možné, za v danou chvíli převažujících okolností, dosáhnout vyřazení nepřítele z boje humánnějším způsobem, je třeba jej využít.*“²²⁵

Prostředkem vedení války se rozumí zbraně, které se při ozbrojeném konfliktu používají. Zbraně, které jsou zakázány mezinárodními smlouvami o omezení zbrojení nebo odzbrojení se dělí na zbraně hromadného ničení a konvenční zbraně. Mezi zbraně hromadného ničení se řadí jaderné zbraně, chemické zbraně, bakteriologické zbraně a také zbraně, které budou v budoucnu vyvinuty a budou mít srovnatelnou destrukční povahu nebo ničivost jako zbraně výše zmíněné. Působí zákazu *pro futuro* vychází z povinností každého aktéra mezinárodního společenství, aby při studiu, vývoji, získávání nebo zavádění nových druhů zbraní určil, zda jejich použití není v rozporu s platným mezinárodním humanitárním právem.²²⁶ Mezi konvenční zbraně řadí nauka všechny ostatní zbraně, které nejsou zahrnuty do skupiny zbraní hromadného ničení význačné nerozlišujícím účinkem a destrukční masovou účinností.

²²¹ HANKE, H. *The 1923 Hague Rules of Air Warfare — A contribution to the development of international law protecting civilians from air attack*. International Review of the Red Cross (1961 - 1997). Cambridge University Press. 1993, str. 14 a str. 17. Dostupné z: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400071370a.pdf>.

²²² srov. čl. 35 odst. 1 Protokol I k Ženevským úmluvám

²²³ „*The use of means and methods of warfare which are of a nature to cause superfluous injury or unnecessary suffering is prohibited.*“ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. str. 1505.

²²⁴ „*The use of weapons which are by nature indiscriminate is prohibited.*“ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. str. 1554.

²²⁵ JUKL, M., 2011, op.cit. s. 178–184.

²²⁶ srov. čl. 36 Protokolu I

3.2.5.2.1. Konvenční zbraně

Konvenční zbraně jsou zbraně, které svým účinkem jdou „zjevně nad rámec pouhého úsilí násilně zlomit ozbrojený odpor protivníka a naopak působí zbytečné utrpení.“²²⁷

Zákaz použití určitých konvenčních zbraní sahá historicky do 19. století, konkrétně do doby, kdy byla přijata Petrohradská deklarace roku 1868. Již v Petrohradské deklaraci bylo zakázáno užití nábojů lehčích než 400 g, které by byly výbušné nebo by obsahovaly třaskavé nebo zápalné látky.²²⁸ S pozůstatky tohoto pravidla se setkáváme v obyčejové rovině dodnes. Podle D. Flecka „je moderní dělostřelecká munice pod váhovým limitem 400 g právně dovolená obyčejovým mezinárodním právem.“²²⁹

Nutnost a potřebnost omezení konvenčních zbraní, které mohou mít nerozlišující účinky nebo způsobovat nadměrná zranění, si bylo mezinárodní společenství vědomo ještě před oběma světovými konflikty. Na přelomu tisíciletí byly na haagských konferencích přijaty důležité smluvní nástroje omezení některých konvenčních zbraní, mezi nimi třeba Deklarace o zákazu užívání střel, které se lehce v lidském těle rozšiřují nebo zplošťují, či Řád války pozemní k Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z let 1899 a 1907, který zakázal užívání jedů.²³⁰

K rozsáhlé kodifikaci bylo přistoupeno až v roce 1980, kdy byla přijata Úmluva o zákazu nebo omezení určitých konvenčních zbraní, které mohou působit nadměrná zranění nebo mít nerozlišující účinky včetně důležitých dodatkových protokolů.²³¹ Obsahem této úmluvy nejsou věcná pravidla upravující omezení či zákaz užití jednotlivých zbraní, ta jsou uvedena ve čtyřech dodatkových protokolech – Protokolu o zákazu použití zbraní se střepinami nezjistitelnými rentgenovými paprsky, Protokolu o zákazu a omezení použití nástražných min, Protokolu o zákazu nebo použití zápalných zbraní a Protokolu o laserových oslepujících zbraních, který byl přijat až v roce 1995.²³²

Mimo tento systém se ubírala úprava zákazu protipěchotních min a kazetové minuce. V 90. letech minulého století se díky medializaci humanitárních dopadů účinků protipěchotních min,

²²⁷ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 474.

²²⁸ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 286.

²²⁹ FLECK, D. *The Handbook of International Humanitarian Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008, str. 137.

²³⁰ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. str. 287.

²³¹ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 81.

²³² ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 289, 290, 292, 296 a 298.

kteřé stály na hranici zásada lidskosti a nepřiměřeného utrpení, došlo k přijetí Úmluvy o úplném zákazu protipěchotních min z roku 1997.²³³ Nejmladší zakázanou konvenční zbraní je kazetová munice, která byla kvůli svým nerozlišujícím účinkům při použití zakázána Úmluvou o zákazu kazetové munice z roku 2008.²³⁴

3.2.5.2.2. Zbraně hromadného ničení

Již z názvu zbraní hromadného ničení vyplývá, které ze zásad mezinárodního humanitárního práva porušují a proč by mělo být směřováno k jejich úplnému zákazu. Jak již bylo uvedeno výše, zbraně hromadného ničení a jejich nerozlišující účinky se značnou destrukční účinností mají zničující vliv na bojující strany, civilisty a neposledně na životní prostředí. Zákaz či omezení jejich použití kopírovalo zkušenosti nabyté z první či druhé světové války, kdy byly některé z těchto zbraní použity. Svou povahou řadíme mezi zbraně hromadného ničení chemické zbraně, bakteriologické zbraně a jaderné zbraně mající největší, jak z hlediska síly, tak z hlediska území a následků, destrukční účinek.

Přestože je evidentní, že by neměly být tyto zbraně v ozbrojených konfliktech používány, prozatím došlo pouze k zákazu chemických zbraní Úmluvou o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z roku 1992.²³⁵ Přičemž přijetí této souhrnné úmluvě předcházely desítky let politických pokusů o vyjednávání podmínek jejich zákazu. První snahy o omezení použití chemických zbraní lze najít už v Řádu války pozemní v čl. 23 písm. a, kde bylo zaznamenáno obyčejové pravidlo zakazující užívání jedů a otravných zbraní. Nehledě na tento zákaz byly chemické zbraně nasazeny v bojích první světové války. Jako reakce na masovost ztrát při použití chemických zbraní, mírové smlouvy²³⁶ po uzavření první světové války hojně vycházely ze stanoviska, že užití jedovatých plynů a látek je zakázáno obyčejovým humanitárním právem. K zasmluvnění zákazu chemických zbraní došlo Ženevským protokolem o zákazu používat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a bakteriologických prostředků z roku 1925.²³⁷

K použití bakteriologických zbraní nebylo nikdy přistoupeno masovým způsobem v ozbrojeném konfliktu, proto byly snahy mezinárodního společenství rychlejší a úspěšně

²³³ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 475.

²³⁴ The Convention on Cluster Munitions of 7 March 2012 (Úmluva o kazetové munici ze dne 7. března 2012). Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/26-6.pdf>.

²³⁵ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 472.

²³⁶ např. Washingtonská smlouva o užívání ponorek a dusivých plynů z roku 1922

²³⁷ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. 2018, op. cit., str. 472.

směřovaly k jejich zákazu již od roku 1925. Ženevský protokol o zákazu chemických a bakteriologických zbraní z roku 1925 byl přijat v reakci na rozsáhlé používání chemických zbraní v první světové válce a sloužil jako podklad pro přijetí Úmluvy o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických, biologických a toxinových zbraní a o jejich zničení z roku 1972.²³⁸ Význam přijetí této Úmluvy o zákazu bakteriologických zbraní lze shledávat v odzbrojovacím mechanismu, který poprvé v historii postihnul zákazem celou skupinu zbraní, nejenom jejich dílčí výseč.²³⁹

Hlavní pozornost je v případě zbraní hromadného ničení věnována jaderným zbraním a jejich účinkům. Vzhledem ke zaměření diplomové práce je jejich problematice věnována celá následující kapitola.

²³⁸ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 77.

²³⁹ ČEPELKA, Č., ŠTÜRMA, P. 2018, op. cit., str. 473.

4. Legalita jaderných zbraní

Jaderná zbraň je výbušné zařízení, jehož destruktivní síla je výsledkem buď řetězové reakce jaderného štěpení nebo se jedná o proces kombinace jaderného štěpení a fúzní reakce.²⁴⁰ Tento proces v jaderných zbraních uvolňuje nejenom nesmírné množství tepla a energie, ale také silnou a dlouhodobou radiaci.²⁴¹ MSD ve svém posudku deklaroval, že právě tyto vlastnosti činí jadernou zbraň potenciálně katastrofální pro lidstvo i planetu Zemi.²⁴²

Jaderné zbraně se účinky, které jejich použití způsobuje, řadí mezi zbraně hromadného ničení společně s chemickými a bakteriologickými zbraněmi. Jejich použitím vznikají nerozlišující útoky a způsobují nadměrně zbytečné útrapy nejenom u komбатantů, ale i u civilistů.

Jaderné zbraně jsou považovány za nejnebezpečnější zbraně na Zemi, pokud se nacházejí ve špatných rukou a jejich vlastník je odhodlán k jejich využití jiným způsobem, nežli pouze jako prostředek jaderného odstrašení, který je součástí strategických vojenských dokumentů mnoha vyspělých států. Při jejich použití může být z mapy vymazáno město či stát, mohou potenciálně zabít miliony lidí a ohrozit životní prostředí a životy budoucích generací svými dlouhodobými katastrofickými účinky.

V následující kapitole autorka navazuje na teorii popsanou v předcházejících kapitolách týkající se zejména zásady zákazu hrozby a použití síly a mezinárodního humanitárního práva ve smyslu omezení způsobů a prostředků vedení ozbrojeného konfliktu v užším smyslu. V první části se zaměřuje na historii použití jaderných zbraní a popisuje vývoj právní regulace jaderných zbraní. Následně rozsáhle analyzuje posudek MSD ve věci legality jaderných zbraní, poté se zaměřuje na strategii jaderného odstrašení hojně využívanou ve spojitosti s mezinárodní diplomacií. Na závěr mapuje vývoj k úplnému jadernému odzbrojení prostřednictvím odzbrojovacích mezinárodních smluv.

²⁴⁰ „A nuclear weapon is an explosive device whose destructive force results from either nuclear fission chain reactions or combined nuclear fission and fusion reactions.“ NYSTUEN, G., S. CASEY-MASLEN a A. GOLDEN-BERSAGEL, ed. *Nuclear Weapons Under International Law*. 1. Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-04274-1, str. 2.

²⁴¹ „By its very nature, that process, in nuclear weapons as they exist today, releases not only immense quantities of heat and energy, but also powerful and prolonged radiation.“ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. 1996. op.cit, b. 35.

²⁴² „These characteristics render the nuclear weapon potentially catastrophic.“ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. 1996. op.cit, b. 35.

4.1. Historie použití a vývoj regulace jaderných zbraní

K použití jaderných zbraní došlo v historii na sklonku druhé světové války v srpnu roku 1945, a to v poslední fázi druhé světové války v rozmezí tří dnů 6.8. – 9.8.1945 ze strany Spojených států amerických při útoku na japonská města Hirošimu a Nagasaki. Dvě atomové bomby Little Boy a Fat Man svým výbuchem odstartovaly nové směřování mezinárodního společenství a zbrojního průmyslu, a zároveň z mapy vymazaly dvě města, pod jejichž troskami podle odhadů zemřelo i při započítání dlouhodobých vedlejších účinků radiace zhruba 200 000 lidí.²⁴³

Za deset týdnů po prvním užití výtobytku vědy a techniky tehdejší doby – jaderných zbraní – vstoupila v účinnost Charta OSN. Do jejího těla tehdy nebyla začleněna žádná ustanovení o jaderných zbraních. Valné shromáždění OSN vědomo si své povinnosti vůči mezinárodnímu míru, tak ve své první rezoluci č. 1 z roku 1946²⁴⁴ adresovalo otázku jaderné energie a zřídilo Komisi pro řešení problémů způsobených objevem atomové energie v rámci orgánů OSN, později známou jako Komisi pro atomovou energii.²⁴⁵

Ve stejném roce se jediní držitelé jaderných zbraní, Spojené státy americké, pokoušely prosadit v rámci mezinárodního společenství zákaz rozšiřování seznamu právoplatných držitelů jaderných zbraní a zřídít mezinárodní agenturu pro mírové využití jaderné energie.²⁴⁶ Snaha Spojených států amerických zůstala nevyslyšena, nadto se dalším státům, včetně Sovětského svazu socialistických republik (dále jen SSSR), dostaly jaderné zbraně do vojenského arzenálu, čímž začala několik desetiletí probíhající éra bipolárního světa.²⁴⁷

4.1.1. Přijetí Deklarace o zákazu použití nukleárních a termonukleárních zbraní

Valné shromáždění OSN nepolevovalo ve snaze regulovat použití jaderných zbraní, a tak i napětí vyplývající z probíhající studené války a otazníkem vznášejícím se nad mezinárodním mírem.

²⁴³ „However, it is estimated roughly 70,000 to 135,000 people died in Hiroshima and 60,000 to 80,000 people died in Nagasaki, both from acute exposure to the blast and from long-term side effects of radiation.“ *V Bombing of Hiroshima and Nagasaki*. HISTORY. 2022. [online] [cit 10.5.2023] Dostupné z: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/bombing-of-hiroshima-and-nagasaki>.

²⁴⁴ Bosch, M., M. The Non-Proliferation Treaty and its Future. V: SANDS, P. International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons. Cambridge: University Press, 1999, s. 376.

²⁴⁵ GA Res. 1 (I) of 24 January 1946, *Establishment of a Commission to Deal with the Problems Raised by the Discovery of Atomic Energy*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/209570?ln=en>.

²⁴⁶ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 257.

²⁴⁷ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 257.

V roce 1961 přijalo rezoluci ř. 1653 (XVI) s názvem Deklarace o zákazu použití nukleárních a termonukleárních zbraní připomínající, že použití zbraní hromadného ničení způsobuje zbytečné lidské útrapy a bylo v minulosti zakázáno pro rozpor se zásadami lidskosti a s prameny mezinárodního práva, například Petrohradskou deklarací z roku 1868 či deklaracích vzniklých z jednání na Haagských konferencích.²⁴⁸

Znění rezoluci prohlásilo, že použití jaderných zbraní „je v rozporu s duchem, literou a cíli OSN a je jako takové přímým porušením Charty OSN“. ²⁴⁹ Současně byl připomenut nerozlišující účinek, které jaderné zbraně mají na civilizaci, čímž je jejich použití podle Valného shromáždění OSN v rozporu s pravidly mezinárodního práva. V čl. 1 písm. d) této rezoluce Valné shromáždění OSN zdůraznilo, že „každý, kdo používá nebo použije jaderné zbraně, porušuje Chartu OSN a jeho jednání bude posouzeno jako spáchání zločinu proti lidstvu a civilizaci.“ O charakteru tohoto prohlášení se vyjádřil MSD v posudku. Shledal, že je třeba vzít v tomto případě v potaz, že konkrétně tato rezoluce byla přijata se značným počtem záporných hlasů a zdržení se hlasování, [...] proto nedokáže a nemůže prokázat existenci *opinia iuris* o nezákonnosti použití takových (jaderných) zbraní.²⁵⁰

Kdyby měly rezoluce Valného shromáždění OSN výrazně vyšší právní sílu a jiný než doporučující a poradní, mohla být tato rezoluce základem pro zakotvení plošného zákazu jaderných zbraní. Vzhledem k politické síle této rezoluce se nedá hovořit o právní analýze, která byla poskytnu Mezinárodním soudním dvorem až na přelomu tisíciletí.²⁵¹

4.1.2. Karibská krize

Období studené války s sebou přineslo prozatím nejvyšší riziko použití jaderných zbraní od druhé světové války. Třináct dní probíhající Kubánská (Karibská) krize mohla otrástit celým světem a přinést masivní jaderný konflikt. Na pokraji atomového konfliktu se bipolární svět ocitl v roce 1962, kdy byly Spojené státy americké a SSSR v psychologické válce poté, co Spojené státy americké umístili své rakety středního doletu v Turecku a SSSR zase na Kubě.²⁵² Jako reakci na umístění ruských raket středního doletu na Kubě prohlásily Spojené státy americké dne 23. října

²⁴⁸ GA Res. 1653 (XVI), 28 November 1961, *Declaration on the prohibition of the use of nuclear and thermo-nuclear weapons*, str. 4. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660>.

²⁴⁹ GA Res. 1653 (XVI), 1961, op. cit. str. 5.

²⁵⁰ „... several of the resolutions under consideration in the present case have been adopted with substantial numbers of negative votes and abstentions; [...] they [...] fall short of establishing the existence of an *opinia iuris* on the illegality of the use of such weapons. [...]“ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*. 1996. op.cit, b. 71.

²⁵¹ FUCHS, J., 2007, op.cit. str. 79.

²⁵² VEBER, V., *Kubánská raketová krize 1962*. [online] [cit 23-5-29] Praha: Paměť a dějiny, 03/2013, str. 11. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/003-017.pdf>.

1962 blokádu Kuby, která měla zabránit dodávkám zbraní a jiného materiálu.²⁵³ SSSR viděla krok Spojených států amerických jako eskalaci konfliktu.

Mezi oběma stranami konfliktu započaly rozhovory o možných kompromisech, rozhovory, které sledoval s napětím celý svět. SSSR na výzvu spojenou s ultimátem Spojených států americký reagoval 28. října 1962, kdy potvrdil stažení svých raket z Kuby výměnou za stažení amerických raket z Itálie a Turecka.²⁵⁴

4.1.3. Počátky snah o jaderné odzbrojení

Mezinárodní společenství začalo krátce po Karibské krizi na jadernou hrozbu reagovat odzbrojovacími mechanismy. Tyto mechanismy měly ovlivňovat nešíření jaderných zbraní do rukou dosud nejaderných států, (tj. *horizontální nešíření*), a zároveň měly snižovat jejich počet, (tj. *vertikální nešíření*).²⁵⁵ Podle profesora Ondřeje je „*nejjistějším způsobem, jak zabránit použití jaderných zbraní jejich úplná likvidace, tj. úplné jaderné odzbrojení.*“²⁵⁶ Za přijetím Smlouvy o nešíření jaderných zbraní v roce 1974 a Smlouvy o zákazu jaderných zbraní, která vstoupila v platnost 22. ledna 2021, lze vidět pokusy zejména nejaderných států o svět bez jaderných zbraní. Autorka popis obou smluv věnuje samostatnou kapitolu v rámci polemiky nad vývojem úplného odzbrojení na poli jaderných zbraní v závěru této kapitoly.

Od sedmdesátých let minulého století byly postupně zakázány jaderné zkoušky, omezeno šíření jaderných zbraní a vytvořily se oblasti bez jaderných zbraní na mezinárodním smluvním základu. Po konci studené války bylo dosaženo značných úspěchů na bilaterální úrovni mezi Spojenými státy americkými a SSSR v otázkách odzbrojení. Autorka si uvědomuje širší problematiku kontrolně-zbrojních mechanismů jaderných zbraní, ale vzhledem k tematickému zaměření práce ji zmiňuje pouze okrajově.

Přestože je úplné jaderné odzbrojení klíčem pro snížení bezpečnostního rizika použití jaderných zbraní, v této oblasti se do dnešních dní povedlo prosadit velmi málo s ohledem na protichůdné zájmy mezinárodního společenství. V opozici stojí zájmy zejména jaderných a nejaderných velmocí.

²⁵³ VEBER, V., 2013, op.cit. str. 14.

²⁵⁴ VEBER, V., 2013, op.cit. str. 16.

²⁵⁵ ONDŘEJ, J. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7380-129-8, str. 250.

²⁵⁶ ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. 2010. op.cit. str. 257.

4.2. Legalita hrozby a použití jaderných zbraní

V Chartě OSN v čl. 2 odst. 4 je stanoven obecný zákaz použití a hrozby silou jednoho členu mezinárodního společenství proti územní celistvosti a politické nezávislosti protistrany. S odkazem na kapitolu první autorka vysvětlila, že pojmem síla je myšlena síla ozbrojená. Ve světle dříve uvedeného lze shrnout, že na použití jaderných zbraní se vztahuje zákaz uvedený v čl. 2 odst. 4 Charty a jejich použití a hrozba je v rozporu s mezinárodním právem veřejným.

Druhou otázkou, na kterou je nutno odpovědět ve vztahu k jaderným zbraním, je jejich legalita. Legalita neboli zákonnost hrozby a použití jaderných zbraní je otázkou ožehavou a mající v mezinárodním právu veřejném pouze jeden autoritativní výklad ze strany Mezinárodního soudního dvoru z roku 1996. Vzhledem ke spornému přijímání rozsudku ze strany laické i odborné veřejnosti hrají velmi důležitou roli disentní stanoviska k posudku od jednotlivých soudců. Mezinárodní výbor Červeného kříže se ve své publikaci o obyčejovém mezinárodním humanitárním právu vyjádřil v této otázce ve smyslu, že mu nepřipadá vhodné zasahovat do poskytnutého autoritativního výkladu, který vzal v potaz velmi široké spektrum právních analýz daného problému.²⁵⁷

4.2.1. Posudek Mezinárodního soudního dvoru z roku 1996 ve věci legality užití jaderných zbraní

Po konci studené války a opadnutí napětí z možného střetu bipolárního světa se Valné shromáždění snažilo vytěžit co nejvíce z příznivé politické situace. Za značného tlaku nevládních organizací požádalo MSD o posudek.²⁵⁸

K žádosti Mezinárodního soudního dvora o posudek ve věci legality užití jaderných zbraní došlo Valným shromážděním OSN v roce 1994 jako součástí rozsáhlé rezoluce s názvem „Obecné a úplné odzbrojení“ číslo 49/75 pod písmenem k).²⁵⁹ Otázka od Valného shromáždění byla formulována následovně: „*Jsou hrozba nebo použití jaderných zbraní dovoleny mezinárodním právem za jakýchkoliv okolností?*“ (Is the threat or use of nuclear weapons in any circumstance permitted under international law?).²⁶⁰

²⁵⁷ HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, L., 2005, op.cit. [str. 225].

²⁵⁸ RUTHERFORD, K. R. – BREM, S.R. – MATTHEW, R.A. *Refraining the Agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*. Westport: Praeger Publishers, 2003, str. 123 – 124.

²⁵⁹ GA Res. 49/75, 9 January 1995, *General and complete disarmament*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/193267>.

²⁶⁰ GA Res. 49/75, 1995, op. cit. str. 16.

Reakce na přijetí tohoto typu rezoluce Valným shromážděním OSN mělo bouřlivé reakce. P. Ditrichová označila reakce na přijetí rezoluce jako „*téměř přehnané na straně jedné a za velké rozčarování na straně druhé.*“²⁶¹ Ona bouřlivost se do určité míry odrazila i v hlasování o této rezoluci na plénu Valného shromáždění. Ze 185 hlasujících států se 26 rozhodlo nehlasovat. Ze zbylých 169 států se 78 států vyslovalo pro přijetí rezoluce, 43 s přijetím nesouhlasilo a 38 absentovalo.²⁶² V součtu víc států nesouhlasilo nebo absentovalo při hlasování o této rezoluci, než se ji rozhodlo aktivně podpořit. Otázka vyvolala značný zájem u jaderných i nejaderných států, které se rozhodly písemně či ústně poskytnout své vyjádření MSD.²⁶³

MSD se poté zabýval skutečností, jestli je věcně příslušný projednat tuto otázku a jestli má pravomoc ve věci rozhodnout. V bodu 13 posudku MSD shledal, že otázka slučitelnosti hrozby nebo použití jaderných zbraní s příslušnými zásadami a pravidly mezinárodního práva je právní, a tedy má pravomoc v této věci vydat rozhodnutí.²⁶⁴ Svou argumentaci podložil skutečností, že bude muset identifikovat zásady a pravidla mezinárodního práva veřejného, vyložit je a aplikovat na hrozbu nebo použití jaderných zbraní. Se skutečností, že otázka má určité politické aspekty, se soud ve své argumentaci vyrovnal v bodu 13 prohlášení, že „*At' už jsou její politické aspekty jakékoli, soud nemůže odmítnout připustit právní povahu otázky, která jej vyzývá k výkonu v podstatě soudního úkolu, totiž posouzení legality možného jednání států s ohledem na závazky, které jim ukládají mezinárodní zákony. [...]*“.²⁶⁵

S ohledem na poměrně abstraktní povahu otázky některé státy vyjádřily obavu, že MSD bude obecností otázky naváděn k prohlášením spekulativním a hypotetickým mimo rámec výkonu

²⁶¹ DITRICHOVÁ, P.. *Posudek Mezinárodního soudního dvora týkající se legality hrozby nebo použití jaderných zbraní a jeho odkaz pro mezinárodní právo.* In: SMETANA, M. a V. BÍLKOVÁ. *Jaderné odzbrojení v mezinárodním právu a politice: Pocta Miroslavu Tůmovi.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2021, s. 71-88. ISBN 978-80-87558-36-2, str. 71.

²⁶² GA Res. 49/75, 1995, op. cit. Dostupné zde:

https://digitallibrary.un.org/search?ln=en&cc=Voting+Data&p=A%2FRES%2F49%2F75K&f=&action_search=Search&rm=&sf=&so=d&rg=50&c=Voting+Data&c=&of=hb&fti=0&fti=0

²⁶³ DITRICHOVÁ, P., 2021, op. cit. str. 72.

²⁶⁴ „*The question put to the Court by the General Assembly is indeed a legal one, since the Court is asked to rule on the compatibility of the threat or use of nuclear weapons with the relevant principles and rules of international law.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 23.

²⁶⁵ „*Whatever its political aspects, the Court cannot refuse to admit the legal character of a question which invites it to discharge an essentially judicial task, namely, an assessment of the legality of the possible conduct of States with regard to the obligations imposed upon them by international law.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op. cit. b. 13.

jeho funkce, s čímž se MSD jednoduše vyrovnal a sdělil, že „*bude řešit vzniklé problémy ve všech jejich aspektech použitím právních pravidel relevantních pro danou situaci.*“²⁶⁶

MSD mimo rozhodnutí nad vlastní věcnou příslušností také sdělil, že se v posudku zaměří na dvě části mezinárodního humanitárního práva – *ius ad bellum* a – *ius in bello* a vzhledem k jejich obsahu bude posuzovat legalitu použití a hrozby jaderných zbraní.²⁶⁷

4.2.1.1. Aplikovatelné právo

K rozhodování o legalitě hrozby nebo použití jaderných zbraní přistoupil MSD až poté, co konstatoval, že pro správnou odpověď na otázku musí analyzovat celý soubor norem mezinárodního práva, které by mohly být právem aplikovatelné.²⁶⁸

Některé státy přicházely s různými přístupy a návrhy na rozsah aplikovatelného práva. Někteří, zejména zastánci názoru o protiprávnosti použití jaderných zbraní, tvrdili, že takové použití by porušilo právo na život, jak je zaručeno v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“).²⁶⁹ MSD v reakci konstatoval, že ochrana podle Paktu nepřestává v době války a právo nebýt svévolně zbaven života platí i v době nepřátelství, nicméně zjištění toho, co je svévolné zbavení života musí být určeno právem použitelným v ozbrojených konfliktech, a nikoli odvozených z podmínek samotného Paktu.²⁷⁰

Od některých států naopak zaznívala možná protiprávnost hrozby nebo použití jaderných zbraní ve vztahu k životnímu prostředí s odkazem na stávající platné právo týkající se zabezpečení a ochrany životního prostředí.²⁷¹ MSD v reakci uznal, že by případné použití jaderných zbraní mělo katastrofální dopady na životní prostředí, a zároveň přisvědčil existenci obecné povinnosti států zajistit, aby činnosti v rámci jejich jurisdikce a kontroly respektovaly životní prostředí jiných

²⁶⁶ „*The Court will simply address the issues arising in all their aspects by applying the legal rules relevant to the situation.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 15.

²⁶⁷ DITRICHOVÁ, P., 2021, op. cit. str. 73.

²⁶⁸ ŠTURMA, P., V. BALÁŠ, V. BÍLKOVÁ, et al. *Casebook: výběr případů z mezinárodního práva veřejného. 4. upravené vydání.* Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2019. Scripta iuridica. ISBN 978-80-87975-91-6, str. 109.

²⁶⁹ „*Some of the proponents of the illegality of the use of nuclear weapons have argued that such use would violate the right to life as guaranteed in Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 24.

²⁷⁰ „*The Court observes that the protection of the International Covenant of Civil and Political Rights does not cease in times of war [...] The test of what is an arbitrary deprivation of life, however, then falls to be determined by the applicable lex specialis, namely, the law applicable in armed conflict which is designed to regulate the conduct of hostilities.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 25.

²⁷¹ „*[S]ome States furthermore argued that any use of nuclear weapons would be unlawful by reference to existing norms relating to the safeguarding and protection of the environment, in view of their essential importance.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 27.

států, protože jsou nyní součástí souboru mezinárodního práva týkajícího se životního prostředí.²⁷² Zdůraznil, že státy „musí brát v úvahu dopady na životní prostředí při posuzování toho, co je nezbytné a přiměřené při sledování legitimních vojenských cílů.“²⁷³ MSD na závěr tohoto bodu konstatoval, že stávající prameny mezinárodního práva výslovně nezakazují použití jaderných zbraní, ale „uvádí důležité faktory životního prostředí, které je třeba náležitě zohlednit v souvislosti s prováděním zásady a pravidla práva použitelného v ozbrojených konfliktech.“²⁷⁴

Po prozkoumání všech existujících relevantních zdrojů aplikovatelného práva MSD došel k závěru, že nejpříměji relevantním rozhodným právem je „právo použití síly zakotvené v Chartě OSN a právo použitelné v ozbrojených konfliktech spolu se všemi konkrétními smlouvami o jaderných zbraních, které by Soud mohl považovat za relevantní.“²⁷⁵

4.2.1.2. Zákaz hrozby silou nebo použití síly

Před rozhodováním o zákazu hrozby silou nebo použití síly MSD zdůraznil „jedinečné vlastnosti jaderných zbraní“, zejména jejich destrukční schopnost, nerozlišující účinek vedoucí k nevýslovnému lidskému utrpení s přesahem mimo aktuálně žijící generaci²⁷⁶, ke kterých musí být v této otázce přihlíženo.

MSD vyšel ze znění čl. 2 odst. 4 Charty OSN, a tedy ze zákazu hrozby nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti. Poznamenal, že tento zákaz musí být vykládán v souvislosti s právem států na individuální a kolektivní sebeobranu zaneseném v čl. 51 a s vojenskými akcemi k udržení nebo obnovení míru v čl. 42 Charty OSN.²⁷⁷ MSD v posudku neposkytl autoritativní definice pojmů „síla“ nebo „hrozba síly“ použitých v čl. 2 odst. 4 Charty, pouze se omezil na konstatování, že „pojmy hrozba a užití síly dle článku 2 odst. 4 Charty OSN

²⁷² „The existence of the general obligation of States to ensure that activities within their jurisdiction and control respect the environment of other States or of areas beyond national control is now part of the corpus of international law relating to the environment.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 29.

²⁷³ „States must take environmental considerations into account when assessing what is necessary and proportionate in the pursuit of legitimate military objectives.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 30.

²⁷⁴ „...the existing international law relating to the protection and safeguarding of the environment does not specifically prohibit the use of nuclear weapons, it indicates important environmental factors that are properly to be taken into account in the context of the implementation of the principles and rules of the law applicable in armed conflict.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 33.

²⁷⁵ „... the most directly relevant applicable law governing the question of which it was seized, is that relating to the use of force enshrined in the United Nations Charter and the law applicable in armed conflict which regulates the conduct of hostilities, together with any specific treaties on nuclear weapons that the Court might determine to be relevant.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 34.

²⁷⁶ „...to take account of the unique characteristics of nuclear weapons, and in particular their destructive capacity, their capacity to cause untold human suffering, and their ability to cause damage to generations to come.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 36.

²⁷⁷ ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 111.

jsou spojené v tom smyslu, že pokud užití síly bude z jakéhokoliv důvodu nelegální, pak hrozba užití takové síly bude stejně tak nelegální.²⁷⁸ V následujících bodech MSD částečně rozvinul problematiku hrozby užití síly, které autorka věnuje samostatnou kapitolu.

Absence přesné definice pojmu síla byla předmětem mnoha výkladů a interpretací, jak již autorka shrnovala v první kapitole. V tomto případě se jedná o použití síly ve smyslu jaderné zbraně. MSD došel k závěru, že použití zbraně, která „není sama o sobě nezákonná [...] se nestává zákonnou z důvodu jejího použití k legitimnímu účelu podle Charty.“²⁷⁹ Zároveň doplnil, že Charta OSN v celé své šíři nezakazuje použití konkrétního typu jakékoliv zbraně. MSD vyvodil, že je klíčové zkoumat důvod pro užití síly, a ne typ zbraňového prostředku.²⁸⁰ MSD se taktéž neztotožnil s častým argumentem států, že samotné vlastnictví jaderných zbraní je nezákonnou hrozbou použití síly.

K zakotvení práva na individuální a kolektivní sebeobranu v čl. 51 Charty OSN MSD učinil důležité prohlášení o jeho omezitelné povaze, která vyplývá z vlastního charakteru práva na sebeobranu a dalších požadavků vycházejících přímo z čl. 51 Charty OSN.²⁸¹ Připomněl, že podřízení výkonu práva na sebeobranu podmínkám nezbytnosti a přiměřenosti je pravidlem mezinárodního obyčejového práva s odkazem na dřívější posudek MSD ze dne 27. června 1986 ve věci Některé vojenské a polovojenské činnosti v Nikaragui a proti ní (Nikaragua v. Spojené státy americké).²⁸²

V kontextu zákazu hrozby silou nebo použití síly připomněl aplikaci zásady proporcionality způsobem, že zásada sama o sobě „nemůže vyloučit použití jaderných zbraní v sebeobraně.“²⁸³ V případě, že by byly použity k sebeobraně, musí být použité přiměřeně a musí pro zákonnost splňovat požadavky mezinárodního humanitárního práva. Nad povahou jaderných

²⁷⁸ „...The notions of "threat" and "use" of force under Article 2, paragraph 4, of the Charter stand together in the sense that if the use of force itself in a given case is illegal - for whatever reason - the threat to use such force will likewise be illegal.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 47.

²⁷⁹ „A weapon that is already unlawful per se, whether by treaty or custom, does not become lawful by reason of its being used for a legitimate purpose under the Charter.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 39.

²⁸⁰ SCHMITT, M.N. *The International Court of Justice and Use of Nuclear Weapons*. Naval War College Review, Vol. 51, No. 2, 1998, str. 7.

²⁸¹ „The entitlement to resort to self-defence under Article 51 is subject to certain constraints. Some of these constraints are inherent in the very concept of self defence. Other requirements are specified in Article 51.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 40.

²⁸² *Military nad Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. 1986, op. cit. b. 94, paragraf 176.

²⁸³ „The proportionality principle may thus not in itself exclude the use of nuclear weapons in self-defence in all circumstances. But at the same time, a use of force that is proportionate under the law of self-defence, must, in order to be lawful, also meet the requirements of the law applicable in armed conflict which comprise in particular the principles and rules of humanitarian law.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 42.

zbraní a vysokou možností eskalace jaderných výměn, a tedy extrémně silném riziku devastace, upozorňovaly některé ze států. Uváděly, že rizikový faktor neguje možnost dodržení zásady přiměřenosti.²⁸⁴ MSD v krátkosti shrnul, že nevidí nutnost kvantifikace těchto rizik. Sdělil, že „samotná povaha jaderných zbraní a s nimi spojená rizika je třeba vzít v úvahu v situaci, kdy se státy rozhodnou k sebeobraně při jejich využití tak, aby byl dodržen princip proporcionality.“²⁸⁵

4.2.1.3. Legalita použití jaderných zbraní v kontextu *ius ad bellum*

MSD konstatoval, že mezinárodní právo veřejné ve svém celém komplexu neobsahuje žádné specifické pravidlo, které by opravňovalo kteréhokoliv ze členů mezinárodního společenství k hrozbě, k použití jaderných zbraní všeobecně nebo při výkonu legitimního práva na sebeobranu.²⁸⁶ Naopak poukázal na fakt, že „nezákonnost použití některých zbraní jako takových nevyplývá z absence povolení, ale je naopak formulována jako zákaz.“²⁸⁷

Ze strany MSD bylo nejprve přikročeno k hledání zákazu jaderných zbraní jako takového v úmluvách mezinárodního humanitárního práva, poté se přesunulo k jednotlivým instrumentům vycházejícím z právní úpravy zbraní hromadného ničení, a neposledně se věnoval právním pramenům národní povahy.

MSD se nejprve vypořádal s argumentem, že by bylo možné tento zákaz najít díky nahlížení na jaderné zbraně jako na dusivé, otravné a podobné plyny, jejichž použití je zakázáno v ustanovení druhé Haagské deklarace z roku 1899, čtvrté Haagské úmluvy z roku 1907 či Protokolem z roku 1925.²⁸⁸ Při bližší interpretaci těchto deklarací a úmluv zákaz vztahující se i na jaderné zbraně nedovodil.

I s ohledem na konkrétní nástroje prohlašující zbraně hromadného ničení za nezákonné, MSD nenašel žádný konkrétní smluvní zákaz použití jaderných zbraní, který by výslovně

²⁸⁴ „The risk factor is said to negate the possibility of the condition of proportionality being complied with.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 43.

²⁸⁵ „... it suffices for the Court to note that the very nature of all nuclear weapons and the profound risks associated therewith are further considerations to be borne in mind by States believing they can exercise a nuclear response in self-defence in accordance with the requirements of proportionality.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 43.

²⁸⁶ ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 113.

²⁸⁷ „State practice shows that the illegality of the use of certain weapons as such does not result from an absence of authorization but, on the contrary, is formulated in terms of prohibition.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 52.

²⁸⁸ „In this regard, the argument has been advanced that nuclear weapons should be treated in the same way as poisoned weapons. [...] In view of this, it does not seem to the Court that the use of nuclear weapons can be regarded as specifically prohibited on the basis of the above-mentioned provisions of the Second Hague Declaration of 1899, the Regulations annexed to the Hague Convention IV of 1907 or the 1925 Protocol.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 54 a 56.

zakazoval použití určitých zbraní hromadného ničení.²⁸⁹ Smlouva o zákazu jaderných zbraní v Latinské Americe z roku 1967 (Tlatelolcká smlouva) zákaz používání jaderných zbraní v čl. 1 přímo obsahuje, ale nemá všeobecnou působnost, je pouze teritoriální. MSD v tomto případě připomněl, že *si jaderné státy vyhradily právo za určitých okolností jaderné zbraně použít, a tyto výhrady nenarazily na žádné námitky ze strany smluvních států, které se připojily k Tlatelocké smlouvě a dokonce nenarazily ani na námitky ze strany Rady bezpečnosti.*²⁹⁰ Před analýzou obyčejového mezinárodního práva MSD dodal, že přijetí těchto typů bezpečnostní smluv poskytující bezpečnosti záruky svědčí „o rostoucím povědomí o potřebě osvobodit společenství států a mezinárodní veřejnost od nebezpečí vyplývající z existence jaderných zbraní.“²⁹¹

Obsah obyčejového mezinárodního práva musel být v této otázce zjišťován podle aktuální praxe států a podle *opinio iuris* států.²⁹² Státy k obyčejovému zákazu přistoupily odlišně. Na jedné straně stály státy, které zastávaly názor, že v praxi nepoužívání jaderných zbraní od roku 1945 je výraz *opinio iuris* států jaderných.²⁹³ Na druhé straně spektra se objevily státy (zejména jaderné), které připomněly, že ve své pravomoci učinily výhrady ve smyslu použití jaderných zbraní při výkonu práva na sebeobranu ohrožujícím jejich vitální bezpečnostní zájmy.²⁹⁴ Při hledání obyčejového pravidla se MSD také pozastavil nad významem přijetí Deklarace o zákazu použití nukleárních a termonukleárních zbraních, o které autorka i ve smyslu posudku psala výše.

MSD tuto otázku v posudku uzavřel konstatováním, že neexistuje pravidlo obyčejového práva, které by zakazovalo použití jaderných zbraní.²⁹⁵ V posudku odhalil, že vzniku obyčejového

²⁸⁹ „*The Court does not find any specific prohibition of recourse to nuclear weapons in treaties expressly prohibiting the use of certain weapons of mass destruction.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 57.

²⁹⁰ „*As to the treaties of Tlatelolco and Rarotonga and their Protocols, [...] it emerges from these instruments that: a number of States have undertaken not to use nuclear weapons in specific zones (Latin America; the South Pacific) [...] nevertheless, even within this framework, the nuclear-weapon States have reserved the right to use nuclear weapons in certain circumstances; and these reservations met with no objection from the parties to the Tlatelolco or Rarotonga Treaties or from the Security Council.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 62.

²⁹¹ „*...treaties, the security assurances [...] testify to a growing awareness of the need to liberate the community of States and the international public from the dangers resulting from the existence of nuclear weapons.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 63.

²⁹² ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 114.

²⁹³ „*They refer to a consistent practice of non-utilization of nuclear weapons by States since 1945 and they would see in that practice the expression of an opinio juris on the part of those who possess such weapons.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 65.

²⁹⁴ „*They [States] reserved the right to use those weapons in the exercise of the right to self-defence against an armed attack threatening their vital security interests.*“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 66.

²⁹⁵ ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 115.

pravidla výslovně zakazujícího použití jaderných zbraní „brání pokračující napětí mezi rodícím se *opinio iuris* a silným dodržováním praxe jaderného odstrašení.“²⁹⁶

4.2.1.4. Legalita jaderných zbraní v kontextu *ius in bello*

Z důvodu nenalezení obecného, smluvního ani obyčejového zákazu jaderných zbraní v dostupných pramenech mezinárodního práva veřejného, MSD přikročil ke zkoumání zásad mezinárodního humanitárního práva aplikovatelných za ozbrojeného konfliktu s cílem prověření, jestli není zákaz jaderných zbraní obsažen v nich.²⁹⁷

MSD nejprve vymezil okruh pramenů mezinárodního práva veřejného, ve kterém jsou zásady obsaženy.²⁹⁸ Připomněl, u jakých zbraní a z jakých důvodů bylo přikročeno k jejich zákazu.²⁹⁹

Pro právní výklad spočívajícím ve zjišťování skutečnosti o protiprávnosti hrozby nebo použití jaderných zbraní musel MSD nejprve definovat, které z pravidel aplikujících se v *ius in bello* považuje za zásady ve smyslu mezinárodního humanitárního práva. Za první styčnou zásadu byla označena ochrana civilního obyvatelstva a civilních objektů a rozlišování mezi komatanty a nekomatanty.³⁰⁰ Za druhou zásadu mezinárodního humanitárního práva označil zákaz nikoliv nezbytného utrpení komatantů.³⁰¹ Ve stejném bodu připomněl, že „státy nemají neomezenou svobodu ve volbě bojových prostředků.“³⁰² Nadto připomněl místo Martensovy klauzule, která se osvědčila jako účinný prostředek reagující na rychlý rozvoj vojenské technologie.³⁰³ V posudku přisvědčil právě její další existenci a použitelnosti, když uvedl, že „je potvrzení toho, že na jaderné zbraně se vztahují zásady a pravidla humanitárního práva.“³⁰⁴

²⁹⁶ „The emergence, as *lex lata*, of a customary rule specifically prohibiting the use of nuclear weapons as such is hampered by the continuing tensions between the nascent *opinio iuris* on the one hand, and the still strong adherence to the practice of deterrence on the other.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 73.

²⁹⁷ „The Court not having found a conventional rule of general scope, nor a customary rule specifically proscribing the threat or use of nuclear weapons *per se*, it will now deal with the question whether recourse to nuclear weapons must be considered as illegal in the light of the principles and rules of international humanitarian law applicable in armed conflict.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 74.

²⁹⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 75.

²⁹⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 76.

³⁰⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 78 věta druhá.

³⁰¹ ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 116.

³⁰² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 78 věta druhá.

³⁰³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 78.

³⁰⁴ „... the Martens Clause, whose continuing existence and applicability is not to be doubted, as an affirmation that the principles and rules of humanitarian law apply to nuclear weapons.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 87

Upozornil, že některé z obecných zásad (např. zásada lidskosti) jsou všeobecně závazné pro všechny státy mezinárodního společenství bez ohledu na to, zda ratifikovaly smlouvy, ve kterých jsou zásady obsaženy.³⁰⁵ Označil je za neporušitelné zásady mezinárodního obyčejového práva.

Jaderné zbraně byly objeveny až poté, co většina principů a pravidel humanitárního práva vznikla. Podle MSD to ovšem neznamená, že by se na jaderné zbraně tyto zásady mezinárodního humanitárního práva nevztahovaly – tyto zásady se naopak aplikují i *pro futuro* na nové druhy zbraní.³⁰⁶ I držitelé jaderných zbraní se vyjádřili pro aplikaci humanitárních pravidel v případě nutnosti jejich použití.³⁰⁷ Nicméně poté poměrně rozporuplně doplnil, že „*přestože není pochyb o tom, že se mezinárodní humanitární právo vztahuje na jaderné zbraně, tak závěry, které by z tohoto působení byly učiněny, jsou na druhé straně kontroverzní.*“³⁰⁸

S vědomím katastrofických dopadů, které mohou jaderné zbraně mít nejenom na civilizaci, ale i na životní prostředí MSD přes všechny zjištěné skutečnosti dospěl k závěru, že nemůže rozhodnout ohledně zákonnosti či nezákonnosti použití jaderných zbraní státem i s ohledem na zásadní právo každého státu při nutnosti použít jaderné zbraně v kontextu sebeobranu, kdy by bylo ohroženo jeho samotné přežití.³⁰⁹

4.2.1.5. Závěrečné výroky a zhodnocení posudku

I přes nezávaznost rozhodnutí MSD, které mají pouze doporučující a poradní charakter, rozvířil tento posudek stojaté vody v otázce legality použití jaderných zbraní, ovšem ne vždy pouze v pozitivním smyslu.

³⁰⁵ „It is undoubtedly because a great many rules of humanitarian law applicable in armed conflict are so fundamental to the respect of the human person and “elementary considerations of humanity” [...] these fundamental rules are to be observed by all States whether or not they have ratified the conventions that contain them, because they constitute intransgressible principles of international customary law.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 79.

³⁰⁶ „However, it cannot be concluded from this that the established principles and rules of humanitarian law applicable in armed conflict did not apply to nuclear weapons. [...] the legal principles [...] applies to all forms of warfare and to all kinds of weapons, those of the past, those of the present and those of the future. [...]“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 86.

³⁰⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 86.

³⁰⁸ „In the view of the vast majority of States as well as writers there can be no doubt as to the applicability of humanitarian law to nuclear weapons. [...] Although the applicability of the principles and rules of humanitarian law and of the principle of neutrality to nuclear weapons is hardly disputed, the conclusions to be drawn from this applicability are, on the other hand, controversial.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 85 a b. 90.

³⁰⁹ „...the Court is led to observe that it cannot reach a definitive conclusion as to the legality or illegality of the use of nuclear weapons by a State in an extreme circumstance of self-defence, in which its very survival would be at stake.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 97.

Posudek je laickou i odbornou veřejností do dnešních dní přijímán velmi rozporuplně.³¹⁰ Někteří z odborné veřejnosti se pozastavují nad jeho vnitřní rozporuplností a nesystematičností,³¹¹ jiní negativně hodnotí, že hlavní pozornost byla v posudku zaměřena na mezinárodní bezpečnost, politiku a diplomacii a nikoliv na právo jako takové.³¹² O názorovém nesouladu taktéž vypovídá sedm disentních stanovisek jednotlivých soudců rozhodujících o tomto posudku. Na jednu otázku Valného shromáždění bylo odpovězeno šesti dílčími výroky MSD, což samo o sobě vyvolává určité pochybnosti.

MSD třinácti hlasy proti jednomu rozhodl ve prospěch vyhodnocení posudku, k čemuž také došlo.³¹³ Jednomyslně rozhodl ve třech otázkách. Všichni soudci podpořili tvrzení, že ani obyčejové ani smluvní právo specificky neopravňuje hrozbu nebo použití jaderných zbraní,³¹⁴ dále, že hrozba nebo použití síly jaderných zbraní, která je v rozporu s čl. 2 odst. 4 Charty OSN a která nesplňuje všechny požadavky práva na sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN, je protiprávní,³¹⁵ a také, že „hrozba nebo použití jaderných zbraní by také mělo být slučitelné s požadavky mezinárodního práva aplikovatelného v ozbrojených konfliktech.“³¹⁶

Soudci se názorově rozešli ve dvou písmenech rozsudku, které zněly na definitivní rozhodnutí otázky legality jaderných zbraní a jejich zákazu. Klín mezi ně vložil univerzální zákaz jaderných zbraní a tvrzení, že hrozba nebo použití jaderných zbraní je v rozporu s pravidly mezinárodního práva aplikovatelného za ozbrojeného konfliktu. Většina, konkrétně jedenáct soudců, se přiklonilo k názoru, že „ani obyčejové ani smluvní mezinárodní právo neobsahuje úplný a univerzální zákaz hrozby nebo použití jaderných zbraní.“³¹⁷

Absolutní rozpor vyjádřili soudci hlasováním o otázce rozporu hrozby nebo použití jaderných zbraní s mezinárodním humanitárním právem. Poměrem sedmi ku sedmi hlasům, s rozhodujícím hlasem prezidenta MSD, nebyla vyslovena odpověď na tuto otázku, nýbrž otazník. Soud svoje (ne)stanovisko odůvodnil tím, že „nemůže s ohledem na současný stav mezinárodního práva a na skutkové okolnosti, které má k dispozici, s konečnou platností dospět k závěru, zda by

³¹⁰ SCHMITT, M.N. 1998., op. cit.

³¹¹ NYSTUEN, G. *Nuclear Weapons: IHL considerations revisited, 20 years after the ICJ Advisory Opinion - 39 Round Table 2016*, IIHL, Weapons and International Rule of Law, Studi. 2017, str. 220 – 225.

³¹² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 97.

³¹³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 1.

³¹⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. a).

³¹⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. c).

³¹⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. d).

³¹⁷ „... By eleven votes to three, There is in neither customary nor conventional international law any comprehensive and universal prohibition of the threat or use of nuclear weapons...“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. b).

*hrozba nebo použití jaderných zbraní byly zákonné nebo nezákonné za extrémních okolností sebeobrany, kdy by bylo v sázce samotné přežití státu.*³¹⁸

Jeho rozporuplnost naznačuje i závěrečné hlasování o klíčové otázce, která byla rozhodnuta pouze na základě rozhodujícího hlasu prezidenta MSD. Nejkontroverznějším výrokiem je bezesporu právě tento výrok: „ [...] že ohrožení nebo použití jaderných zbraní by bylo celkem vzato rozporu s pravidly mezinárodního práva platnými v ozbrojených konfliktech, a zejména zásadami a pravidly humanitárního práva, nicméně (MSD) nemůže definitivně vyvodit, zda by hrozba či užití jaderných zbraní byla legální nebo nelegální v extrémní situaci sebeobrany, kdy by bylo v sázce přežití státu“³¹⁹ MSD nedošel k jednoznačnému závěru ohledně legality použití jaderných zbraní, byť k tomu v některých aspektech směřoval. Podle J. Ondřeje se tím MSD chtěl použitím výrazu celkem vzato vyhnout tvrzení, že by všechna použití jaderných zbraní byla protiprávní.³²⁰

Závěrečná argumentace MSD jako by se odkláněla od otázky položené Valným shromážděním. MSD podle některých autorů neobstával ve své roli nalézat právo³²¹ s odkazem na finální shrnutí posudku.³²² Je vystavěna s odkazem na více neprobádanou koncepci jaderného odstrašení, které ve své podstatě není otázkou právní, nýbrž politologickou a vojenskou.³²³ V argumentaci nedošlo k vysvětlení poměrně zásadního konceptu „právo na přežití státu“ (*survival of state*), který je v posudku několikrát zmíněn. Paralelou tohoto konceptu je v mezinárodněprávní teorii koncept *State of Necessity*, která znamená „že MHP neplatí v situaci pohotovosti státu, která se dotýká zajištění jeho samotné existence.“³²⁴ Ze závěrečné argumentace vyplývá, že omezené použití jaderných zbraní, které by respektovalo pravidla mezinárodního

³¹⁸ „However, in view of the current state of international law, and of the elements of fact at its disposal, the Court cannot conclude definitively whether the threat or use of nuclear weapons would be lawful or unlawful in an extreme circumstance of self-defence, in which the very survival of a State would be at stake.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. odst. 2 písm. e).

³¹⁹ „It follows from the above-mentioned requirements that the threat or use of nuclear weapons would generally be contrary to the rules of international law applicable in armed conflict, and in particular the principles and rules of humanitarian law.“ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. e).

³²⁰ ŠTURMA, P., V. BALÁŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 265.

³²¹ DITRICOVÁ, P., 2021, op. cit. str. 85.

³²² DITRICOVÁ, P., 2021, op. cit. str. 80.

³²³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 96.

³²⁴ *Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict.* ICRC, 1987. par. 1387. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/615-PA-III-EN-irc-865-queguiner.pdf>.

práva veřejného, zejména mezinárodního humanitárního práva nelze bezprecedentně vyloučit.³²⁵ Tomuto závěru přisvědčili i někteří soudci ve svých disentních stanoviscích.³²⁶

Úplného nevyjasnění vztahu tohoto konceptu k jaderným zbraním a realizaci práva na sebeobranu bylo využito několika jadernými státy, kteří do svých vojenských strategií začlenily právo použít jakékoliv prostředky, včetně jaderných zbraní, v případě, kdy dojde k ohrožení samotné existence jejich státu ze strany jiného člena mezinárodního společenství. V případě Ruské federace se jedná o Vojenskou doktrínu z roku 2014 úpravou prezidentským dekretem z června 2020 s názvem Základy státní politiky Ruské federace v oblasti jaderného odstrašení. V paragrafu 18 jsou vyjmenovány situace, kdy by Ruská federace s největší pravděpodobností jaderné zbraně použila, a mezi nimi se nachází i situace, kdy by byla „ohrožena samotná existence státu“.³²⁷ V mezinárodním právu byla tato doktrína vždy považována jako sporná a není uvedena jako důvod pro vyloučení protiprávního jednání státu.³²⁸

Odhlednutím od kritiky je nutno zmínit, že tento posudek byl ve své době převratným posudkem MSD a je jím dodnes, i když ne v příliš pozitivním světle, protože obsahuje základní výchozí body týkající se legality hrozby a použití jaderných zbraní. Mimo přínos v této sféře se také poprvé věnoval rozboru vzájemného vztahu MHP a mezinárodního práva lidských práv.³²⁹ Za obzvlášť přelomové lze považovat konstatování, že mezinárodní právo lidských práv podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech nepřestává platit v době války.³³⁰ Jak již bylo uvedeno v třetí kapitole týkající se zásad aplikujících v MHP, MSD v posudku poprvé uskutečnil výčet klíčových zásad MHP.³³¹ Mezi „kardinální zásady“ mezinárodního humanitárního práva v posudku zařadil zásadu rozlišování mezi kombantanty a civilisty a zásadu zákazu způsobování nadměrného a zbytečného utrpení (zásada omezení volby prostředků a způsobů vedení boje). Taktéž odkázal na Martensovu doložku znějící na ochranu civilistů a bojovníků v případě, kdy se na něj nevztahuje Protokol I či jiná mezinárodní dohoda. Neposledně

³²⁵ ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 266.

³²⁶ „For example, the use of a nuclear depth-charge to destroy a nuclear submarine that is about to fire nuclear missiles, or has fired one or more of a number of its nuclear missiles, might well be law-ful.“ Dissenting opinion of Vice-President Schwebel. [online] [cit 23-05-31] Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-09-EN.pdf>.

³²⁷ SOKOV, N. *Russia Clarifies Its Nuclear Deterrence Policy*, Vienna Center for Disarmament and Non-Proliferation. [online] [cit 23-05-31] 2020. Dostupné z: <https://vcdnp.org/russia-clarifies-its-nuclear-deterrence-policy/>.

³²⁸ DITRICOVÁ, P., 2021, op. cit. str. 80.

³²⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 24-25.

³³⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 25.

³³¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 78.

se poprvé MSD zabýval právem životního prostředí, jako právoplatnou součástí mezinárodního práva veřejného.³³²

Autorka zastává názor většiny odborné veřejnosti ve smyslu nevyužití příležitosti MSD rozhodnout autoritativně, byť ne právně závazně, o hrozbě a použití jaderných zbraní. Je si vědoma skutečnosti, že otázka legality jakéhokoliv druhu zbraní je otázkou zasahující do více nežli právní sféry do sféry politického a vojenského rozhodování. I s ohledem na aktuální situaci na Ukrajině zastává názor, že by mělo být přistoupeno k revitalizaci debaty na toto téma a postavení ho do sféry zájmu.

4.3. Koncepce jaderného odstrašení

Koncepce jaderného odstrašení svojí teorií spadá spíše do oblasti politologie. Z hlediska mezinárodní práva se jedná o hrozbu síly tehdy, pokud by byla namířená proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti nebo by byla myšlena jako prostředek sebeobraný a porušovala by zásadu nezbytnosti a proporcionality.³³³ Z toho důvodu se autorka v krátkosti s odkazem na posudek zmíní o základních stavebních bodech této koncepce.

Stejně jako použití, tak i hrozba síly je podle závěrů MSD celkem vzato v rozporu s pravidly mezinárodního humanitárního práva.³³⁴ MSD v posudku státům vytknul, že žádný ze států, který by hájil politiku odstrašování, soudu nenavrhl, aby označil za nezákonné samotné vyhrožování použitím síly v případě, že by bylo zamýšlené použití nezákonné.³³⁵

Podstatou koncepce jaderného odstrašení je podle Tůmy „*podstata hrozby zničujícího odvetného použití jaderných zbraní, která by měla odradit chování potencionálního útočníka.*“³³⁶ Účinnost této hrozby se odvíjí od schopnosti reálně uskutečnit odstrašující hrozbu, její věrohodností a srozumitelným předáním sdělení o odvetě jiným státům.³³⁷ Pro úspěšnost hrozby síly je tedy nezbytné, aby byla hrozba případného použití jaderných zbraní reálná, proto je její aplikace účinná pouze ze strany jedné z devíti zemí vlastnící jaderný arzenál. Jak již bylo zmíněno, ke stejným závěrům dospěl i MSD v posudku, přičemž nad výše zmíněné doplnil, že pro reálnost

³³² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 27-33.

³³³ Charter of the United Nations, 1945, op. cit. čl. 2 odst. 4.

³³⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 105 odst. 2 písm. e).

³³⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 47.

³³⁶ TŮMA, M. *Jaderné odstrašování Ruska a USA v kontextu války na Ukrajině*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 5.8.2022. Dostupné z: <https://www.iir.cz/jaderné-odstrasování-ruska-a-usa-v-v-kontextu-války-na-ukrajine>.

³³⁷ TŮMA, M. 2020, op. cit.

a skutečnost hrozby použití jaderných zbraní není možné, aby jejich samotné držení bylo nezákonné.³³⁸

Podle J. Ludvíka³³⁹ je pozoruhodně obtížné najít v široké literatuře o strategii jaderného odstrašení komplexní a konceptuální typologii. Výjimkou je T. Sauer, který strategie jaderného odstrašení rozdělil do pěti dílčích skupin, které si brzy získaly pozornost vědecké veřejnosti, a začaly být používány jako základní. Jedná se o strategie jaderného odstrašení spočívající v:

- a) jaderné převaze;
- b) maximálním odstrašení;
- c) minimálním odstrašení;
- d) existenciálním odstrašení;
- e) postexistencionálním odstrašení.

Z historického pohledu došlo na stranách jaderných států k proměně přístupu ke strategiím jaderného odstrašení a zejména s ohledem na cíle, kterým jimi mělo být dosaženo. Při závodech v jaderném zbrojení při Studené válce Svaz sovětských socialistických republik a Spojené státy americké ke strategii jaderného odstrašení přistupovaly jako k efektivnímu vojenskému nástroji. V té době mělo odstrašení charakter jaderné převahy, maximálního odstrašení s prvky existenciálního odstrašení. V souvislosti s počátky konfliktu na Ukrajině a reakce Ruské federace na okamžitou odpověď mezinárodního společenství lze hovořit o strategii cílící na existenciální otázku.

V běžné diplomacii je koncepce jaderného odstrašení v 21. století používána perspektivou minimálního odstrašení pro hájení svého *statusu quo*. Jaderné státy zahrnují jaderné odstrašení do svých základních bezpečnostních dokumentů a strategií, například v případě Ruské federace se jedná o dříve zmíněnou Vojenskou doktrínu z roku 2014. V posudku zaznělo, že aplikace koncepce jaderného odstrašení jde ruku v ruce s právem na sebeobranu podle čl. 51 Charty OSN, kde si státy vyhrazují právo, při výkonu sebeobrany ohrožující samostatnou existenci státu nebo životně důležité bezpečnostní zájmy, použít jaderné zbraně.³⁴⁰ MSD se k otázce koncepce jaderného odstrašení blíže nevyjádřil a za jeden z důvodů, proč tomu tak neučinil, uvedl rozpor mezinárodního společenství na vytváření *opinio iuris* z důvodu nepoužívání jaderných zbraní.³⁴¹

³³⁸ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 48.

³³⁹ LUDVÍK, J. Odstrašení a jaderná strategie: Konceptuální analýza. V Mezinárodní vztahy č. 1. 2014.

³⁴⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 66.

³⁴¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 67.

Podle Tůmy „*jaderné odstrašení nepřispívá k řešení závažné problematiky jaderných zbraní a případnému odzbrojení.*“³⁴² Tato koncepce je založena na hrozbě devastujícího odvetného použití jaderných zbraní, která by měla odradit potencionálního útočníka od agresivních aktivit. Avšak samotná existence této koncepce zabraňuje vzniku obyčejového zákazu použití jaderných zbraní, protože silné dodržování praxe koncepce odstrašení zamezuje vzniku rodícího se opinio iuris u nejaderných států.³⁴³

4.4. Vývoj úplného odzbrojení na poli jaderných zbraní

Byť nejlepší a nejefektivnější ochranou před ničivými důsledky zbraní hromadného ničení je jich úplný zákaz, v oblasti jaderných zbraní prozatím nebylo tohoto cíle dosaženo. U chemických i bakteriologických zbraní se k plošnému zákazu přistoupilo již v minulém století. K zákazu použití jaderných zbraní prozatím nedošlo. I přesto lze v tomto odvětví sledovat postupné kroky směřující k eliminaci těchto ničivých zbraní.

V následující kapitole autorka zanalyzuje dvě nejdůležitější smlouvy, které směřují k úplnému zákazu jaderných zbraní v té nejširší míře. Jedná se o Smlouvu o nešíření jaderných zbraní a Smlouvu o úplném zákazu jaderných zbraní.

4.4.1. Smlouva o nešíření jaderných zbraní (NPT)

Jedním z nejvýznamnějších smluvních mechanismů v oblasti jaderných zbraní je bezesporu Smlouva o nešíření jaderných zbraní (dále jen „NPT“)³⁴⁴, která byla přijata 12. června 1968 v OSN v New Yorku. V platnost vstoupila 5. března 1970.³⁴⁵ Původní účinnost smlouvy byla 11. května 1995 v souladu s článkem X odst. 2 NPT prodloužena na neurčito. Do dnešního dne ji podepsalo 191 států. Posledním státem, který ke NPT přistoupil v roce 2006 bylo Srbsko. NPT je jedinou multilaterální odzbrojovací smlouvou, ke které přistoupily i jaderné státy.

Cílem přijetí této mezinárodní smlouvy bylo zabránit šíření jaderných zbraní a zbrojních technologií za podpory mírového využití jaderné energie a podpory odzbrojení, jakožto kýženého cíle. Smlouva zavedla systém záruk pod Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (dále jen

³⁴² TŮMA, M. *Existuje hrozba opětovného rozmístění jaderných „euroraket“ z doby studené války v Evropě? Policy brief.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2018. Dostupné z: <https://www.iir.cz/is-there-a-threat-of-a-repeated-deployment-of-nuclear-eurojackets-from-the-cold-war-period-in-europe>.

³⁴³ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. 1996. op.cit, b. 73.

³⁴⁴ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 1 July 1968 (Smlouva o nešíření jaderných zbraní ze dne 7. července 2017) <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20729/volume-729-I-10485-English.pdf> (dále jen „NPT“).

³⁴⁵ NPT, 1968, op. cit. Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801d56c5>.

„IAEA“), která má podle smlouvy ústřední roli přetváření narativu použití jaderných zdrojů pro mírové účely.

Struktura smlouvy NPT je tvořena vzájemně propojenými třemi pilíři, tj. nešíření jaderných zbraní, mírové využívání jaderné energie a jaderné odzbrojení. Režim smlouvy rozdělil státy mezinárodního společenství na dvě skupiny. Státy, které jsou vlastníky jaderné zbraně a státy, které jaderné zbraně nevlastní. Princip v ní zanesený je snadný. Jaderné státy nemají své jaderné zbraně nikomu předávat a nejaderné státy nemají jaderné zbraně od nikoho přijímat či o jejich vlastnictví usilovat.³⁴⁶ Každý z nejaderných smluvních států přistoupivších ke NPT se zavázal přijmout záruky, které byly stanoveny v dohodě mezi jím a IAEA.³⁴⁷

I přesto se okruh původních držitelů jaderných zbraní, které NPT rozeznávala, za poslední roky rozšířil.³⁴⁸ Mezi Spojené státy americké, Ruská federace, Francii, Spojené království Velké Británie (dále jen „Velká Británie“) a Severního Irsku a Čínskou lidovou republiku se přidaly Indie, Pákistán, Izrael, který vlastnictví jaderných zbraní prozatím otevřeně nepřiznal a problematická Korejská lidově demokratická republika.

Znění NPT upravovalo ještě další otázky tematicky vztahující se k problematice nešíření jaderných zbraní. Smlouva přes svůj charakter nebrání prozkoumávání možností, produkce a použití jaderné energie k mírovým účelům.³⁴⁹ Pokrok a vývoj v nešíření jaderných zbraní jsou na základě znění NPT hodnoceny na hodnotících konferencích, které se konají v pětiletých časových intervalech.³⁵⁰

Poslední dvě hodnotící konference nedopadly úspěšně. V roce 2015 skončila hodnotící konference bez přijetí konsenzuálního výsledku. USA, Kanada a Velká Británie přednesly odmítavé stanovisko, které se týkalo znění ustanovení vztahujícího se ke svolání konference zastřešující vytváření zón bez jaderných zbraní a dalších zbraní hromadného ničení na Blízkém východě.³⁵¹

³⁴⁶ NPT, 1968, op. cit. čl. I a čl. II

³⁴⁷ NPT, 1968, op. cit. čl. III

³⁴⁸ „For the purposes of this Treaty, a nuclear-weapon State is one which has manufactured and exploded a nuclear weapon or other nuclear explosive device prior to 1 January, 1967.“ NPT, 1968, op. cit. čl. IX odst. 3

³⁴⁹ NPT, 1968, op. cit. čl. IV

³⁵⁰ NPT, 1968, op. cit. čl. VIII odst. 3

³⁵¹ TŮMA., M. *Významná politická deklaráce a nadcházející 10. hodnotící konference smlouvy NPT*. Institut mezinárodních vztahů Praha, 2020, str. 2. Dostupné z: <https://www.iir.cz/vyznamna-politicka-deklarace-a-nadchazejici-10-hodnotici-konference-smlouvy-npt-3>.

Stejný osud následovala 10. hodnotící konference, která se konala až v srpnu minulého roku kvůli onemocnění covid-19. Konference měla být oslavou 50. let od vstupu NPT v platnost. Na konferenci měla být projednána ambiciózní politická deklaráce s přílohou s názvem Dosažením pokroku v jaderném odzbrojování zabezpečujeme naši budoucnost přijaté 25.2.2020 v Berlíně.³⁵² V Příloze deklaráce bylo navrženo 22 opatření adresované jaderným i nejaderným státům, které by mohly postupně pomoci s dosažením úplného jaderného odzbrojení činěním malých kroků.³⁵³ Po čtyřtýdenním vyjednávání prezident konference Gustavo Zlaulin z Argentiny předložil třiceti-pěti stránkový finální dokument ke konsenzuálnímu schválení. Ruská federace se rozhodla konsenzus zablokovat kvůli formulaci v odstavcích 34 a 187.50, které se týkají jaderné bezpečnosti ukrajinské jaderné elektrárny Zápороží, kterou od března 2022 okupuje.³⁵⁴

Bohužel v aktuální vyostřené bezpečnostní situaci, následované rozpadem americko-ruského kontrolně-zbrojního systému a narůstání hrozby závodů v jaderném zbrojení, může tento právní dokument zmocit velmi málo v hlavách vrcholných politiků a vojenských příslušníků, kteří tendenčně rozhodují o směřování jaderného odzbrojení tak, jak je pro ně a jejich politiku výhodné. NPT i tak zůstává nepostradatelným společným fórem pro jaderné i nejaderné státy při společné snaze mířící k jadernému odzbrojení.

4.4.2. Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní (TPNW)

Nejnovejším přírůstkem do pramenů usilujících o úplné odzbrojení na poli jaderných zbraní je Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní (dále jen „TPNW“). TPNW byla přijata po několika letech vyjednávání. Na zařazení bodu týkajícího se sjednání jejího finálního znění bylo rozhodnuto rezolucí Valného shromáždění OSN v říjnu 2016.³⁵⁵

Jaderné státy a státy pod jaderným deštníkem celý proces přijetí této pokrokové smlouvy od počátku bojkotovaly.³⁵⁶ K přijetí na plénu Valného shromáždění došlo 7.7.2017 se souhlasným stanoviskem 122 států mezinárodního společenství. Proti TPNW se vyslovilo všech devět

³⁵² TŮMA, M., 2020, op. cit. str.3.

³⁵³ TŮMA, M., 2020, op. cit. str.3.

³⁵⁴ *Final Document: Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non Proliferation of Nuclear Weapons*. 2020, str. 5 a str. 30. Dostupné z: https://reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/revcon2022/documents/CRP1_Rev2.pdf.

³⁵⁵ Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons of 7 July 2017 (Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní ze dne 7. července 2017). Dostupné zde: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2017/07/20170707%2003-42%20PM/Ch_XXVI_9.pdf (dále jen „TPNW“).

³⁵⁶ MUKHATZHANOVA, G. *The Nuclear Weapons Prohibition Treaty: Negotiations and Beyond* [online] [23-05-31]. Arms Control Association. 2017. Dostupné z: <https://armscontrol.org/act/2017-09/features/nuclear-weapons-prohibition-treaty-negotiations-beyond>

jaderných velmocí, stejně jako Česká republika, která tak učinila v souladu se zájmy Severoatlantické aliance NATO.³⁵⁷ Pro vstup TPNW v platnost byla smlouvou, konkrétně čl. 15, podmínka, že by se tomu mělo stát 90 dní poté, co bude uložena padesátá ratifikace, akceptace, potvrzení nebo přistoupení k této smlouvě.³⁵⁸ Protože se smlouva díky svým radikálním pravidlům směřujícím k jasnému cíli netěšila největšího zájmu ze strany mezinárodního společenství, trvalo tři roky, než vstoupila v platnost. TPNW vstoupila v platnost 22.1.2021.³⁵⁹

Ve slavnostnější preambuli jsou akcentovány zásady mezinárodního humanitárního práva, stejně jako katastrofické dopady použití jaderných zbraní. Ve vztahu k NPT plní tato smlouva komplementární úlohu a není tak s ní v rozporu.³⁶⁰ TPNW obsahuje komplexní soubor zakazující jakoukoliv činnost v jaderných zbraních, zejména zakazuje vyvíjení, testování, vyrábění, získávání, držení, skladování, používání nebo hrozbu použitím jaderných zbraní.³⁶¹ Smlouva taktéž zakazuje rozmísťování jaderných zbraní na území jakéhokoliv člena mezinárodního společenství a zakazuje pomoci kterémukoliv státu, který provádí zakázané činnosti popsané v TPNW.³⁶² Smlouva přenáší na smluvní státy aktivní povinnosti tkvící v předcházení a potlačování zakázaných činností jinými členy mezinárodního společenství. Upravuje také povinnosti smluvních stran „poskytnou přiměřenou pomoc jednotlivcům postiženým použitím nebo testováním jaderných zbraní,“³⁶³ jakož i „přijmout nezbytná a vhodná opatření k nápravě životního prostředí, jež jsou důsledkem činností souvisejících s testováním nebo použitím jaderných zbraní.“³⁶⁴ Tyto všechny povinnosti platí nejen mezi samotnými smluvními stranami TPNW, ale působí i směrem k ostatním státům a nestátním aktérům, kterými jsou kupříkladu rebelové nebo teroristé.³⁶⁵

Na státy, které před vstupem smlouvy v platnost již jaderné zbraně vlastní, se vztahuje čl. 4 TPNW. Ke smlouvě prozatím nepřistoupily žádné jaderné velmoci, proto zůstávají prozatím

³⁵⁷ CHYŇAVOVÁ, K. *Smlouva o zákazu jaderných zbraní*. V: SMETANA, Michal a Veronika BÍLKOVÁ. *Jaderné odzbrojení v mezinárodním právu a politice: Pocta Miroslavu Tůmovi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2021, s. 71-88. ISBN 978-80-87558-36-2, str. 95.

³⁵⁸ TPNW, 2017, op. cit. čl. 15 odst. 1.

³⁵⁹ UN News. *UN treaty banning nuclear weapons to set into force in January*. [online] [cit 23-05-31]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2021/01/1082702>.

³⁶⁰ TŮMA., M. *Aktuální vývoj v oblasti jaderných zbraní*. Institut mezinárodních vztahů Praha, 2022, str. 2. Dostupné z: <https://www.iir.cz/aktualni-vyvoj-v-oblasti-kontroly-jadernych-zbrani>.

³⁶¹ TPNW, 2017, op. cit. čl. 1.

³⁶² TPNW, 2017, op. cit. čl. 1 odst. 1 písm. f) a g).

³⁶³ TPNW, 2017, op. cit. čl. 6 odst. 1.

³⁶⁴ TPNW, 2017, op. cit. čl. 6 odst. 2.

³⁶⁵ RIETIKER D., MOHR, M. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons: A short commentary article* [online] [cit 23-05-31]. International Association Of Lawyers Against Nuclear Arms, 2018. Dostupné z: https://ialana.info/wp-content/uploads/2018/04/Ban-Treaty-TPNW-Commentary_April-2018.pdf.

pravidla zde uvedena nepoužita. V případě, že by TPNW dosáhla uznání i mezi jadernými státy, došlo by k vyplnění mezery v soudobém právu, protože jaderné zbraně jsou posledním druhem zbraní hromadného ničení, které jsou nezakázané. Stejně jako NPT se v rámci TPNW konají revizní konference. Příští schůzka smluvních zemí TPNW by se měla uskutečnit 27. 11.–1. 12. 2023 v New Yorku.³⁶⁶

³⁶⁶ TŮMA., M. *Aktuální vývoj v oblasti jaderných zbraní* [online] [cit 31.5.2023]. Institut mezinárodních vztahů Praha, 2022, str. 3. Dostupné z: <https://www.iir.cz/aktualni-vyvoj-v-oblasti-kontroly-jadernych-zbrani>.

5. Ozbrojený konflikt na Ukrajině

Nehledě na platnost zákazu hrozby a použití síly, zákazu řešení mezinárodních sporů prostřednictvím ozbrojených konfliktů a upřednostňováním smířčích diplomatických metod, ba i psaná či nepsaná pravidla mezinárodního práva veřejného, došlo v minulém roce k propuknutí ozbrojeného konfliktu na ukrajinském území. Dne 24. února 2022 krátce před čtvrtou hodinou ranní vystoupil ruský prezident, Vladimír Putin, před celý svět se slovy proklamujícími skutečnost, že Ruská federace zahájila speciální operaci na Ukrajině s cílem demilitarizace a denacifikace Ukrajiny.³⁶⁷ Zahájení speciální operace bylo pouze vyvrcholením dlouhotrvajícího územního sporu mezi Ruskou federací a Ukrajinou o území poloostrova Krym a oblasti východní části Ukrajiny, na kterých se nacházejí separatistické republiky. Přestože zprávy z ruské strany oznamovaly, že se bude jednat o týdenní záležitost, otevřené boje na ukrajinském území trvají skoro dva roky s nejasnou vidinou konce.

Ozbrojený konflikt na Ukrajině je nepředvídatelný a proměnlivý. S ohledem na dynamičnost situace je v kapitole věnována pozornost pouze prvnímu roku ozbrojeného konfliktu. Nejprve je z pohledu mezinárodního práva veřejného popsán charakter konfliktu a jeho teoreticky možné vývojové fáze. Poté je shrnut historický kontext, který ozbrojenému konfliktu z února 2022 předcházel a na něj je navázáno rozbořem jednotlivých fází, kterými si konflikt prošel. Z průběhu ozbrojeného konfliktu jsou vybrány právně relevantní situace, na kterých je demonstrováno porušování pravidel mezinárodního humanitárního práva a i zákazu použití a hrozby síly. Nejsou opomíjeny reakce mezinárodního společenství na zahájení ozbrojeného konfliktu na Ukrajině a možné prognózy vývoje situace. V závěru kapitoly autorka shrnuje zjištěné informace v úvaze nad důležitostmi, platností a budoucím vývojem zásady zákazu hrozby a použití síly.

5.1. Mezinárodní ozbrojený konflikt na Ukrajině

Z pohledu mezinárodního práva veřejného jsou ozbrojené konflikty děleny do různých kategorií.³⁶⁸ Ozbrojený konflikt na Ukrajině si od začátku svého trvání prošel několika fázemi, které měly vliv na jeho povahu z pohledu mezinárodního práva veřejného. V období anexe Krymu a jeho připojení k Ruské federaci v roce 2014 do roku 2022 lze podle skutkových okolností hovořit o vnitrostátním ozbrojeném konfliktu s možnou zahraniční intervencí.

³⁶⁷ SEZNAM ZPRÁVY. *Dokument: Slova, jimiž Putin rozpoutal bezprecedentní válku.* [online] [cit 12.3.2023] Seznam zprávy. 2022. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-dokument-slova-jimiz-putin-rozpoutal-bezprecedentni-valku-190232>.

³⁶⁸ srov. kapitola 2.4. Klasifikace ozbrojených konfliktů

Dynamika konfliktu se jednoznačně proměnila v průběhu minulého roku zahájením ozbrojeného konfliktu Ruské federace proti Ukrajině, který je z ruské strany rámován jako pomoc etnicky spřízněným národnostním menšinám v cizím státu, kterým hrozí údajné ohrožení ze strany fašistických Ukrajinců. Podle P. Sladkého Vladimír Putin i Adolf Hitler a jim podobní autoritáři interpretovali své válečné činy například jako tento typ pomoci a své útočné vojenské síly označovali za mírotvorce, což vidíme i nyní.³⁶⁹

Z pohledu separatistických republik na východním území Ukrajiny stále probíhá také vnitrostátní ozbrojený konflikt na jedné straně mezi Ukrajinou a na druhé straně mezi Doněckou lidovou republikou a Luhaňskou lidovou republikou. Vzhledem k tomu, že Ruská federace a Ukrajina jsou suverénními státy a tzv. „*vysokými smluvními stranami*“³⁷⁰, konflikt mezi nimi probíhající je bez pochyb klasifikován jako mezinárodní ozbrojený konflikt, nehledě na to, že nedošlo k „vyhlášení“ války či jiného ozbrojeného konfliktu. Jak již bylo zmíněno v druhé kapitole, od požadavku vyhlášení „války“ či jiného otevřeného nepřátelství je ustupováno ve prospěch skutečného jednání, kterého se strany sporu navzájem proti sobě dopouští. Opuštění nutnosti vyhlášení války je logickým krokem, který odpovídá novým bezpečnostním hrozbám, zejména těm v kyberprostoru, a zároveň neupírá agresorovi povinnosti vůči dalším stranám konfliktu, které mu stanovuje MHP a obětem právo na ochranu podle MHP.

Kategorizování ozbrojeného konfliktu na Ukrajině jako mezinárodního konfliktu je důležité pro určení aplikovatelného práva v ozbrojeném konfliktu. Společný článek 1 Ženevských úmluv se vztahuje *na všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoli jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více Vysokými smluvními stranami, i když válečná stav není uznáván jednou z nich*. Na situaci na Ukrajině se tedy vztahuje ochrana všech Ženevských úmluv stejně jako Dodatkový protokol I k Ženevským úmluvám.³⁷¹

Mimo právní kategorizace dochází k vývoji i uvnitř ozbrojeného konfliktu. Ozbrojené konflikty si v průběhu času procházejí různými stádii vývoje, přičemž žádné z nich nemusí být trvalé a některými stádii si mohou ozbrojené konflikty projít několikrát po sobě nebo naopak nikdy. Mezi základní vývojová stádia ozbrojeného konfliktu, které popsala ve své publikaci Š. Waisová, patří latentní konflikt, manifestace konfliktu, eskalace konfliktu, mrtvý bod konfliktu,

³⁶⁹ DAVID, V. a SLADKÝ P., 2022, op. cit., str. 470.

³⁷⁰ Společný článek 1 Ženevských úmluv.

³⁷¹ FAIX, M., P. BUREŠ a O. SVÁČEK. 2017. op. cit.

deeskalace konfliktu, řešení konfliktu a postkonfliktní urovnání vztahů (budování míru).³⁷² Na toto členění autorka navazuje v následující kapitole, ve které jednotlivá historicky významná východiska konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací podřazuje pod teoretické členění Š. Waisové.

5.2. Historická východiska konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací

5.2.1. Říjnová revoluce a SSSR

Území Ukrajiny bylo v historii častým obětním beránkem větších říší a států. Po Říjnové komunistické revoluci v roce 1917 vedla Ukrajina na svém území brutální občanskou válku, i přesto však byla v roce 1922 pohlcena Svazem sovětských socialistických republik (dále jen SSSR).³⁷³

Po éře socialismu následovaného rozpadem SSSR v roce 1991 se stala jako většina postsovětských republik nezávislým státem. Jako nečekaně obtížný úkol se ukázalo územní sjednocení Ukrajiny. Bývalý americký velvyslanec, Steven Pifer, se nechal slyšet, že: „*Pocit ukrajinského nacionalismu není tak hluboký na východě jako na západě.*“ Chybějící nacionalismus i společná historie východu Ukrajiny silně navázaná na Ruskou federaci, respektive SSSR, podpořená ruskou propagandou byla začátkem konce nově vznikajícího státu. Mimo odlišného demografického zastoupení v těchto oblastech existuje propastný rozdíl mezi východem i západem z hlediska podnebí. V jižní a východní části Ukrajiny se vyskytují stepi s jejich úrodnou zemědělskou půdou, přičemž v severní a západní části najdeme hlavně zalesněné oblasti, které nejsou lehce hospodářsky využitelné a zároveň nejsou tak úrodné.³⁷⁴ S. Plokkii ve svých studiích poukazuje na „*nápadnou podobnost*“, se kterou podnebí kopíruje politické mapy ukrajinských prezidentských voleb v roce 2004 a 2010.³⁷⁵

5.2.2. Oranžová revoluce

Trhliny, které byly do základů samostatné Ukrajiny zaneseny již rozdělením SSSR, se mezi ukrajinským obyvatelstvem začaly objevovat výrazněji během tzv. Oranžové revoluce v roce

³⁷² WAISOVÁ, Š. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2005. Politologie. ISBN 80-7178-390-0 str. 55.

³⁷³ „*After the communist revolution of 1917, Ukraine was one of the many countries to fight a brutal civil war before being fully absorbed into Soviet Union in 1922.*“ CONANT, E. Eve. *Russia and Ukraine: the tangled history that connects—and divides—them*. [online] [cit 17.3.2023] History, 2023. Dostupné z: <https://www.nationalgeographic.com/history/article/russia-and-ukraine-the-tangled-history-that-connects-and-divides-them>.

³⁷⁴ CONANT, E., 2023, op. cit.

³⁷⁵ CONANT, E., 2023, op. cit.

2004, kdy tisíce Ukrajinců protestovaly na podporu větší evropské integrace.³⁷⁶ Z pohledu Š. Waisové došlo v tomto období k otevření fáze latentního konfliktu. Latentní konflikt je situací, kdy *mají aktéři zájem o stejný statek, jehož množství je omezené a oba aktéři si to uvědomují.*³⁷⁷ Statky, o které Ukrajina s Ruskou federací v roce 2004 bojovaly, byly a stále jsou vliv a moc nad východní částí území Ukrajiny a nad jejími obyvateli. Ukrajina i Ruská federace jsou aktéry mající odlišné hodnoty, ale stejné či podobné potřeby, zájmy i cíle, což je podle Waisové klíčový potenciál pro vznik konfliktu.³⁷⁸

Vymezit, ve kterém bodu došlo k artikulaci neslučitelných zájmů, není v ukrajinsko-ruském konfliktu snadné. Stádium manifestace konfliktu, *tedy veřejný záměr obou stran chránit své zájmy na úkor druhé strany*, se slučuje se stádiem latentního konfliktu.³⁷⁹ Oba aktéři se nechaly slyšet, že protistrana otevřeně vystupuje proti jejich hodnotám a zájmům. Ruská federace se obávala přiklonění Ukrajiny na západ a jejího možného vstupu do ryze západních struktur, jakými jsou EU a NATO. Tyto struktury označuje Ruská federace za systematicky ohrožující její národní bezpečnost a suverenitu. Ukrajina se jako samostatný a suverénní stát snažila bránit svou územní suverenitu a územní výsost proti ruským výpadům.

5.2.3. Asociační dohoda mezi EU a Ukrajinou

Napětí mezi Ukrajinou a Ruskou federací začalo vrcholit kvůli západním tendencím Ukrajiny tkvícím v připojení se k EU a navázání bližší spolupráce s NATO. Ruská federace se z různých důvodů neodpoutala od paternalistického přístupu k Ukrajině jako samostatnému státu a do rozhodnutí Ukrajiny intervenovalo.

Koncem roku 2013 se ukrajinský prezident Janukovyč pod ruským tlakem rozhodl neodjet na setkání se zástupci EU, na kterém měl podepsat Asociační dohodu mezi EU a Ukrajinou.³⁸⁰ V reakci na Janukovyčovo rozhodnutí vyšlo na protest do ulic tisíce lidí. Protesty se postupně rozšířily na celé území Ukrajiny, zemřelo v nich desítky osob, došlo k blokádě centra Kyjeva, a do historie se zapsaly pod označením „*Euromajdan*“. Nejkrvavější protesty v historii postsovětské

³⁷⁶ DICKINSON, P. *How Ukraine's Orange Revolution shaped twenty-first century geopolitics*. [online] [cit 17.3.2023] Atlantic Council, 2020. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-ukraines-orange-revolution-shaped-twenty-first-century-geopolitics/>.

³⁷⁷ WAISOVÁ, Š., 2005, op. cit. str. 186.

³⁷⁸ WAISOVÁ, Š., 2005, op. cit. str. 186.

³⁷⁹ WAISOVÁ, Š., 2005, op. cit. str. 187.

³⁸⁰ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part of 26 June 2014, Document 22014A0529(01). (Dohoda o přidružení mezi Evropskou unií a jejími členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé ze dne 26. června 2014) Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29>

historie skončily 21. února 2014 dohodou mezi Janukovyčem a opozicí o předčasných volbách a vytvoření prozatímní vládní jednoty.³⁸¹ Klid na Ukrajině ani poté však nezavládl, pouze rozdmýchal demografické i územní spory, se kterými samostatná a relativně nezávislá Ukrajina vznikla.

5.2.4. Anexe Krymu

Dalšího stádia eskalace konfliktu bylo dosaženo anexí Krymu v únoru roku 2014. Přestože v roce 1954 ztratil Krym statut sovětské republiky a stal se autonomní oblastí, ještě téhož roku byl na základě rozhodnutí ruského prezidenta Chruščova administrativně přičleněn k Ukrajinské sovětské socialistické republice.³⁸² Výsostné rozhodnutí ruského prezidenta neodpovídalo demografickým poměrům na ostrově, kde většina obyvatelstva byla a je ruského původu.

Prohlášení o skutečnosti, že Krym je autonomní republikou, je vymezeno v kapitole X Ústavy Ukrajiny z roku 1996 v článku 134 následovně: „*Krym je nedílnou součástí Ukrajiny a otázky týkající se svých pravomocí musí řešit v rámci této pravomoci, stanovené Ústavou Ukrajiny.*“³⁸³ Nadto v roce 1997 došlo mezi Ukrajinou a Ruskou federací k dohodě, kdy Ruská federace akceptovala Krym jako součást Ukrajiny a Ukrajina pronajala Ruské federaci námořní základnu Sevastopol na dvacet let.³⁸⁴

Separatistické tendence východ Ukrajiny či Krym v průběhu let neopustily, naopak začaly nabývat na síle. Nejvyšší Rada Krymu přijala dne 11. března 2014 Vyhlášení nezávislosti Autonomní republiky Krym a města Sevastopol,³⁸⁵ kterým bylo vyhlášeno na 16. března 2014 veřejné referendum o nezávislosti Krymu. O legitimitě referenda začalo krátce po vyhlášení jeho výsledků, hovořících s 96 % pro připojení se k Ruské federaci, mezinárodní společenství silně pochybovat. Rusko považovalo referendum za průkazné a právoplatné a dle jeho výsledků začalo činit další kroky. Po potvrzení výsledků vyhlásila Nejvyšší rada Krymu Krym za samostatný stát a požádala o jeho začlenění do Ruské federace na základě Federálního ústavního zákona RF o

³⁸¹ BRITANNICA. *Ukraine - The Maidan protest movement*. [online] [cit 17.3.2023] Britannica, 2015. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Maidan-protest-movement>

³⁸² WAISOVÁ, Š., 2005, op. cit. str. 61.

³⁸³ BÍLKOVÁ, V. Mezinárodněprávní aspekty aktuálního vývoje Krymu. V: *Jurisprudence 3/2014*, str. 34. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjasNjXyNeBAXVmh_0HHUSjD-8QFnoECBoQAO&url=https%3A%2F%2Fwww.jurisprudence.cz%2Fcz%2Fcasopis%2Fmezinardnepravni-aspekty-aktualniho-vyvoje-na-krymu.dm-24.pdf&usg=AOvVaw1wkaG_joNMPL-UYqj9SYim&opi=89978449.

³⁸⁴ HONZÁK, T.; PEČENKA, M.; STELLNER, F.; VLČKOVÁ J. *Evropa v proměnách staletí*. Praha: Libri 1997, str. 322-323.

³⁸⁵ BÍLKOVÁ, V., 2014, op. cit. str. 34.

postupu při přijímání nových subjektů do Ruské federace a zřizování nových subjektů v rámci Ruské federace z roku 2001.³⁸⁶

Po referendu následovalo podepsání a následná ratifikace Smlouvy o přijetí Republiky Krym do Ruské federace a vytvoření nových subjektů v rámci Ruské federace.³⁸⁷ Separatistické tendence začaly po „úspěšném“ odtržení Krymu a jeho následnému připojení k Ruské federaci sílit na východu Ukrajiny. Krátce po anexi Krymu vypukly v regionu Donbas nepokoje, které vyústily ve vyhlášení Lidových republik Luhansk a Doněck podporovaných Ruskou federací.³⁸⁸ Ruská strana po anexi Krymu z důvodu nedostatečné odezvy mezinárodního společenství nabyla dojmu, že sankční aparát, se kterými je operováno, není natolik významný, aby ji zastavil v dosažení jejich cílů silnějšími prostředky, ke kterým se přiklonila na počátku roku 2022.

5.2.5. Invaze Ruské federace na Ukrajinu v roce 2022

K další významné eskalaci ukrajinsko-ruského konfliktu došlo již zmiňovanou invazí Ruské federace v minulém roce na Ukrajinu. Před invazí Ruské federace bylo vzneseno několik bezpečnostních požadavků na NATO a Spojené státy americké.³⁸⁹ Požadavky ruské strany směřovaly hlavně na zastavení růstu NATO a odstranění jaderných amerických zbraní z Evropy. NATO se nechalo slyšet, že je otevřeno nastolení nových diplomatických rozhovorů týkajících se jaderných zbraní, ale rozhodně odmítá znepřístupnění NATO pro případné další nové členy.³⁹⁰

Z dlouhodobého hlediska lze na trvajícím konfliktu na Ukrajině pohlížet jako na opakující se eskalaci téhož konfliktu. Š. Waissová doplňuje, že *ve stadiu eskalace se protivníci snaží dosáhnout svých cílů, ale žádná ze stran nechce ustoupit ze svých maximálních požadavků a snaží se hledat podporu pro své záměry u dalších aktérů.*³⁹¹ Tato teoretická definice je přesným popisem aktuálně probíhajícího konfliktu, kdy se Ruská federace obrací s prosbou o podporu na Čínu a naopak Ukrajina vztahuje prosebně ruce ke zbytku světa. Přes snahy o diplomatická jednání na začátku ozbrojeného konfliktu mezi Ruskou federací a Ukrajinou nebylo dosaženo dohod, které by byly významné pro možné vyřešení územní otázky východní části Ukrajiny.

³⁸⁶ BÍLKOVÁ, V., 2014, op. cit. str. 35.

³⁸⁷ BRITANNICA, 2015, op. cit.

³⁸⁸ CONANT, E., 2023, op. cit.

³⁸⁹ MASTERS, J., *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. [online] [cit 21.3.2023] Council on Foreign Relations, 2023. Dostupné z: <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>.

³⁹⁰ MASTERS, J., op. cit.

³⁹¹ WAISOVÁ, Š., 2005, op. cit. str. 187.

Ukrajinsko-ruský ozbrojený konflikt se tak pomalými kroky spočívajícími ve vyčerpání ekonomických a vojenských prostředků včetně lidských zdrojů dostává do stádia mrtvého bodu. Pokud se v tomto stádiu zastaví na příliš dlouhou dobu, může dojít k deeskalaci konfliktu nebo naopak k opačné strategii spočívající v použití nových vojenských taktik či využití jiného typu zbraní. V kontextu tohoto konfliktu by se ze strany Ruské federace mohlo pravděpodobně jednat i o jaderné zbraně, které mají své místo v bezpečnostní strategii Ruské federace. Mohlo by se tomu tak stát v situaci, kdy by mohla být ohrožena samotná existence Ruské federace. Přičemž existence Ruské federace by nemusela být ohrožena objektivně. Stačilo by pouze, že by si Ruská federace připadala ohroženě v subjektivním smyslu, tedy například rozšířením NATO blíže k jejím hranicím. Zejména v tomto problému spočívá nevypočitatelnost použití jaderných zbraní ze strany Ruské federace.

5.3. Mezinárodněprávně relevantní reakce mezinárodního společenství na ozbrojený konflikt na Ukrajině

V průběhu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině došlo k mnoha událostem, které vyvolaly reakci napříč celým světem od diplomacie až po doktrínu.

V této subkapitole jsou analyzovány právně-relevantní reakce, které se staly v průběhu ozbrojeného konfliktu a jsou významné z pohledu mezinárodního práva veřejného i MHP. Vývoj konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací je pro meritum práce podstatný z hlediska poznání, kdy byla Ruská federace prozatím nejbliže k možnému použití jaderných zbraní a zamyšlení se nad otázkou, jestli existuje v ozbrojeném konfliktu na Ukrajině riziko, že by mohlo dojít k porušení zákazu hrozby a použití jaderných zbraní. Na konkrétních situacích v ozbrojeném konfliktu, které se staly, autorka popisuje, jaká byla reakce mezinárodního společenství. Potažmo jak obstává samotné mezinárodní právo veřejné, respektive MHP v okamžiku, kdy čelí reálným situacím vyžadujících jeho aplikaci.

První fází ozbrojeného konfliktu na Ukrajině bylo samotné prohlášení ruského prezidenta o jejím zahájení, které bylo následováno masivními útoky na celé území Ukrajiny. Na invazi byla Ruská federace dobře připravena. Od září roku 2021 pod záminkou vojenských cvičení rozmísťovala podél hranic Ukrajiny ze všech stran, (včetně té běloruské), jednotky ruské armády.³⁹² Cílem vpádu ruských vojsk na území Ukrajiny mělo být bleskové obsazení hlavního

³⁹² REUTERS. *Russia accuses Ukraine of troop build-up, starts its own winter drills*, [online] [cit 17.3.2023] Reuters, 2021. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-starts-regular-winter-military-drills-region-bordering-ukraine-2021-12-01/>.

města Kyjeva a svržení ukrajinské vlády následované nastolením vlády loutkové. Mezinárodní společenství v šoku začalo organizovat humanitární pomoc a posílat na Ukrajinu zbraně. Predikce nedávaly Kyjevu šanci na ubránění se. I přes nepříznivé předpovědi se Kyjev ubránil.

5.3.1. Reakce Rady bezpečnosti OSN

Hlavní rozhodovací pravomoc o akcích, které by mohly ohrožovat či porušovat mír, má v současnosti Rada bezpečnosti OSN. Stejně rozhoduje o tom, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu. Tyto silné pravomoci vychází ze znění kapitoly VII Charty OSN.

Je otázkou, jak dokáže Rada bezpečnosti, kvůli svému problematickému členskému složení, odpovídat nestranně a spravedlivě na bezpečnostní hrozby jednoznačně ohrožující mezinárodní mír v případě, kdy ono ohrožení mezinárodní bezpečnosti proudí od stálého člena Rady bezpečnosti.³⁹³ Proti problematickému složení má fungovat ustanovení upravující hlasovací proces uvnitř Rady bezpečnosti. Hlasování podléhá ustanovení článku 27 Charty OSN. Pro přijetí procedurální otázky rozhoduje Rada bezpečnosti kladnými hlasy devíti členů, naopak o *všech ostatních věcech rozhoduje Rada bezpečnosti kladnými hlasy devíti členů včetně hlasů všech stálých členů*.³⁹⁴ Pro druhý uvedený příklad je zakotveno právo kteréhokoliv stálého člena v případě nesouhlasu použít právo veta.

Právo veta může být použito ve všech případech mimo otázek procedurálních, přitom rozlišení mezi těmito dvěma otázkami není jednoznačné. O vyjasnění se pokusilo Valné shromáždění OSN v rezoluci A/RES/267 (III) přijaté v roce 1949.³⁹⁵ Na základě pravomoci ji udělené v článku 10 Charty OSN doporučilo, která rozhodnutí Rady bezpečnosti by měla být považována za procedurální.

Z toho důvodu mohla Rada bezpečnosti rezolucí A/RES/2623 (2022)³⁹⁶, i přes zjevný nesouhlas Ruské federace, svolat 11. naléhavé mimořádné zasedání Valného shromáždění³⁹⁷ zabývající se ozbrojeným konfliktem Ruské federace na Ukrajinu. Ke svolání tohoto formátu zasedání Valného shromáždění došlo právě z důvodů, že bylo jasné, že nebude možné přijmout jakékoliv rozhodnutí na půdě Rady bezpečnosti z důvodu ruského veta. V rezoluci Rady

³⁹³ Charter of the United Nations, 1945, op. cit. čl. 23.

³⁹⁴ Charter of the United Nations, 1945, op. cit. čl. 27 odst. 2 a 3.

³⁹⁵ GA Res. 267(III) of 14 April 1949, *The Problem of voting in the Security Council*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210185>.

³⁹⁶ GA Res. 2623(2022) of 27 February 2022 adopted by the Security Council at its 8990th meeting. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3958807>.

³⁹⁷ „Request to the Secretary-General for the convocation of a special session of the General Assembly.“ GA Res. 2623 (2022), op. cit.

bezpečnosti je svolání naléhavého mimořádného zasedání Valného shromáždění odůvodněno *nedostatkem jednomyslnosti stálých členů, která zabraňuje Radě bezpečnosti vykonávat její primární odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.*³⁹⁸ Poměrem 11 pro a zdržení se ze strany Číny, Indie a Spojených arabských emirátů bylo naléhavé mimořádné zasedání Valného shromáždění svoláno na 28. února 2022.³⁹⁹ Ke svolání naléhavého mimořádného zasedání Valného shromáždění došlo přesně po třiceti letech. Rada bezpečnosti naposledy vyzvala ke svolání naléhavého mimořádného zasedání v roce 1982 kvůli situaci v Sýrii a poté kvůli Izraeli roku 1980.⁴⁰⁰

Z pohledu historie mělo veto dobré, i když mocensky zaměřené úmysly zakládajících států OSN. Pomáhalo vzájemnému dialogu zemí, které spolu těžce usedly po konci druhé světové války za jeden stůl a fungovalo jako pojistka možnosti vymezení se proti politikám jiných států. V průběhu času se z ochranného mechanismu v podobě ruční brzdy, stal nadužívaný prostředek pro bezprecedentní prosazování národní politiky jako je tomu například teď v případě Ruské federace.

5.3.2. Reakce Valného shromáždění OSN

Zahájení ozbrojeného konfliktu Ruskou federací se okamžitě dočkalo odsouzení ze strany mezinárodního společenství. Valné shromáždění několik dní po zahájení ozbrojeného konfliktu na popud Rady bezpečnosti většinově odsoudilo útočné jednání Ruské federace proti územní celistvosti a nezávislosti Ukrajiny.⁴⁰¹

Valné shromáždění OSN přijalo rezoluci⁴⁰² odsuzující tento zavrženíhodný čin poměrem 141 (pro) : 5 (proti): 35 (zdržely se)⁴⁰³. Proti vystoupily státy, které jsou samy pod nadvládou režimu podobného tomu ruskému nebo udržující s Ruskou federací přátelské vztahy, tj. Bělorusko, KLDR, Eritrea, Ruská federace a Sýrie.

³⁹⁸ „Taking into account that the lack of unanimity of its permanent members...has prevented it from exercising its primary responsibility for maintenance of international peace and security.“ GA Res. 2623 (2022), op. cit.

³⁹⁹ UNITED NATIONS. *Security Council Calls Emergency Special Session of General Assembly on Ukraine Crisis, Adopting Resolution 2623 (2022) by 11 Votes in Favour, 1 Against, 3 Abstentions.* [online] [cit 15.3.2023] UN Press, 2022. Dostupné z: <https://press.un.org/en/2022/sc14809.doc.htm>.

⁴⁰⁰ UNITED NATIONS, 2022, op. cit.

⁴⁰¹ GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine: resolution, 2 March 2022.* Dostupné z <https://undocs.org/A/RES/ES-11/1>.

⁴⁰² GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine.* Dostupné z <https://undocs.org/A/RES/ES-11/1>.

⁴⁰³ GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine: Voting Results.* Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en>.

Vzhledem k rozšiřujícímu se vlivu Ruské federace na okupovaných územích Ukrajiny Valné shromáždění v říjnu minulého roku hlasovalo o rezoluci⁴⁰⁴ o nezákonnosti anexe čtyř okupovaných území Ukrajiny (Doněck, Cherson, Luhaňsk a Zápороží), ve kterých Ruská federace uspořádala „svobodná referenda“, na základě kterých oblasti podřídila své moci.⁴⁰⁵ Při hlasování se vyjádřilo 143 států pro a pouze 5 států proti.⁴⁰⁶

V únoru 2023 si mezinárodní společenství připomnělo výročí týdenní invaze na Ukrajinu trvající už rok. Při této příležitosti Valné shromáždění OSN předložilo svému plénu rezoluci s názvem *Principy Charty OSN, které jsou základem komplexního, spravedlivého a trvalého míru na Ukrajině*.⁴⁰⁷ S ročním odstupem k dramatické proměně v počtu hlasů odsuzujících či schvalujících agresi nedošlo. Ruskou agresi nadále odsuzuje 141 států a 32 států se hlasování zdrželo. Ke skupině podporovatelů Ruské federace se mimo Ruské federace samotné, Běloruska, KLDŘ, Eritrei a Sýrie přidalo Mali s Nikaraguou. Z hlasování nicméně vyplývá, že 141 států si je vědomo svojí povinnosti zakotvené v čl. 2 Charty zdržet se v mezinárodních vztazích hrozby a použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoliv státu a podporují urovnání konfliktů mezi členy mezinárodního společenství primárně mírovými prostředky.

5.3.3. Reakce regionálních mezinárodních organizací

Mimo OSN Ukrajinu podpořily i mezinárodní organizace a jednotlivé státy, které svými činy potvrdily platnost zásady zákazu hrozby a použití síly. Evropská unie uvalila jedenáct sankčních balíčků zasahujících různé odvětví ruské ekonomiky.⁴⁰⁸

Regionální bezpečnostní organizace NATO do vývoje situace na Ukrajině ze strategických i bezpečnostních důvodů příliš nezasahovala. Čin Ruské federace generální tajemník, Jens Stoltenberg, opakovaně odsoudil.⁴⁰⁹ Z opatrnosti z možné eskalace konfliktu se NATO nezapojilo

⁴⁰⁴ GA Res. ES-11/4 of 12 October 2022, *Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations*. Dostupné <https://undocs.org/A/RES/ES-11/4>

⁴⁰⁵ „*Condemns the organization by the Russian Federation of illegal so-called referendums in regions within the internationally recognized borders of Ukraine and the attempted illegal annexation of the Dnynets'k, Kherson, Luhansk and Zaporizhzhia regions of Ukraine, following the organization of the above-mentioned referendums.*“ ⁴⁰⁵ GA Res. ES-11/4, 2022, op. cit.

⁴⁰⁶ GA Res. ES-11/4 of 12 October 2022. *Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nation: Voting Results*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3990400?ln=en>

⁴⁰⁷ GA Res. ES-11/6 of 23 February 2022, *Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*. <https://undocs.org/A/RES/ES-11/6>

⁴⁰⁸ EUROPEAN COUNCIL. *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*. [online] [cit 9.3.2023] EC, 2023. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>

⁴⁰⁹ STOLTENBERG, J. [online] [cit 9.3.2023] X: 2023 Dostupné z: <https://twitter.com/jensstoltenberg/status/1629081924701487104?lang=cs>

do rozhovorů o vytvoření bezletové zóny nad Ukrajinou. Státy požadovaly zaštitění vzdušného prostoru neutrální silou. NATO argumentovalo, že by právě tímto přátelským gestem zavedlo všechny členy bezpečnostní aliance do středu ozbrojeného konfliktu v Evropě.⁴¹⁰

V reakci na bezprecedentní čin porušující obyčejové zásady obecného mezinárodní práva požádalo dosud bezpečnostně neutrální Švédsko a Finsko v květnu minulého roku o vstup do regionální bezpečnostní organizace Severoatlantické aliance (NATO).⁴¹¹

Mezinárodní společenství se v šoku nečekaně rychle semklo a jednotně se za Ukrajinu postavilo. Vladimír Putin uvedl, že jedním z mnoha důvodů zahájení speciální operace na území Ukrajiny bylo také rozšiřování infrastruktury NATO na východ.⁴¹² Speciální operací zapříčinil, že Ruská federace bude po přistoupení Finska přímo sdílet hranici se státem, který je členem Severoatlantické aliance.

5.3.4. Reakce Ruské federace

Mezinárodněprávně relevantní událostí pro vývoj ozbrojeného konfliktu na Ukrajině je nepochybně reakce jednoho ze samotných aktérů. Nadto je reakce přijímaná ze strany Ruské federace propletena s problematikou jaderného odstrašení, které se podřazuje jako jeden z příkladů pod hrozbu použití síly.

V první fázi ozbrojeného konfliktu Vladimír Putin vyhlásil vysokou pohotovost ruským silám jaderného odstrašení složených z balistických raket, zbraní s konvenčními bojovými hlavicemi, ale i jadernými zbraněmi.⁴¹³ I přes obyčejový mezinárodněprávní zákaz hrozby a použití síly je tato technika hojně využívána ze strany států a je součástí jejich bezpečnostních či obranných strategií. Prezident Ruské federace chtěl nátlakovou diplomacií působit především na mezinárodní společenství, které se rozhodlo Ukrajině poskytnout pomoc. Také se jednalo o odpověď na sankční balíčky, které začala EU přijímat v reakci na ruský vpád na ukrajinské území.

⁴¹⁰ EURO NEWS. *Why doesn't NATO impose a no-fly zone over Ukraine?* [online] [cit 9.3.2023] Euronews, 2022. Dostupné z: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/09/why-doesn-t-nato-impose-a-no-fly-zone-over-ukraine>.

⁴¹¹ PARLIAMENTARY ASSEMBLY NATO. *Finland & Sweden Accession: RATIFICATION OF FINLAND AND SWEDEN'S ACCESSION TO NATO*. [online] [cit 12.3.2023] NATO. 2023 Dostupné z: <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>.

⁴¹² SEZNAM ZPRÁVY. 2022, op. cit.

⁴¹³ ČESKÁ TELEVIZE. *Putin nařídil vysokou pohotovost ruským silám jaderného odstrašování*. [online] [cit 21.3.2023] ČT24 – Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR - Česká televize, 2023. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3448432-putin-naridil-uvest-jaderne-sily-do-vysokeho-stupne-bojove-pohotovosti>.

Strategie jaderného odstrašení je v ozbrojeném konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací přítomna od jeho samotného počátku. V situacích, kdy Evropská unie přislíbila vojenskou pomoc, začala produkovat sankční balíčky, či NATO prohlásilo, že posílí přítomnost jednotek na svém východním křídle, čelní představitelé Ruské federace se téměř okamžitě uchýlili k nebezpečnému vyhrožování použitím jaderných zbraní. Při příležitosti Dnů obránců vlasti Vladimír Putin ve svém projevu sdělil, že Ruská federace bude věnovat zvýšenou pozornost posílení svých jaderných sil a vzápětí prohlásil, že s okamžitou účinností pozastavuje plnění závazků v rámci smluvního ověřovacího systému smlouvy Nový Start.⁴¹⁴ Tímto prohlášením byla odstartována další část vývoje americko-ruského kontrolně-zbrojního procesu, který už v té době pracoval ve velmi omezeném režimu.

Smlouva mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací o opatření pro další snížení a omezení strategických útočných zbraní (dále jen „Nový Start“) byla uzavřena mezi americkým prezidentem Barackem Obamou a jeho ruským protějškem Dmitrijem Medveděvem v Praze v roce 2010.⁴¹⁵ Jak M. Tůma uvádí ve své studii, smlouva Nový Start vyplnila prostor po skončení platnosti smlouvy START I uzavřené v roce 1991 a také Smlouvy o omezení strategických útočných zbraní (SORT) z roku 2002.

Po jejím uzavření vypadala budoucnost vzájemného kontrolně-zbrojního mechanismu mezi USA a Ruskou federací nadějně, i přesto, že v roce 2001 došlo k jednostrannému odstoupení od Smlouvy ABM (Anti-Ballistic Missile Treaty) ze strany USA.⁴¹⁶ K dalšímu oslabení kontrolně-zbrojního mechanismu mezi USA a Ruskou federací došlo za prezidenství Donalda Trumpa, jehož administrativa odstoupila od Smlouvy o likvidaci řízených střel středního a kratšího doletu (dále jen „INF“) v roce 2010.⁴¹⁷ Americko-ruské kontrolně-zbrojní-mechanismy v oblasti jaderných zbraní se jednostrannými rozhodnutími obou stran ocitly na křižovatce. Z původně poměrně silného a relativně fungujícího mechanismu již zůstala pouze jedna účinná smlouva, a to právě Nový Start.

Smlouva Nový Start je složena ze tří částí – 1. svého vlastního textu; 2. Protokolu a 3. Technické přílohy, přičemž všechny tři části jsou právně závazné a prošly ratifikačním procesem

⁴¹⁴ SEZNAM ZPRÁVY. 2022, op. cit.

⁴¹⁵ TŮMA, M. *Bude prodloužena platnost poslední kontrolně-zbrojní americko-ruské smlouvy New Start?* Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha. 2019. Dostupné z: <https://www.iir.cz/bude-prodlouzena-platnost-posledni-kontrolne-zbrojni-americko-ruske-smlouvy-new-start-2>.

⁴¹⁶ TŮMA, M. *Zásadní a osudové jaderně-zbrojní dilema*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha. 2023. Dostupné z: <https://www.iir.cz/zasadni-a-osudove-jaderně-zbrojní-dilema>.

⁴¹⁷ TŮMA, M. 2023. op.cit.

v zákonodárných sborech obou států.⁴¹⁸ Obsahem smlouvy je primárně vzájemné snížení některých typů zbraní, výměna informací a možnost provádět monitorovací prohlídky na místě u druhé smluvní strany umožňující verifikaci poskytnutých informací.

Hlavním hmatatelným závazkem smluvních stran bylo podle článku II Nového Startu do sedmi let snížit zásobu daných zbraní a zařízení pod stanovenou hranici, tj. maximálně 1550 ks jaderných hlavic na rozmístěných strategických nosičích a na těžkých bombardérech, 700 ks rozmístěných zmíněných nosičů a 800 ks rozmístěných a nerozmístěných odpalovacích zařízení k uvedeným nosičům.⁴¹⁹ Obě smluvní strany tyto snižující limity k 5.2.2018 splnily.⁴²⁰ Platnost smlouvy Nový Start byla v článku 14 odst. 2 smlouvy stanovena na 10 let s možností prodloužení maximálně o pět let, pokud nebude dříve nahrazena následnou dohodou o omezení strategických útočných zbraní.

V roce 2021 byla po deseti letech smlouva Nový Start pouze dva dny před vypršením její platnosti prodloužena o dalších pět let, tedy o maximální dobu, o kterou může být prodloužena.⁴²¹ V průběhu roku a půl dostala bezpečnostní situace v Evropě zcela jiných rozměrů kvůli ukrajinsko-ruskému ozbrojenému konfliktu. Ruská federace se nechala slyšet, že k pozastavení účinnosti smlouvy Nový Start přistupuje z toho důvodu, že se USA snaží podkopat ruskou národní bezpečnost, což je v přímém rozporu se základními principy a porozuměním uvedeným v preambuli smlouvy, bez kterých by k podepsání smlouvy vůbec bývalo nedošlo.⁴²² Pro Ruskou federaci bylo podle jejich slov nepřátelské chování USA takovou zásadní změnou okolností, že po ní nemůže být spravedlivě požadováno, aby dodržovala vzájemné závazky plynoucí z této mezinárodní smlouvy.

⁴¹⁸ Smlouva mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací o opatření pro další snížení a omezení strategických útočných zbraní („Nový Start“) ze dne 8.4.2010. Dostupné z: https://www.nti.org/wp-content/uploads/2021/09/new_start_treaty.pdf

⁴¹⁹ „Each Party shall reduce and limit its ICBMs and ICBM launchers, SLBMs and SLBM launchers, heavy bombers, ICBM warheads, SLBM warheads, and heavy bomber nuclear armaments, so that seven years after entry into force of this Treaty and thereafter, the aggregate numbers, as counted in accordance with Article III of this Treaty, do not exceed...“ Nový Start. 2010, op. cit. čl. II

⁴²⁰ TŮMA, M. 2019. op.cit.

⁴²¹ KINGSTON, R. BUGOS, S. U.S., *Russia Extend New Start for Five Years*. Arms Control Association. 2021. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/act/2021-03/news/us-russia-extend-new-start-five-years>.

⁴²² „There is every reason to conclude that the United States policy aims to undermine Russia’s national security, which directly contradicts the fundamental principles and understandings set forth in the New START’s preamble and forming its foundation. It would not have been signed without stating these principles.“ THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE RUSSIAN FEDERATION. *Foreign Ministry statement in connection with the Russian Federation suspending the Treaty on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START)*. 2023 [online] [cit 3.10.2023] Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1855184/.

Situace, ve které se smluvní strany ocitly, není bezvýchodná. Výkonný ředitel americké nevládní organizace Asociace pro kontrolu zbrojení (ACA) Daryl G. Kimball v červnu tohoto roku připomněl, že „je potřeba se aktivně připravit na konec platnosti smlouvy Nového Startu a společně s Ruskou federací vyvinout kontrolně-zbrojní rámec pro zvládnání jaderných rizik i po roce 2026.“⁴²³ Na konto tohoto prohlášení potvrdil Dmitrij Peskov zájem Ruské federace na zahájení dialogu o kontrolně-zbrojních otázkách týkající se jaderných zbraní s USA, přičemž návrh označil za důležitý a pozitivní s odvoláním se na nutnost jeho upřesnění.⁴²⁴

Nadto se Ruská strana i přes pozastavení plnění závazků ze smlouvy nechala slyšet, že z důvodu zachování potřebné úrovně předvídatelnosti a stability v oblasti jaderných zbraní bude nadále dodržovat smluvní limity stanovené ve smlouvě Nový Start a notifikační povinnost vypouštění mezikontinentálních pozemních a námořních balistických řízených střel na základě Smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu (dále jen „INF“).⁴²⁵ Lze pouze vyčkávat, jak se obě jaderné velmoci postaví k nastalé situaci a jestli budou jednat v otázce jaderných zbraní odpovědně a s dostatečnou obezřetností, nesledujících vlastních zájmů, ale zájmu lidstva jako celku.

Bezpečnostní analytici připouštěli, že Putinův rozkaz byl výhrůžkou směrem k Západu. Upozorňovali, že do určité míry lze jeho chování chápat jako bezradnost ze situace, která se při invazi nevyvíjela směrem, jakým Ruská federace očekávala.⁴²⁶ Pohledem zpět lze shrnout, že jaderné odstrašení v této fázi zaktivovalo více civilistů než samotných států či mezinárodních organizací. Státní úřad pro jadernou bezpečnost byl zavalen dotazy ohledně radiační ochrany v případě jaderného útoku na Českou republiku. Jeho webové stránky byly několik hodin nedostupné.⁴²⁷ Nadto se experti se shodli na skutečnosti, že „vyhrožovat“ použitím jaderných zbraní v úvodní fázi ozbrojeného konfliktu vypovídá o nedostatcích ruské strany, než o odhodlání a motivaci zbraně doopravdy použít.

⁴²³ „With New START due to expire in 2026, Sullivan suggested that “rather than waiting to resolve all of our bilateral differences, the United States is ready to engage Russia now to manage nuclear risks and develop a post-2026 arms control framework.” KIMBALL, D. G. *A Plan to Reduce Nuclear Dangers in a Time of Peril*. Arms Control Association. 2023. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/act/2023-07/focus/plan-reduce-nuclear-dangers-time-peril#:~:text=A%20Plan%20to%20Reduce%20Nuclear%20Dangers%20in%20a,control%20and%20disarmament%20for%20more%20than%20a%20decade>.

⁴²⁴ TŮMA, M. 2023. op.cit.

⁴²⁵ THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE RUSSIAN FEDERATION. 2023. op.cit.

⁴²⁶ ČESKÁ TELEVIZE, 2023, op. cit.

⁴²⁷ STÁTNÍ ÚŘAD PRO JADERNOU BEZPEČNOST. *Pokyny pro případ nutné obrany*. [online] [cit 21.3.2023] Dostupné zde: <https://www.sujb.cz/aktualne/detail/pokyny-pro-pripad-nutne-ochrany>.

5.4. Ozbrojený konflikt na Ukrajině a *ius in bello*

V ozbrojeném konfliktu na Ukrajině došlo podle dostupných důkazů a svědectví nepopíratelně k použití síly, čímž automaticky došlo k aktivaci MHP. Časová působnost MHP není výlučně spjata pouze s trváním ozbrojeného konfliktu. Nicméně jeho výrazná část se aplikuje právě při porušení obyčejového zákazu hrozby a použití síly. Část MHP, která se uplatní v době míru, je závazek šíření znalostí o obsahu mezinárodního humanitárního práva, přípravu kvalifikovaného personálu či podpora činnosti MVČK a jiných organizací pomáhajících (potenciálním) obětem ozbrojeného konfliktu podle čl. 81 Dodatkového protokolu I. k Ženevským úmluvám.

MHP a jeho zásady vycházející z obecných zásad mezinárodního humanitárního práva jsou klíčové pro regulaci ozbrojených konfliktů a relativní stabilitu, která může být v život ohrožující situaci ozbrojeného konfliktu poskytnuta. Přestože je mezinárodní právo veřejné vystavěno převážně na konsenzuálním základu, jeho obecné zásady by měly platit plošně na všechny aktéry podílející se na fungování mezinárodního společenství. Na ty aktéry, jejichž činy se promítají do mezinárodní politiky.

Jak již bylo diskutováno v druhé kapitole, MHP je rozdělováno na dvě větve spolu související – *ius in bello* a *ius ad bellum*. Důsledkem jednání Ruské federace došlo k aktivaci *ius in bello* neboli práva ve válce, které stanovuje hranice pro dovolené použití síly, čímž dochází k regulaci chování jednotlivých aktérů účastnících se ozbrojeného konfliktu. Aktéři ozbrojených konfliktů by podle mezinárodního práva veřejného měli volit pouze z těch prostředků a způsobů vedení ozbrojeného konfliktu, které neporušují zásady MHP. Podle omezených informací dostupných z médií i od mezinárodních organizací se můžeme domnívat, že v tomto ozbrojeném konfliktu mohlo dojít k několikanásobnému porušení hned několika zásad MHP. V některých případech se podle závažnosti diskutuje dokonce i o válečných zločinech a zločinech proti lidskosti, kterých se Ruská federace dopustila.

Světová média i mezinárodní nevládní organizace Human Rights Watch přišla například s důkazy, že ruská armáda používá na ukrajinském území opakovaně kazetovou munici, která patří na seznam zakázaných zbraní z důvodů jejich nerozlišujících účinků. Kazetová munice *per se* porušuje hned několik zásad MHP, dále například zásadu zákazu nadměrných zranění a

zbytečných útrap. Naposledy zpráva o použití kazetové munice proběhla médií v srpnu toho roku ve spojitosti s bombardováním ukrajinského města Lyman.⁴²⁸

Dalším možným porušením *ius in bello* je masakr civilistů v ukrajinské vesnici Buča. Ruská federace se měla dopustit masivního zabíjení civilistů při okupaci této vesnice. Mezinárodní nevládní organizace Human Rights Watch se nechala slyšet, že podle jejich výzkumných sil, které do vesnice dorazily deset dní po odchodu ruské armády, byly nalezeny rozsáhlé důkazy o hromadných popravách, jiném nezákonném zabíjení, únosech civilistů a mučení, tedy důkazy o činech, které by všechny představovaly válečné zločiny a dokonce i zločiny proti lidskosti.⁴²⁹ Ke stejným závěrům došla i mise Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále jen „OBSE“), přičemž dodala, že „*nepochybuje o tom, že v případě potvrzení (dodání dalších důkazů) by tyto incidenty zahrnovaly mučení a/nebo nelidské zacházení a představovaly by válečné zločiny a/nebo zločiny proti lidskosti.*“⁴³⁰ Z veřejně dostupných informací lze shrnout, že v Buče došlo k porušení zásady lidskosti, zásady vojenské nutnosti a zásady rozlišování, kdy se stalo obětmi masakru především civilní obyvatelstvo.

V ozbrojeném konfliktu na Ukrajině dochází především k porušování zásady rozlišování, jak mezi civilisty a kombatanaty, tak mezi útoky na civilní a vojenskou infrastrukturu. Příkladem lze uvést případy, kdy ruská armáda útočila na civilní cíle, Mariupolskou nemocnici, školu v Bilohorivce či rozsáhle bombardovala sídliště v ukrajinském hlavním městě.

V souvislosti s úzkým propojením zákazu hrozby a použití síly spojeném s porušením obecných zásad ústících v aplikovatelnost MHP, konkrétně *ius in bello*, se autorka z hlediska zaměření práce v této kapitole zabývá již výhradně okupací Záporožské jaderné a Černobylské jaderné elektrárny z hlediska *ius in bello*. Nadto v případech výše zmíněných událostí ozbrojeného konfliktu na Ukrajině neexistuje prozatím dostatečně široký důkazní materiál, ze kterého by mohla autorka vycházet.

⁴²⁸ HUMAN RIGHTS WATCH. *Ukraine: Apparent Russian Cluster Munition Attack. 9 Civilians Died in Lyman; Possible War Crime*. Human Rights Watch. 2023. [online] [cit 9.10.2023] Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2023/08/04/ukraine-apparent-russian-cluster-munition-attack>

⁴²⁹ HUMAN RIGHTS WATCH. *Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha. Preserving Evidence Critical for War Crimes Prosecutions*. Human Rights Watch. 2022. [online] [cit 9.10.2023] Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>.

⁴³⁰ BENEDEK, W., BÍLKOVÁ, V., M. SASSÒLI. *Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022*. OSCE. Vienna. 2022, str. 58. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>.

5.4.1. Okupace Záporožské a Černobylské jaderné elektrárny

K významnému posunu v přemýšlení nad normami MHP a mezinárodního práva veřejného došlo na konci února ve spojitosti s okupací Záporožské a Černobylské jaderné elektrárny armádou Ruské federace. Případný útok Ruské federace na zdroj, ze kterého by se potenciálně mohla stát zbraň hromadného ničení tzv. „špinavá bomba“ nebyl v historii zaznamenán a byl by bezprecedentním.

Ruská armáda převzala kontrolu nad ukrajinskými jadernými elektrárnami 24. února 2022, přičemž z Černobylské jaderné elektrárny se stáhla na konci března téhož roku.⁴³¹ Záporožská jaderná elektrárna je stále pod nadvládou ruských sil. V posledních měsících dochází k postupnému propouštění zaměstnanců pracujících uvnitř jaderné elektrárny. Ruská federace byla Ukrajinou obviněna, že snižování zaměstnanců je přípravou živné půdy pro plánování „teroristického“ útoku na jadernou elektrárnu zahrnujícího uvolnění radiace.⁴³² Moskva tato obvinění odmítla. Situaci na místě IAEA monitoruje a provádí vlastní vyšetřování. Tato mezinárodní organizace prozatím nepřišla s bližšími informacemi o snižování zaměstnaneckých stavů.⁴³³ Z prohlášení generálního ředitele IAEA o situaci v blízkosti jaderných elektráren na Ukrajině vyplývá, že je nadále pokračováno ve vojenských aktivitách v určité vzdálenosti od Záporožské jaderné elektrárny.⁴³⁴ Každý den jsou slyšet exploze a střelba z kulometů, která by pro elektrárnu mohla být bezpečnostním rizikem. Experti IAEA nadále v blízkosti jaderné elektrárny nacházejí vojenské vybavení a miny, které se snaží vlastními silami postupně odstraňovat.

Na důvodech, kvůli kterým Ruská federace přistoupila k okupaci těchto strategicky významných míst, nepadá mezi experty shoda. Někteří zastávají názor, že okupace jaderných elektráren má být proklamací ruské síly nad ekonomicky i strategicky významnými místy Ukrajiny. Ukrajinský velvyslanec ve Spojeném království, Vadym Prystaiko, se nechal slyšet, že „černobylská oblast byla vždycky slabým místem v ukrajinské obraně kvůli nemožnosti její obrany

⁴³¹ IAEA. *Update 39 - Director General Statement on Situation in Ukraine*. IAEA. Austria, 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-39-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>.

⁴³² PRUCHNICKA, A. *Russia reducing personnel at Zaporizhzhia nuclear plant - Ukrainian intelligence*. Reuters. 2023. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reducing-personnel-zaporizhzhia-nuclear-plant-ukrainian-intelligence-2023-06-30/>.

⁴³³ IAEA. *Update 185 - Director General Statement on Situation in Ukraine*. IAEA. Austria, 2023. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-185-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>.

⁴³⁴ IAEA. 2023. op.cit.

z důvodu radioaktivity.⁴³⁵ Jiní vidí v ruském jednání černější scénář, který byl výše nastíněn, a to v možném použití jaderné elektrárny jako „špinavé bomby“. Autorka se přiklání k mírnějšímu názorovému proudu, který okupaci, v této době již jenom jedné ukrajinské jaderné elektrárny, přisuzuje mocenský význam a zároveň možnost vysílat NATO signál, aby vojensky nezasahovalo do probíhajícího ozbrojeného konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací.

Okupace jaderných elektráren, zaminování jejich okolí a dokonce i jejich ostřelování ruskými silami vyvolalo nejenom v odborných kruzích debatu nad tím, jestli je poskytovaná ochrana MHP jaderným elektrárnám za ozbrojeného konfliktu dostatečná.

V Dodatkovém protokolu I. k Ženevským úmluvám v čl. 56 odst. 1 je uvedeno, že jaderné elektrárny (také přehrady, hráze) nesmí být napadeny ozbrojeným útokem, který by „*mohl způsobit uvolnění nebezpečných sil a následně by způsobil těžké ztráty mezi civilním obyvatelstvem.*“⁴³⁶ MHP vychází ze zásady opatrnosti a všeobecně platného principu prevence, který stanovuje, že je jednodušší a méně nákladné škodám předcházet, než je později muset restituovat a nahrazovat. V tomto případě by bylo odstraňování následků (pravděpodobně velmi rozsáhlé) jaderné havárie podobné havárii na Černobylské elektrárně spíše nemožné. Útok je pro potřeby interpretace čl. 56 odst. 1 nutné vykládat souhlasně s dikcí čl. 49 Dodatkového protokolu I. jako „*útočný či obranný násilný čin proti protivníkovi.*“⁴³⁷

Na počátku března ruská armáda zaútočila na administrativní budovu a výcvikové centrum Záporožské jaderné elektrárny. Útok ruské armády byl následován obrannými akcemi ze strany Ukrajinců.⁴³⁸ Útok ruské armády bezpochyby odpovídá definici násilného činu uvedené v Dodatkovém protokolu I., nicméně vzhledem k dikci čl. 56 odst. 1 Protokolu nelze mít automaticky za to, že by se jednalo o útok nedovolený. Nedovolenými útoky jsou v souladu s čl. 56 odst. 1 Protokolu I ty útoky, které způsobí uvolnění nebezpečných sil a těžké ztráty na životech, což se v tomto případě prozatím nestalo.

⁴³⁵ JACKSON, W. *Why did Russia seize the disused Chernobyl nuclear power plant?* ABC and Wires News. 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.abc.net.au/news/2022-02-25/why-russia-seized-chernobyl-nuclear-power-plant/100859766>.

⁴³⁶ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 (Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám ze dne 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), 8. června 1977), čl. 56. Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=08000002800f3586>.

⁴³⁷ „*Attacks*“ means acts of violence against the adversary, whether in offence or in defence. “ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, op.cit. čl. 49.

⁴³⁸ MAK, T., WOOD, D. *Video analysis reveals Russian attack on Ukrainian nuclear plant veered near disaster.* National Public Radio (NPR). 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.npr.org/2022/03/11/1085427380/ukraine-nuclear-power-plant-zaporizhzhia>.

Na druhou stranu, jiný výklad čl. 56 odst. 1 Protokolu I stanovuje, že nedovolenost útoku proti jaderné elektrárně je potřeba spatřovat už v samotném nebezpečí jejího ohrožení, které by mohlo tyto následky způsobit. Modální sloveso „může“ naznačuje, že čl. 56 bude porušen nejen v případě způsobení škodlivých následků, ale také v případě, že v době útoků existovalo riziko, že by k nim mohlo dojít.⁴³⁹

Při tomto vnímání násilného činu proti jaderné elektrárně je třeba mít na paměti, že i činy ukrajinských jednotek s cílem ubránit Záporožskou jadernou elektrárnu by mohly být vnímány jako porušení výše zmíněného článku. Přestože v čl. 56 odst. 5 Protokolu I je uvedena možnost chránit výše zmíněné strategicky významné stavby, zejména jaderné elektrárny, obrannými konstrukcemi i jinými možnostmi, v komentáři k Protokolu I je přístupováno k obraně jaderných elektráren spíše pasivně s cílem snížení rizika vzniku ozbrojeného konfliktu mezi stranami v prostorách tohoto provozu. K obraně jaderných elektráren i konstrukcí, které byly zřízeny pro jejich ochranu, mohou být strany ozbrojeného konfliktu vyzvány, aby přijaly preventivní opatření předcházející uvolnění nebezpečných sil.⁴⁴⁰ V komentáři je jako preventivní opatření zmíněno například vyprázdnění nádrží či úplné uzavření jaderných elektráren a jejich vyřazení z provozu, stejně jako povinnost elektrárnu nebránit, aby ji mohla druhá strana obsadit bez násilných činů vedoucích ke zvýšení rizika jejího poškození.

Přestože při útoku na Záporožskou jadernou elektrárnu nedošlo ke ztrátám na životech nebo k újmě na životním prostředí, tedy ho podle doslovného výkladu čl. 56 odst. 1 Protokolu I nelze považovat za *a priori* nelegální, mezinárodní společenství čin Ruské federace razantně odsoudilo a vyzvalo ji k dodržování mezinárodněprávních závazků.⁴⁴¹ I přestože se mezinárodní společenství v tomto případě přiklonilo k doslovnému výkladu mezinárodněprávních pravidel a spátrilo v jednání Ruské federace čin, který by mohl vést k celosvětovému konfliktu, nedovedlo svým jednáním Ruskou federaci k zastavení bojů v blízkosti Záporožské jaderné elektrárny.

Z právního pohledu lze konstatovat, že jednání ruské armády i ukrajinské defenzivy by mohlo být v rozporu se zněním čl. 56 odst. 4 uvedeným v Dodatkovém protokolu I. k Ženevským

⁴³⁹ MORGANDI, T., BETIN, B. *Legal Implications of the Military Operations at the Chernobyl and Zaporizhzhya Nuclear Power Plant*. EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law. 2022. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/legal-implications-of-the-military-operations-at-the-chernobyl-and-zaporizhzhya-nuclear-power-plants/>.

⁴⁴⁰ *Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1987 op. cit. čl. 56 odst. 5. par. 2176.

⁴⁴¹ BRENT, T. *Macron condemns attack on Ukraine nuclear site, promises new measures*. [online] [cit 21.3.2023] Connexion France, 2022. Dostupné z: <https://www.connexionfrance.com/article/French-news/Macron-condemns-attack-on-Ukraine-nuclear-site-promises-new-measures>.

úmluvám. Zároveň by došlo k porušení ustanovení Charty OSN o zákazu použití síly ze strany ruské armády. Tento přístup by byl podpořen i jednomyslným rozhodnutím Generální konference IAEA v roce 2009, které pouze zopakovalo, že: „*jakýkoli ozbrojený útok na jaderná zařízení používaná k mírovým účelům nebo hrozba útoku proti nim představuje porušení Charty Organizace spojených národů, mezinárodního práva a statutu IAEA.*“⁴⁴²

Ve studii výzkumné agentury Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) s názvem „*War in Ukraine – One Year On, Nowhere Safe*“ bylo uvedeno, že postup Ruské federace založený na ostřelování a následné okupaci Záporožské jaderné elektrárny je nutno považovat za stejnou bezpečnostní hrozbu nejen pro Ukrajinu, ale i také pro celý region, jako samotné trvalé rozmístění jaderných zbraní.⁴⁴³

K ověření akceschopnosti článku 56 Dodatkového protokolu I došlo okupací a útokem na ukrajinské jaderné elektrárny poprvé a ukázalo se, že v sobě obsahuje značné výkladové problémy. Ačkoli je tímto článkem omezena možnost vojenských operací v oblasti jaderných elektráren, nejsou zakázány úplně, což vede k nejasnostem ohledně toho, jaké útočné a hlavně obranné operace by mohly být legální.⁴⁴⁴ Lze se tady pohybovat pouze v oblasti spekulací a domněnek. Právní jistota v oblasti mezinárodního humanitárního práva na poli ochrany jaderných elektráren není postavena na jistých základech, proto je nutné přenést chybějící úsek jistoty na aktéry ozbrojených konfliktů, kteří by měly opětovně vycházet ze všeobecného zákazu použití a hrozby silou, o to více, když jsou jaderné elektrárny považovány za nebezpečné zařízení *per se*.

5.5. Prognózy ohledně možného použití jaderných zbraní

Hrozba použití jaderných zbraní byla nejvyšší na začátku konfliktu, kdy byla taktika jaderného odstrašení aplikována jako doplněk pozemní ofenzivy a prostředek další eskalace ozbrojeného konfliktu. Vladimír Putin aplikoval strategii jaderného odstrašení několikrát. Nejhlasitěji byla slyšet zejména 24. února při zahájení invaze na Ukrajinu, s cílem zabránit zapojení NATO do poskytování vojenské pomoci Ukrajině, následně 21. září v souvislosti s připravovaným

⁴⁴² „*any armed attack on and threat against nuclear facilities devoted to peaceful purposes constitutes a violation of the principles of the United Nations Charter, international law and the Statute of the Agency.*“ GENERAL CONFERENCE IAEA. *Prohibition of armed attack or threat of attack against nuclear installations, during operation or under construction: Decision GC(53)/DEC.* 2009, str. 71. Dostupné z: https://www.iaea.org/sites/default/files/gc/gc53resdec-2009_en.pdf

⁴⁴³ ACLED. *War in Ukraine. One Year On, Nowhere Safe.* [online] [cit 21.3.2023] The Armed Conflict Location & Event Data Project, 2013. Dostupné z: <https://acleddata.com/2023/03/01/war-in-ukraine-one-year-on-nowhere-safe/>.

⁴⁴⁴ MORGANDI, T., BETIN, B. 2020. op. cit.

referendem ve čtyřech okupovaných ukrajinských oblastech a s jejich plánovaným připojením k Rusku⁴⁴⁵ a poté při oslavách Dne obránce vlasti.

Přestože ruský prezident hrozbu použití jaderných zbraní deklaroval jako reálně hrozící, prozatím k porušení haagského práva použitím zbraní hromadného ničení nedošlo. Pouze samotná hrozba vyvolala silnou reakci mezinárodního společenství. Xi Jiping a Joe Biden jsou za jedno, že *jaderné válce a konfrontaci mezi velmocemi je třeba se vyhnout*.⁴⁴⁶

Ke zvýšení rizika použití jaderných zbraní by mohlo dojít ve spojitosti s dosahováním mrtvého bodu ozbrojeného konfliktu, pokud se Ruská federace nebude chtít smířit s vyřešením invaze pomocí diplomatických mírových rozhovorů. Vzhledem k nepředvídatelné nátuře prezidenta Vladimíra Putina se experti neshodují v predikci, jestli by k použití jaderných zbraní, v případě prohry Ruské federace, doopravdy došlo. Bezpečnostní analytik Josef Kraus připustil, že riziko taktického jaderného útoku existuje jako varianta vedení ozbrojeného konfliktu v momentě, kdy se ruská invaze nebude vyvíjet tak, jak by si Vladimír Putin představoval.

Charakter bojů na území Ukrajiny naznačuje, že Ruská federace prozatím nehodlá ustoupit ze svých požadavků a Ukrajina své území nepředá bez boje. Ukrajina v prvních měsících po zahájení invaze požádala o členství v NATO i EU. Mezinárodní organizace zahájily s Ukrajinou přístupové rozhovory. Evropská komisařka, Ursula von der Leyen se v únoru na Summitu EU-Ukrajina nechala slyšet, že Ukrajina nemůže očekávat zrychlení přístupového procesu z důvodu možné destabilizace EU.⁴⁴⁷ Zároveň bude muset projít nemodifikovaným přístupovým procesem včetně předpokladu splnění konvergenčních kritérií a snížení míry korupce.

Ruská federace svým agresivním výbojem přivolala přesně to, čeho se obávala. Rozšiřování západního vlivu hlouběji na východ. Přestože ukrajinsko-ruský konflikt se podle expertů neblíží svému konci, víra ve vítězství Ukrajiny stále přetrvává.

Mnoho expertů se vyhýbá možnostem prognóz ukrajinsko-ruského konfliktu z důvodu existence více proměnných, které by mohly ze dne na den zamíchat s dosavadním průběhem ozbrojeného konfliktu. Obecně lze načrtnout několik možností. Jak již bylo uvedeno výše,

⁴⁴⁵ TŮMA., M., 2022. op. cit. str. 2 - 3.

⁴⁴⁶ CECIL, N. *Xi Jinping condemns Russian nuclear threats on Ukraine as he meets Joe Biden at G20*. [online] [cit 11.3.2023] *Evening Standard*, 2022. Dostupné z: <https://www.standard.co.uk/news/world/g20-latest-news-joe-biden-xi-jinping-vladimir-putin-war-ukraine-china-b1039677.html>.

⁴⁴⁷ BBC. *Ukraine EU membership: No short cuts on joining, officials warn ahead of summit*. [online] [cit 9.3.2023] BBC News, 2023. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-64492102>.

ozbrojený konflikt může dosáhnout do mrtvého bodu, který nebude vyhovovat zájmům Ruské federace respektive Vladimíra Putina. K zamíchání bojových karet by z jeho pohledu stačilo použití „průlomového bojového prostředku“ v podobě taktických jaderných zbraní na ukrajinské území. Lze těžko předpokládat, jakou by si tento čin vysloužil reakci mezinárodního společenství. Domnívám se, že ani při použití jaderných zbraní bychom se nedočkali větší reakce než rezoluce OSN, který by tento čin odsuzovala. V tomto ozbrojeném konfliktu již podle dostupných důkazů došlo k použití kazetové munice, zakázaného bojového prostředku, na základě Úmluva o zákazu použití kazetové munice z roku 2010, i přesto to v mezinárodním společenství nevyvolalo silnější reakci a potřebu zakročit důraznějším způsobem.⁴⁴⁸

Mohla by nastat i situace, kdyby k žádné odezvě mezinárodního společenství nemohlo dojít z důvodu použití jaderné zbraně podobné ruskému modelu Car, který by mohl v krajní případě zničit veškerý život na zemi. K podobnému scénáři by mohlo dojít i v případě, kdyby na ruský jaderný útok bylo odpovězeno jadernými útoky ze strany dalších jaderných velmocí. Ukvapeným krokům by mohl zabránit pouze notifikační systém a opatrně postupující diplomacie. Z pohledu dlouhotrvajícího ozbrojeného konfliktu mezi Ukrajinou a Ruskou federací tento standard nelze zaručit.

V případě, že by nedošlo k použití jaderných zbraní, ale konflikt by se dostal do stádia, kde by se nevyvíjel, mohla by přijít na scénu další studená válka vyvolaná extenzivním používáním strategie jaderného odstrašení. V tento moment by byla posílena snaha mezinárodního společenství o úplné jaderné odzbrojení, které v současnosti stojí mimo centrum zájmů mezinárodní diplomacie. Opětovně by mohlo dojít k polarizaci světa. Tentokrát by ale nešlo o východní a západní blok, ale vytvořily by se nadnárodní celky spíše odpovídající členství států v mezinárodních organizacích. Lze si tedy představit, kdyby proti sobě stály Ruská federace a Čína proti NATO.

Dalším možným řešením aktuálního konfliktu je deeskalace, kdy vlivem času dojde k vyčerpání zdrojů na obou stranách, čímž dojde k vyšumění celé situace. S ohledem na bojovnost ukrajinského národa a silné přesvědčení o vlastní pravdě národa ruského je tato možnost spíše méně pravděpodobnou.

⁴⁴⁸ HUMAN RIGHTS WATCH. Ukraine: Apparent Russian Cluster Munition Attack. [online] [cit 3.10.2023] Human Rights Watch. 2023. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2023/08/04/ukraine-apparent-russian-cluster-munition-attack>.

Přípustným řešením by mohlo být rozdělení Ukrajiny na několik částí, přičemž východní část a Krym by oficiálně připadly Ruské federaci. Z historického hlediska by k podobnému dělení nedošlo poprvé. Příklad lze hledat třeba v rozdělení korejského poloostrova na jeho demokratickou část Jižní Koreu a totalitní, komunistickou část Severní Koreu. Z prohlášení ukrajinského prezidenta nelze vyvozovat, že by tato možnost aktuálně připadala v úvahu. Ukrajina stále bojuje za obnovení její územní nezávislosti v původních hranicích před rokem 2014.

Zdá se, že v tomto konfliktu prozatím neexistuje situace pro oba aktéry natolik přívětivá, která by je přivedla k mírumilovnému vyřešení nastalého ozbrojeného konfliktu. Pro svět bude úspěchem, pokud dojde k ukončení bojů bez použití jaderného arzenálu Ruské federace.

5.6. Důležitost zásady zákazu hrozby a použití síly a její platnost do budoucna v kontextu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině

Zásada zákazu hrozby a použití síly je novodobým styčným bodem mezinárodní spolupráce států. V poslední době se na její skutečné provádění ze strany členů mezinárodního společenství snášela vlna kritiky. Nad jejím důkladným prováděním visel už několik let otazník z důvodu vlašné reakce států na invazi do Iráku v roce 2003 či anektování Krymu Ruskou federací v roce 2014. Doktrína se pozastavovala zejména nad její relevancí a platností.

Za nejdůležitější zdroj pro výklad této zásady je považována Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy objasňující stručné a obecné znění zásady obsažené v Chartě OSN.

Podle Deklarace je vedení útočné války zločinem proti míru.⁴⁴⁹ Ruská federace se zahájením ozbrojeného konfliktu na Ukrajině dopustila zločinu proti míru, a nadto přestala plnit závazky pro ni plynoucí z obecně uznávaných zásad mezinárodního práva v oblasti udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

V ruském vojenském postupu lze spatřovat prvky okupace. Nejedná se ale o okupaci ve smyslu jedné z akceptovaných právních možností nabývání suverenity nad územím. Okupace v tomto smyslu musí být provedena na území popsaném výrazem *terra nullius* (nebli země nikoho), jak tomu bylo uvedeno v poradním posudku MSD ze dne 16. října 1975 ve věci Západní Sahara.⁴⁵⁰ *A contrario* území, která jsou „obývaná sociálně a politicky organizovanými kmeny nebo národy“

⁴⁴⁹ „A war aggression constitutes a crime against the peace, for which is responsibility under international law.“ GA Res. 2625 (XXV), 1970, op. cit.

⁴⁵⁰ Western Sahara, I.C.J. Reports 1975, p. 12 (Advisory Opinion), bod 79 a 80. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>.

nejsou považovány za *terra nullius*.⁴⁵¹ Ruská armáda se tedy dopustila okupace ve smyslu zasažení do územní suverenity jiného státu a přivlastnění si části ukrajinského území bez ohledu na její vůli. V souladu s článkem 42 Haagské úmluvy z roku 1907 je území považováno za obsazené, když *je skutečně podřízeno autoritě nepřátelské armády*.⁴⁵² Okupace se vztahuje na takové území, kde byla pravomoc zřízena a může být vykonávána. Z tohoto pohledu nedošlo k okupaci celého území Ukrajiny, ale pouze její části. I přesto se pod zákaz hrozby a použití síly podřazuje i okupace území jiného státu za použití vojenské síly, k níž došlo na základě použití síly v rozporu s ustanovením Charty.⁴⁵³

Z obecné zásady zákazu hrozby a použití síly vyplývá, že Ruská federace svým jednáním na mezinárodní scéně porušila pravidla mezinárodního práva a zasáhla do míru a bezpečnosti mezinárodního společenství. I při podrobnější interpretaci za použití Deklarace došlo k naplnění hned několika skutkových podstat podřazených pod obecnou zásadu zákazu použití a hrozby síly.

Územní spor o oblasti východní části Ukrajiny hraničící s Ruskou federací a ostrovem Krym, který mezi těmito aktéry vznikl, měl být primárně řešen mírovými prostředky. Ruská federace tak porušila povinnost vystříhat se hrozby silou za účelem porušení existujících mezinárodních hranic jiného státu.⁴⁵⁴ Ruská federace svými násilnými útoky ve východních oblastech Ukrajiny, konkrétně v Doněcku, Luhaňsku, Záporoží a Chersonu⁴⁵⁵, které byly následovány zinscenovanými referendy o nezávislosti těchto oblastí, zbavila podstatnou část Ukrajiny a jejich obyvatel rovných práv, práva na sebeurčení, práva na svobodu a nezávislost. Tato jednání jsou rovněž proti smyslu i samotnému výkladu zásady zákazu hrozby a použití síly.⁴⁵⁶

Z důvodu nízkého odvodu osob do ruské armády byla v bojích na Ukrajině nasazena tzv. Wagnerova skupina (Wagnerovci). Ruská paramilitární organizace je z pohledu mezinárodního

⁴⁵¹ ŠTURMA, P., V. BALÁŠ, V. BÍLKOVÁ, 2019, op. cit. str. 81.

⁴⁵² „Territory is considered occupied when it is actually placed under the authority of the hostile army.“ Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land, 18 October 1907. (Haagská úmluva (IV) o respektování zákonů a zvyklostí válečné války na zemi a její příloha: Předpisy týkající se zákonů a zvyků válečné války na zemi, 18. října 1907) Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4374cae64.html>

⁴⁵³ „The territory of a State shall not be the object of military occupation resulting from the use of force in contravention of the provisions of the Charter.“ Hague Convention (IV), 1907, op. cit.

⁴⁵⁴ „Every State has the duty to refrain from use of force to violate the existing international disputes, including territorial disputes.“ Hague Convention (IV), 1907, op. cit.

⁴⁵⁵ EURO NEWS. *Authorities release full results for 'sham' Ukraine annexation polls*. [online] [cit 11.3.2023] Euronews, 2022. Dostupné z: <https://www.euronews.com/2022/09/27/occupied-areas-of-ukraine-vote-to-join-russia-in-referendums-branded-a-sham-by-the-west>

⁴⁵⁶ „Every State has the duty to refrain from any forcible action which deprives peoples referred to in elaboration of the principle of equal rights and self-determination of their right to self-determination and freedom and independence.“ Hague Convention (IV), 1907, op. cit.

humanitárního práva složena ze žoldněrů, kteří za boj v jejích jednotkách dostávají finanční odměnu. Financování skupiny je sporné, ale média i odborníci se shodují, že zde jsou vazby na nejvyšší představitele Ruské federace. Mimo jiné jsou Wagnerovci v Ruské federaci registrovanou společností se sídlem v Petrohradu, což pouze potvrzuje spojitost mezi skupinou a Ruskou federací.⁴⁵⁷ Nasazení nepravidelné ozbrojené bandy, čítající žoldněře, je taktéž podle Deklarace porušení výše uvedené zásady.⁴⁵⁸

Porušování mezinárodního práva veřejného stálým členem Rady bezpečnosti nic nemění na obsahu mezinárodních pravidel. Mezinárodní pravidla mají kvůli svému charakteru nízkou možnost uplatnění reparačních i sankčních opatření. V tomto případě se už v diskusi dostáváme do samotného vymezení mezinárodního práva veřejného jako specifického právního odvětví majícího své limity (třeba právě v otázce vynutitelnosti při porušení jeho pravidel).

Z historického hlediska jsou nejdůležitějšími subjekty mezinárodního práva veřejného státy, které vstupují do vzájemných interakcí na základě zásady svrchované rovnosti neplatící v mezinárodním společenství bezvýhradně. Otázka vynutitelnosti určitého mezinárodněprávně povoleného jednání leží tedy v rukách jednotlivých států, které většinou nedisponují možnostmi rozhodovat o záležitostech jiného suverénního států.

Suplování absence sankčního mechanismu na straně států je částečně provedeno existencí mezinárodních organizací, přičemž některé z nich disponují možnostmi reagovat na nejzávažnější porušení mezinárodního práva veřejného. Mezi tuto mezinárodní organizaci se sankčními mechanismy lze nepochybně zařadit OSN. I přesto že jí jsou dány možnosti, jak ovlivňovat chování členů mezinárodního společenství, je otázkou, jak moc jich skutečně využívá v případě, kdy dochází k porušování mezinárodního práva. Valné shromáždění nebo Rada bezpečnosti může přijímat opatření k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, ale málokdy se k těmto možnostem uchyluje. V případě Rady bezpečnosti do hry přistupuje taky možnost uplatnění práva veta, kterými disponuje jejich pět stálých členů, a o jehož problematice bylo pojednáváno výše. Naznačený mezinárodněprávní aparát často nejde dále než k přijetí rezoluce nesouhlasící s daným činem člena mezinárodního společenství, byť jím byla dokonce porušena Charta OSN.

⁴⁵⁷ „Every State has the duty to refrain from organizing...the organization of irregular forced or armed bands, including mercenaries.“ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among states in accordance with the Charter of the United Nations, 24 October 1970 (Deklarace o zásadách mezinárodního práva o přátelských vztazích a spolupráci mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů ze dne 24. října 1970). Dostupné z: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

⁴⁵⁸ BBC. *What is Russia's Wagner Group of mercenaries in Ukraine?* [online] [cit 11.3.2023] BBC News, 2023. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-60947877>

Akceschopnost a intervence je ve většině případů přenechávána jednotlivým státům mezinárodního společenství a jejich diplomatickým vyjednáváním a zájmům.

Pro mezinárodní společenství je nicméně velmi riskantní skutečnost, že aktuální bezpečností hrozba plyne od státu, který vyslovil svůj souhlas se základními principy Charty OSN, a i přes tento závazek se rozhodl nectít mezinárodněprávní pravidla v ní obsažená. Nadto se OSN neodhodlalo, v zájmu nerozvíření stojatých vod a své vlastní nemožnosti jednat v rámci Rady bezpečnosti, k učinění razantnějšího kroku proti jednání Ruské federace vůči Ukrajině.

S odvoláním na výše uvedené polemiky je *usus longaevus* a *opinio necessitatis generalis* z pohledu většiny mezinárodního společenství naplněn, a tak alespoň u těchto států není třeba pochybovat o platnosti zásady zákazu hrozby a použití síly. I přesto, že došlo k několikanásobnému hrubému porušování této obyčejové zásady ze strany Ruské federace, neznamená to, že by snad zásada pozbyla platnosti.

Závěr

Mezinárodní bezpečnost je dynamicky se vyvíjející jev, který v tom nejužším sepjetí reaguje na proměny společnosti i zahraniční politiky. Hrozby, které poklidné soužití států ovlivňují, jsou nesnadno zachytitelné a vyčíslitelné. Stav mezinárodního společenství, kterému by nehrozily bezpečnostní hrozby, je možné považovat za utopický, přestože Organizace spojených národů byla právě na této myšlence založena. Národní a celosvětové bezpečnostní hrozby se od sebe mohou odlišovat, nicméně povětšinou dochází k jejich překryvu, což pouze reflektuje začlenění státu do mezinárodního společenství. Národní i mezinárodní koncepce a strategie se aktuálně shodují na tom, že hrozbami pro mezinárodní bezpečnost jsou zejména ekonomické i sociální hrozby zahrnující chudobu, infekční nemoci a environmentální degradaci; mezistátní konflikty; vnitřní konflikty včetně občanských válek; genocidy; zbraně hromadného ničení; terorismus a transnacionální organizovaný zločin. Realitou dnešní bezpečnostní politiky je aktivní řešení hrozeb několika, ne-li všech naráz. Bylo potvrzeno, že zde existuje riziko kumulace hrozeb v případě, že dojde k výskytu jedné z nich. Nadto se Evropa potýká s mezistátním ozbrojeným konfliktem zahaleným možnou hrozbou použití zbraní hromadného ničení, byť vyhrožování jejich použitím je prozatím pouze součástí koncepce jaderného odstrašení.

Mezinárodní bezpečnost a udržení mezinárodního míru jsou postaveny na několika vzájemně propojených prvcích. Jedním z nich je zákaz útočné války vycházející z Briand-Kellogova Paktu převtělený do Charty OSN jako smluvní zákaz hrozby a použití síly při řešení konfliktů a sporů v mezinárodním společenství. Použití a hrozba použití síly je zakázána proti územní celistvosti a politické nezávislosti jiného územního suveréna. Přestože tento ústřední zákaz nepoživá absolutní platnosti ze strany všech států, je obecně považován za mezinárodní obyčej. Ostatní státy mezinárodního společenství v případě jeho porušení konají aktivní opatření volající po nápravě, případně navrácení původního nezávadného stavu, čímž uchovávají jeho materiální konstrukční prvky, *usus longaevus* a *opinio necessitatis generalis*. Tuto kogentní zásadu mezinárodního práva veřejného je nutné vykládat s ohledem na další články Charty OSN, zejména s ohledem na článek udělující státům právo na výkon individuální a kolektivní sebeobrany. Jako výkladový prostředek tohoto zákazu je využívána taktéž Deklarace zásad mezinárodního práva týkající se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy. V akademické sféře neexistuje jednotná autoritativní definice hrozby a použití síly. Vzhledem k četné odborné činnosti i činnosti Mezinárodního soudního dvora bylo dospěno k závěru, že se jedná o sílu ozbrojenou. I tento typ síly může být vnímán ve dvou významech, a to ve smyslu použití nebo hrozby zbraní, případně zboží dvojího užití či seskupení vojenského souboru daného státu.

K použití síly nebo hrozby silou dochází nejčastěji v průběhu ozbrojeného konfliktu, jak judikoval Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii ve věci Tadić z roku 1995. Historicky bylo ozbrojenému konfliktu přezdíváno válka, což bylo z mnoha ohledů považováno za nepřesné. Nicméně doktrína není v upuštění pojmu válka jednotná, a proto je důležité pro odborné práce vymezení pojmu, kterého má být použito pro označování typu daného konfliktu. Úprava ozbrojených konfliktů spadá do mezinárodního humanitárního práva, které se dělí na ženevské, haagské, popřípadě newyorské právo. Mimo dělení na tato tři odvětví lze mezinárodní humanitární právo dělit také na *ius ad bellum* a *ius in bello*. I když v posledních letech dochází ke stírání významu práva na válku a práva ve válce, jejich rozlišení je důležité pro ochranu obětí konfliktů. Pro prokázání skutečnosti, že odlišení těchto dvou odvětví mezinárodního humanitárního práva je problematické, najdeme i v samotném poradním posudku, kdy MSD často doplňuje v části věnované *ius in bello* pravidla vztahující se pro *ius ad bellum*.

Pravidla a povinnosti bojujících stran v ozbrojeném konfliktu stanovují právní předpisy haagského práva. V širší smyslu prostřednictvím haagského práva dochází k omezení způsobů a prostředků vedení války. V užším smyslu je omezení způsobů a prostředků vedení války chápáno jako jedna z jeho zásad. Všeobjímající zásadou haagského práva je zásada lidskosti, ke které by měly bojující strany vždy bezpodmínečně vzhlízet. Ve spojitosti se zásadou lidskosti se hovoří také o Martensově klauzuli, jejíž kořeny sahají až do 19. století. Účinnost této klauzule byla potvrzena v posudku MSD ve věci legality použití nebo hrozby jaderných zbraní z roku 1996, a to konkrétně ve vztahu k novým typům zbraní. Za propojené nádoby se dají označit zásada vojenské nutnosti, zásada rozlišování a zásada přiměřenosti. Bojující strany by měly užívat pouze takový druh a množství síly, které je nezbytné pro přemožení nepřítele, při zachování rozlišování mezi civilními a vojenskými cíli stejně jako komatanty a civilisty. Před provedením útoku by měl být poměřován útok s jeho možnými následky, které spočívají v přímé vojenské výhodě. Bojové prostředky a způsoby vedení boje nejsou neomezené, jak vyplývá ze smluvního i obyčejového mezinárodního humanitárního práva. Měly by být voleny ty typy prostředků a způsobů boje, které nejsou výslovně zakázané v rozsáhlé právní úpravě haagského práva. Specificky by nemělo být přistupováno k těm prostředkům a těm způsobům, které způsobují nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy či mají nerozlišující povahu.

Zbraně hromadného ničení, mezi které se řadí i jaderné zbraně, na první pohled porušují všechny zásady mezinárodního humanitárního práva, a i přesto není jejich vyvíjení, testování, výroba, získávání, držení, skladování, používání nebo hrozba jejich použití nelegální. Jejich možné

destruktivní účinky spočívající v řetězové reakci jaderného štěpení uvolňují nesmírné množství energie a tepla, stejně jako silnou a dlouhodobou radiaci, což může být potencionálně katastrofální pro všechny lidi, stejně jako pro Zemi samotnou. V případě jejich použití dochází k nerozlišujícím účinkům, jejichž důsledkem je nadměrné zbytečné utrpení. I přesto je otázka jejich legality stále komplexně nezodpovězená.

Legalita hrozby a použití jaderných zbraní je v mezinárodním právu neodmyslitelně spjata s poradním posudkem MSD ve věci legality použití nebo hrozby jaderných zbraní. Cílem práce bylo poskytnutí komplexní analýzy právních aspektů této hrozby a použití jaderných zbraní v rámci ozbrojeného konfliktu na Ukrajině za využití obecných ustanovení v posudku zmíněných. Z právní analýzy vylýnuly zejména tyto následující body.

Zaprvé bylo zjištěno, že v celém komplexu mezinárodního práva veřejného neexistuje smluvní či obyčejové pravidlo, které by opravňovalo státy mezinárodního společenství k hrozbě nebo použití jaderných zbraní. Mnohočetné hrozby jadernými zbraněmi ze strany Ruské federace, se kterými jsme se v uplynulém roce setkávali, nejsou ospravedlnitelné v šíři mezinárodního práva veřejného a jsou součástí koncepce jaderného odstrašení, které má vzhledem k trvajícimu ozbrojenému konfliktu na Ukrajině dopad i mimo bojovou linii.

Zadruhé je koncepce jaderného odstrašení překážkou pro vznik mezinárodněprávního obyčejepoužívání jaderných zbraní. Dokud budou jaderné státy používat jaderné zbraně jako prostředek pro odstrašení jiných členů mezinárodního společenství, není vůle projevena nejadernými státy dostatečná pro *usus longaevus* a *opinio neccesitatis*.

Zatřetí v případě, že by došlo k hrozbě nebo použití jaderných zbraní, musí být tato hrozba nebo toto použití slučitelné s pravidly mezinárodního humanitárního práva spočívajícího zejména v jeho obecných zásadách, mezi které patří bezesporu zásada rozlišování a zásada zákazu zbytečných útrap. Dále pak zásada proporcionality mezi zamýšleným útokem a ztrátami na životech či jinými újmami, které by mohly v jeho spojitosti vzniknout.

Začtvrté musí být dodržována zásada lidskosti, společně s dalšími zásadami mezinárodního humanitárního práva. Jaderné zbraně nejsou za své podstaty slučitelné se zájmy chráněnými těmito zásadami. Zásada lidskosti tedy nepředstavuje dostatečný základ pro učinění prohlášení, že použití jaderných zbraní je nutně v rozporu se zásadami a pravidly platnými v ozbrojených konfliktech za jakýchkoli okolností.

Zapáté hrozba nebo použití síly, která je nasměřována proti územní celistvosti a politické nezávislosti, a zároveň nesplňuje požadavky práva na individuální či kolektivní sebeobranu, je protiprávní. V této spojitosti je vykládán také koncepce „*State of necessity*“, kdy je stát povinen se bránit v případě, že by mohla být ohrožena jeho samotná existence.

Zašesté přestože neexistuje právní základ pro úplný a univerzální zákaz hrozby nebo použití jaderných zbraní, je možné postupnými kroky docházet k jeho implementaci na základě *opinio iuris* států v mezinárodním společenství. K tomuto zákazu významně přispěla Smlouva o zákazu jaderných zbraní. Úplné a univerzální odzbrojení si bezesporu klade za cíl Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní. Ze stavu aktuální mezinárodní bezpečnostní situace a výsledků posledních dvou revizních konferencí vyplývá, že jaderné státy nejsou nakloněny k sebeomezení ve smyslu zřeknutí se jaderných zbraní pro zajištění pevnějších záruk mezinárodní bezpečnosti. Nadto probíhající ozbrojený konflikt na Ukrajině významnou měrou přispěl k rozpadu vzájemných odzbrojovacích mechanismů mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací.

V souhrnu bylo zjištěno, že otázka legality jaderných zbraní není otázkou bezvýhradně zodpovězenou s ohledem na poradní posudek Mezinárodního soudního dvora. Od roku 1996, kdy byl posudek vydán, nedošlo k proměně stavu mezinárodního práva. Výraznou změnu zato prodělala bezpečnostní situace v Evropě. Aktuálně se bezpečnostní situace v Evropě ocitla na křižovatce. Ze světového měřítka je riziko použití jaderných zbraní nejvyšší od dob studené války. Ruský prezident mnohočetnou aplikací strategie jaderného odstrašení pouze deklaroval, že riziko případného použití jaderných zbraní ze strany Ruské federace je možné. Ve Vojenské doktríně z roku 2014 si Ruská federace, v souladu s poradním posudkem, vyhrazuje právo, při výkonu sebeobranu reagující na ohrožení samostatné existence státu nebo životně důležitých bezpečnostních zájmů, přistoupit k použití jaderné zbraně. „Zákonnost“ hrozby nebo použití jaderných zbraní, v kontextu ozbrojeného konfliktu, tak nelze vyloučit za extrémní okolnosti sebeobranu, čehož by mohlo být využito například ve prospěch Ruské federace.

S ohledem na vývoj ozbrojeného konfliktu na Ukrajině lze konstatovat, že s přibližováním se k mrtvému bodu bude riziko použití jaderných zbraní stoupat. I přestože existuje několik scénářů, kterými by mohl ozbrojený konflikt skončit, v současné situaci nelze předpokládat, že by v některém z nich došlo k uspokojení zájmů obou stran. Všechny z prognóz jsou pouhými spekulacemi, protože nelze předpovědět chování těchto dvou aktérů ozbrojeného konfliktu. Jako případný pozitivní scénář lze vnímat vyřešení tohoto mezinárodního ozbrojeného konfliktu bez použití jaderných zbraní.

Přestože si zásada zákazu hrozby a použití síly teď prochází zatěžkávací zkouškou, její význam pro mezinárodní právo veřejné je důležitý. Ruská federace svým jednáním v průběhu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině tuto zásadu porušila. Možnosti případného potrestání Ruské federace za tento čin jsou omezeny vzhledem k charakteru vynutitelnosti pravidel mezinárodního práva veřejného. I když došlo k porušení zásady zákazu hrozby a použití síly ze strany stálého člena Rady bezpečnosti, tato zásada je nadále platná s ohledem na praxi ostatních států mezinárodního společenství.

Seznam zkratek

ACLED	Armed Conflict Location & Event Data Project
EPRS	European Parliamentary Research Service
EU	European Union (Evropská unie)
GPI	Global Peace Index
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii)
IEP	Institute for Economics & Peace
INF	Treaty on the Elimination of the Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles
ISW	Institute for the Study of War (Institut pro studium války)
JCPOA	Joint Comprehensive Plan of Action
MHP	mezinárodní humanitární právo
MSD	Mezinárodní soudní dvůr (International Court of Justice)
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
NATO	The North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NI	Normandy index
NPT	Non-proliferation Treaty
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OPCW	Chemical Weapons Convention
OSN	Organizace spojených národů (United Nations)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TNPW	Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

AZUD, J. *Zásady mezinárodního práva: Niektoré problémy uch obsahu, povahy a výkladu*. Bratislava: VEDE vydavateľstvo SAV, 2008.

BÍLKOVÁ, V. Mezinárodněprávní aspekty aktuálního vývoje Krymu. V: *Jurisprudence* 3/2014, str. 34. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjNjXyNeBAxVmh_OHHUSjD-8QFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.jurisprudence.cz%2Fcz%2Fcasopis%2Fmezin_ardnepravni-aspekty-aktualniho-vyvoje-na-krymu.dm-24.pdf&usg=AOvVaw1wkaG_joNMPL-UYqj9SYim&opi=89978449.

BÍLKOVÁ, V. *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta v nakl. IFEC, Beroun, 2007. Prameny a nové proudy právní vědy. ISBN 978-80-85889-82-6.

BÍLKOVÁ, Veronika a Marek JUKL, ed. *Mezinárodní humanitární právo: odpovědi na vaše otázky*. Praha: Český červený kříž, c2009. ISBN 978-80-87036-37-2.

BÍLKOVÁ, Veronika, ed. *Mezinárodní humanitární právo - vznik, vývoj a nové výzvy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-87975-35-0.

Bombing of Hiroshima and Nagasaki. [online] [cit 10.5.2023] HISTORY. 2022. Dostupné z: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/bombing-of-hiroshima-and-nagasaki>.

BRITANNICA. *Ukraine - The Maidan protest movement*. [online] [cit 17.3.2023] Britannica, 2015. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ukraine/The-Maidan-protest-movement>

Commentary to the Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflict. ICRC, 1987. par. 1387. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/615-PA-III-EN-irrc-865-queguiner.pdf>.

CONANT, E. Eve. *Russia and Ukraine: the tangled history that connects—and divides—them*. [online] [cit 17.3.2023] History, 2023. Dostupné z:

<https://www.nationalgeographic.com/history/article/russia-and-ukraine-the-tangled-history-that-connects-and-divides-them>.

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Vyd. 2. Praha: C.H. Beck, 2018, 549 s., ISBN 978-80-7400-721-7.

DAVID, V., SLADKÝ P. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 3. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Leges, 2022. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-497-8.

DETTER, I. *The Law of War*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, ISBN 0-521-78256-2.

DICKINSON, P. *How Ukraine's Orange Revolution shaped twenty-first century geopolitics*. [online] [cit 17.3.2023] Atlantic Council, 2020. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/how-ukraines-orange-revolution-shaped-twenty-first-century-geopolitics/>.

DINSTEIN, Y. *War, Aggression and Self-Defence*. 6th edn. Cambridge: Cambridge University Press. 2017.

Dissenting opinion of Vice-President Schwebel. [online] [cit 31.5.2023] Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-09-EN.pdf>

DITRICOVÁ, P.. *Posudek Mezinárodního soudního dvora týkající se legality hrozby nebo použití jaderných zbraní a jeho odkaz pro mezinárodní právo*. V: SMETANA, M. a V. BÍLKOVÁ. *Jaderné odzbrojení v mezinárodním právu a politice: Pocta Miroslavu Tůmovi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2021, s. 71-88. ISBN 978-80-87558-36-2.

FAIX, M., P. BUREŠ a O. SVAČEK. *Rukověť ke studiu mezinárodního práva*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-064-2.

FLECK, D. *The Handbook of International Humanitarian Law*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 2008.

FREEDMAN, L. *The new security equation*. In: Conflict, security and Development, vol. 4 (2004), n. 3.

FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informačních služeb, 2007. ISBN 978-80-7278-424-0.

GARDINER, R., K. *Treaty Interpretation*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

GARNER, B.A., BLACK, H.C. *Black's Law Dictionary*, 9th ed. 2009. ISBN: 9780314199492.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-838-9.

HANKE, H. *The 1923 Hague Rules of Air Warfare — A contribution to the development of international law protecting civilians from air attack*. International Review of the Red Cross (1961 - 1997). Cambridge University Press. 1993, str. 14 a str. 17. Dostupné z: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400071370a.pdf>.

HENCKAERTS, J. M. *Armed Forces*. [online] [cit-23-03-11] Max Planck Encyklopedias of International Law. 2023. Dostupné z: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e244>.

HENCKAERTS, J.-M., DOSWALD-BECK, Louise (Eds). *Customary International Humanitarian Law*. Volume I: Rules, Volume II: Practice. Cambridge: International Committee of the Red Cross: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-53925-0. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-ii-icrc-eng.pdf>

HENDERSON, C. *The Use of Force and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press. 2018. 440 s. ISBN 9781107036345.

HOBZA, A., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. V Praze vydáno vlastním nákladem, 1931. Dostupné z: https://www.cervenkykriz.eu/files/files/cz/mhp_knihovna/Hague_valka_pozemni.pdf.

HONZÁK, T.; PEČENKA, M.; STELLNER, F.; VLČKOVÁ J. *Evropa v proměnách staletí*. Praha: Libri 1997, str. 322-323.

CHYŇAVOVÁ, K. *Smlouva o zákazu jaderných zbraní*. V: SMETANA, Michal a Veronika BÍLKOVÁ. *Jaderné odzbrojení v mezinárodním právu a politice: Pocta Miroslavu Tůmovi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2021, s. 71-88. ISBN 978-80-87558-36-2.

JUKL, M. *Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva*. *Vojenské rozhledy*: roč. 20 (52), č. 4. 2011. ISSN 1210-3292.

JUKL, M. *Náš seriál – mezinárodní humanitární právo – 1. část*. [online] [26-05-2023] Český červený kříž. str. 3. Dostupné z: https://www.cervenýkriz.eu/files/files/cz/mhp_vyroci/100Haag.pdf

LUDVÍK, J. *Odstašení a jaderná strategie: Konceptuální analýza*. V *Mezinárodní vztahy* č. 1. 2014.

LUKÁŠEK, L. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1898-2.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné – obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. Upravené a doplněné vydání. Brno: Nakladatelství Masarykovy univerzity, 2020, 369 s., Edice Učebnice Právnické fakulty MU, sv. 549. ISBN 987-80-210-9510-6.

MASTERS, J., *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*. [online] [cit 21.3.2023] Council on Foreign Relations, 2023. Dostupné z: <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>.

MCSWEENEY, B. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Vyd. 1., Cambridge: Cambridge University Press 1999, 265 s., ISBN 9780521661775.

MÉGRET, F. *War? Legal Semantics and the Move to Violence*. *European Journal of International Law*, Vol. 13, No. 2, 2002, str. 361 – 399.

MENCER, G. *Civilní obyvatelstvo a jeho ochrana v mezinárodním právu*. Studie z mezinárodního práva 21. Praha: Academia, 1988.

MOLLER, B. *Towards a New Global Military Order?* Copenhagen: Working Papers, vol. 23 (1997).

MULINEN, F. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*. Praha: Magnet-Press, 1991, 230 s.

NEUMAN, N. *Applying the Rule of Proportionality: Force Protection and Cumulative Assessment in International Law and Mortality*. YIHL, The Hague: T.M.C. Asser Press, 2004, Vol. 7,

NYSTUEN, G. *Nuclear Weapons: IHL considerations revisited, 20 years after the ICJ Advisory Opinion - 39 Round Table 2016*, IHL, Weapons and International Rule of Law, Studi. 2017.

NYSTUEN, G., S. CASEY-MASLEN a A. GOLDEN-BERSAGEL, ed. *Nuclear Weapons Under International Law*. 1. Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-04274-1.

ONDŘEJ J., ŠTURMA P., BÍLKOVÁ V., JÍLEK D. a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-185-7.

ONDŘEJ, J. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 2 vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7380-129-8.

ONDŘEJ, J. *Vybrané otázky práva mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2021, 244s., ISBN: 978-80-7676-108-7.

PICTET, J (ed.). *Commentary. IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Geneva: ICRC. 1958.

POLČÁK, Z. *Šokující zkušenost: chemie na frontách a v zákopech Velké války*. [online] [22-05-23] *Vojenský historický ústav Praha*. 2014. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/sokujici-zkusenost-chemie-na-frontach-a-v-zakopech-velke-valky/>

POTOČNÝ, M. aj. ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6., dopl. a rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7400-398-1.

PUTIN, V. *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians*. [online] [cit-23-03-03]. 2021. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>.

RIETIKER D., MOHR, M. *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons: A short commentary article* [online] [cit 31.5.2023]. International Association Of Lawyers Against Nuclear Arms, 2018. Dostupné z: https://ialana.info/wp-content/uploads/2018/04/Ban-Treaty-TPNW-Commentary_April-2018.pdf.

ROSCINI, M. *World Wide Warfare: Jus ad Bellum and the Use of Force*. 14 Max Planck Yearbook of United Nations Law. 2010.

RUTHERFORD, K. R. – BREM, S.R. – MATTHEW, R.A. *Refraining the Agenda: The Impact of NGO and Middle Power Cooperation in International Security Policy*. Westport: Praeger Publishers, 2003.

SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMAN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987. Dostupné z: <https://www.legal-tools.org/doc/6d222c/pdf>

SANDS, P. *International Law, The International Court of Justice and Nuclear Weapons*. Cambridge: University Press, 1999.

SASSOLI, M., BOUVIES, A. *How does law protect in war*. [online] [23-03-11]. Geneva: ICRC, 1999. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/publications/icrc-0739-part-i.pdf>.

SHARP, W. G. *Cyberspace and the Use of Force*. Aegis Research Corporation. 1999. 234 s. ISBN: 9780967032603.

SCHELLING, T. C. *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press, 1966.

SCHMITT, M., N. (ed). *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. Cambridge University Press, 2013. ISBN: 9781139169288.

SCHMITT, M.N. *The International Court of Justice and Use of Nuclear Weapons*. Naval War College Review, Vol. 51, No. 2, 1998.

SIMMA, B. (ed.) *The Charter of the United Nations a commentary*. 2nd ed., vol I. Oxford: University Press, 2002, ISBN: 9780199253777.

SOVADINA, J. *Briand-Kelloggův pakt (27.8.1928)*. [online] [cit-14-03-2023] Moderní-Dějiny.cz. 2012. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/briand-kelloguv-pakt-27-8-1928/>

ŠTURMA, P., V. BALAŠ, V. BÍLKOVÁ, et al. *Casebook: výběr případů z mezinárodního práva veřejného. 4. upravené vydání*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2019. Scripta iuridica. ISBN 978-80-87975-91-6.

TŮMA, M. Bude prodloužena platnost poslední kontrolně-zbrojní americko-ruské smlouvy New Start? Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha. 2019. Dostupné z: <https://www.iir.cz/bude-prodlouzena-platnost-posledni-kontrolne-zbrojni-americko-ruske-smlouvy-new-start-2>.

TŮMA, M. *Existuje hrozba opětovného rozmístění jaderných „euroraket“ z doby studené války v Evropě? Policy brief*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2018. Dostupné z: <https://www.iir.cz/is-there-a-threat-of-a-repeated-deployment-of-nuclear-eurojackets-from-the-cold-war-period-in-europe>.

TŮMA, M. *Jaderné odstrašování Ruska a USA v kontextu války na Ukrajině*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 5.8.2022. Dostupné z: <https://www.iir.cz/jaderné-odstrasování-ruska-a-usa-v-v-kontextu-války-na-ukrajine>.

TŮMA, M. *Zásadní a osudové jaderně-zbrojní dilema*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů Praha. 2023. Dostupné z: <https://www.iir.cz/zasadni-a-osudove-jaderné-zbrojní-dilema>.

TŮMA., M. *Aktuální vývoj v oblasti jaderných zbraní*. Praha: Institut mezinárodních vztahů, 2022, str. 2. Dostupné z: <https://www.iir.cz/aktualni-vyvoj-v-oblasti-kontroly-jaderných-zbraní>.

TŮMA., M. *Významná politická deklaráce a nadcházející 10. hodnotící konference smlouvy NPT*. Praha: Institut mezinárodních vztahů, 2020. Dostupné z: <https://www.iir.cz/vyznamna-politicka-deklaráce-a-nadchazejici-10-hodnotici-konference-smlouvy-npt-3>.

VEBER, V., *Kubánská raketová krize 1962*. [online] [cit 29.5.2023] Praha: Paměť a dějiny, 03/2013, str. 11. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1203/003-017.pdf>.

WAISOVÁ, Š. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2005. Politologie. ISBN 80-7178-390-0.

ZELENSKYJ, V. *Poselství z Ukrajiny*. Přeložil V. Janiš. Praha: Argo, 2023. 152 s. ISBN 978-80-257-4043-9.

2. Seznam použitých mezinárodních smluv

Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part of 26 June 2014, Document 22014A0529(01). (Dohoda o přidružení mezi Evropskou unií a jejími členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé ze dne

26. června 2014) Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29>

Convention concerning Bombardement by Naval Forces in Time of War of 18 October 1907. (Haagské úmluvě o bombardování námořními silami za války ze dne 18. října 1907). Dostupné z: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague09.asp

Convention on Rights and Duties of States adopted by the Seventh International Conference of American States of 26 December 1933. (Montevidejská úmluva o právech a povinnostech států ze dne 26. prosince 1933). Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20165/v165.pdf>.

Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction of 7 June 1997 (Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění a použití chemických zbraní a o jejich zničení ze 7. června 1997). Dostupné z: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention/articles/article-i>.

Convention relative to the Laying of Automatic Submarine Contact Mine of 18 October 1907. (Haagská úmluva o kladení podmořských samočinných dotekových min ze dne 18. října 1907). Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/215-IHL-23-EN.pdf>

Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among states in accordance with the Charter of the United Nations, 24 October 1970 (Deklarace o zásadách mezinárodního práva o přátelských vztazích a spolupráci mezi státy v souladu s Chartou Organizace spojených národů ze dne 24. října 1970). Dostupné z: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

General Treaty for Renunciation of War as an Instrument of National Policy, August 27, 1928, LNTSer 233, úřední překlad pod č. 126/1929 Sb. Dostupné z: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1929/233.html>.

Geneva Convention Relative to the Protection of civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention), 12 August 1949, 75 UNTS 287. (Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949) [Čtvrtá Ženevská úmluva]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280158b1a>

Hague Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land, 18 October 1907. (Haagská úmluva (IV) o respektování zákonů a zvyklostí válečné války na zemi a její příloha: Předpisy týkající se zákonů a zvyků válečné války na zemi, 18. října 1907) Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4374cae64.html>

Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice (Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora), 1945, 1 UNTS XVI, úřední překlad pod č. 30/1947 Sb. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 (Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám ze dne 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), 8. června 1977). Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=08000002800f3586>.

Sdělení č. 168/1991 Sb., o Dodatkových protokolech I a II k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a konfliktů nemajících mezinárodní charakter, přijatých v Ženevě dne 8. června 1977. V Systému ASPI. Wolters Kluwer. ISSN 2336-517X.

Smlouva mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací o opatření pro další snížení a omezení strategických útočných zbraní („Nový Start“) ze dne 8.4.2010. Dostupné z: https://www.nti.org/wp-content/uploads/2021/09/new_start_treaty.pdf

The Convention on Cluster Munitions of 7 March 2012 (Úmluva o kazetové munici ze dne 7. března 2012). Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/26-6.pdf>.

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons of 1 July 1968 (Smlouva o nešíření jaderných zbraní ze dne 7. července 2017) <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20729/volume-729-I-10485-English.pdf>

Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons of 20 September 2017 (Smlouva o zákazu jaderných zbraní ze dne 20. září 2017). Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-9&chapter=26.

Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons of 7 July 2017 (Smlouva o úplném zákazu jaderných zbraní ze dne 7. července 2017). Dostupné zde: https://treaties.un.org/doc/Treaties/2017/07/20170707%2003-42%20PM/Ch_XXVI_9.pdf.

3. Seznam použité judikatury

3.1.Mezinárodní soudní dvůr

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons; I.C.J. Reports 1996, p. 226 (Advisory Opinion). Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgement I.C.J. Reports 1986. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>.

North Sea Continental Shelf, Judgement, I.C.J. Reports 1969. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/52/052-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>

Western Sahara, I.C.J. Reports 1975, p. 12 (Advisory Opinion). Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>.

3.2.Mezinárodní trestní Tribunal pro bývalou Jugoslávii

Prosecutor v. Dusko Tadić, Decision on the Defense Motion for Intercutory Appeal on Jurisdiction; I.C.T.Y. No. IT-94-1-AR 72 reprinted at 35 I.L.M 31, at 48 (1996). Dostupné z: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>.

4. Seznam použitých dokumentů Organizace spojených národů

4.1.Rezoluce Valného shromáždění OSN

GA Res. 1 (I) of 24 January 1946, *Establishment of a Commission to Deal with the Problems Raised by the Discovery of Atomic Energy*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/209570?ln=en>.

GA Res. 267(III) of 14 April 1949, *The Problem of voting in the Security Council*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/210185>.

GA Res. 1653 (XVI), 28 November 1961, *Declaration on the prohibition of the use of nuclear and thermonuclear weapons*, str. 4. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/205660>.

GA Res. 2625 (XXV) of 24 October 1970, *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. Dostupné z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>.

GA Res. 3314 (XXIX) of 14 December 1974. *Definition of Aggression, 14 December*. Dostupné z: [https://undocs.org/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/A/RES/3314(XXIX)).

GA Res. 42/22 of 18 November 1987, *Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/152626>.

GA Res. 49/75, 9 January 1995, *General and complete disarmament*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/193267>.

GA Res. ES-11/6 of 23 February 2022, *Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine*. Dostupné z:

GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine: resolution, 2 March 2022*. Dostupné z <https://undocs.org/A/RES/ES-11/1>.

GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine*. Dostupné z <https://undocs.org/A/RES/ES-11/1>

GA Res. ES-11/4 of 12 October 2022, *Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations*. Dostupné <https://undocs.org/A/RES/ES-11/4>

<https://undocs.org/A/RES/ES-11/6>

4.2.Rezoluce Rady bezpečnosti OSN

GA Res. 2623(2022) of 27 February 2022 adopted by the Security Council at its 8990th meeting. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3958807>.

4.3.Výsledky hlasování o rezolucích

GA Res. ES-11/1 of 2 March 2022, *Aggression against Ukraine: Voting Results*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=en>.

GA Res. ES-11/4 of 12 October 2022. *Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations: Voting Results*. Dostupné z: <https://digitallibrary.un.org/record/3990400?ln=en>

4.4.Ostatní dokumenty

UNGA. *Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes*, UN. Doc. A/59/265 (2004). Dostupné z <https://undocs.org./A/59/565>.

UN News. *UN treaty banning nuclear weapons to set into force in January*. [online] [cit 31.5.2023]. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2021/01/1082702>

UNCIO. Summary Report of Eleventh Meeting of Committee I/1', Doc. 215, I/1/10, 1945, vol. VI, 559, v 720-1.

5. Seznam použitých dokumentů mezinárodních organizací

5.1.Evropská unie

EUROPEAN COUNCIL. *Timeline - EU restrictive measures against Russia over Ukraine*. [online] [cit 9.3.2023] EC, 2023. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/821 ze dne 20. května 2021, kterým se zavádí režim Unie pro kontrolu vývozu, zprostředkování, technické pomoci, tranzitu a přepravy zboží dvojího užití (přepřacované znění). Dostupné zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32021R0821>.

5.2.NATO

PARLIAMENTARY ASSEMBLY NATO. *Finland & Sweden Accession: RATIFICATION OF FINLAND AND SWEDEN'S ACCESSION TO NATO*. [online] [cit 12.3.2023] NATO. 2023 Dostupné z: <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>.

6. Seznam použitých studií a strategických dokumentů

ACLED. *War in Ukraine. One Year On, Nowhere Safe*. [online] [cit 21.3.2023] The Armed Conflict Location & Event Data Project, 2013. Dostupné z: <https://acleddata.com/2023/03/01/war-in-ukraine-one-year-on-nowhere-safe/>.

BENEDEK, W., BÍLKOVÁ, V., M. SASSÒLI. Report on Violations of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity Committed in Ukraine since 24 February 2022. OSCE. Vienna. 2022. Dostupné z: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>.

Bezpečnostní strategie České republiky. [online] [cit-23-03-06]. 2015. Dostupné z: www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf

BOKŠA, M. *Aktuální výzvy transatlantických vztahů a mezinárodní bezpečnosti*. [online] [cit-23-03-03] Praha: Asociace pro mezinárodní otázky. 2023. Dostupné z: <https://www.amo.cz/cs/agenda-pro-ceskouzahranicni-politiku/aktualni-vyzvy-transatlantickych-vztahu-a-mezinarodni-bezpecnosti/>.

EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. [online] [cit-23-03-03]. Praha: Ministerstvo obrany České republiky. 2006. Dostupné z: <https://www.army.cz/assets/files/9960/mezinar bez.pdf>.

EUROPEAN PARLIAMENTARY RESEARCH SERVICE. *Normandy Index 2022*. [online] [cit-23-06-03]. Dostupné z: <https://epthinktank.eu/2022/09/09/mapping-threats-to-peace-and-democracy-worldwide-normandy-index-2022/normandy-index-2022/>.

HUMAN RIGHTS WATCH. *Ukraine: Apparent Russian Cluster Munition Attack*. [online] [cit 3.10.2023] Human Rights Watch. 2023. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2023/08/04/ukraine-apparent-russian-cluster-munition-attack>.

HUMAN RIGHTS WATCH. *Ukraine: Apparent Russian Cluster Munition Attack. 9 Civilians Died in Lyman; Possible War Crime*. Human Rights Watch. 2023. [online] [cit 9.10.2023] Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2023/08/04/ukraine-apparent-russian-cluster-munition-attack>.

HUMAN RIGHTS WATCH. *Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha. Preserving Evidence Critical for War Crimes Prosecutions*. Human Rights Watch. 2022. [online] [cit

9.10.2023] Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha>.

INSTITUTE FOR ECONOMICS AND PEACE. *Global Peace Index Map. The Most & Least Peaceful Countries, Vision of Humanity*. [online] [cit-23-03-06]. 2023. Dostupné z: <https://www.visionofhumanity.org/maps/>.

LAZAROU, E., STANICEK, B., *Mapping threats to peace and democracy worldwide. Normandy Index 2022*. [online] [cit-23-06-03]. Brussels: European Union, 2022. ISBN 978-92-846-9711-3. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733611/EPRS_STU\(2022\)733611_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733611/EPRS_STU(2022)733611_EN.pdf).

MORGANDI, T., BETIN, B. *Legal Implications of the Military Operations at the Chernobyl and Zaporizhzhya Nuclear Power Plant*. EJIL: Talk! Blog of the European Journal of International Law. 2022. Dostupné z: <https://www.ejiltalk.org/legal-implications-of-the-military-operations-at-the-chernobyl-and-zaporizhzhya-nuclear-power-plants/>.

MUKHATZHANOVA, G. *The Nuclear Weapons Prohibition Treaty: Negotiations and Beyond* [online] [23-05-31]. Arms Control Association. 2017. Dostupné z: <https://armscontrol.org/act/2017-09/features/nuclear-weapons-prohibition-treaty-negotiations-beyond>

PRESS ISW. *Russian Offensive Campaign Assessment*. [online] [cit 17.3.2023] Institute for the Study of War, 2023. Dostupné z: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-january-29-2023>.

SOKOV, N. *Russia Clarifies Its Nuclear Deterrence Policy, Vienna Center for Disarmament and Non-Proliferation*. [online] [cit 31.5.2023] 2020. Dostupné z: <https://vcdnp.org/russia-clarifies-its-nuclear-deterrence-policy/>.

UNITED STATES DEPARTMENT OF DEFENSE. *Law of War Manual*. [online] [cit-2303-11] 2015. Dostupné z: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/Law-of-War-Manual-june-2015.pdf>.

7. Seznam zpravodajských článků

BBC. *Ukraine EU membership: No short cuts on joining, officials warn ahead of summit.* [online] [cit 9.3.2023] BBC News, 2023. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-64492102>.

BBC. *What is Russia's Wagner Group of mercenaries in Ukraine?* [online] [cit 11.3.2023] BBC News, 2023. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-60947877>.

BRENT, T. *Macron condemns attack on Ukraine nuclear site, promises new measures.* [online] [cit 21.3.2023] Connexion France, 2022. Dostupné z: <https://www.connexionfrance.com/article/French-news/Macron-condemns-attack-on-Ukraine-nuclear-site-promises-new-measures>.

CECIL, N. *Xi Jinping condemns Russian nuclear threats on Ukraine as he meets Joe Biden at G20.* [online] [cit 11.3.2023] Evening Standard, 2022. Dostupné z: <https://www.standard.co.uk/news/world/g20-latest-news-joe-biden-xi-jinping-vladimir-putin-war-ukraine-china-b1039677.html>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Putin nařídil vysokou pohotovost ruským silám jaderného odstrašování.* [online] [cit 21.3.2023] ČT24 – Nejdůvěryhodnější zpravodajský web v ČR - Česká televize, 2023. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3448432-putin-naridil-uvest-jaderne-sily-do-vysokeho-stupne-bojove-pohotovosti>.

EURO NEWS. *Authorities release full results for 'sham' Ukraine annexation polls.* [online] [cit 11.3.2023] Euronews, 2022. Dostupné z: <https://www.euronews.com/2022/09/27/occupied-areas-of-ukraine-vote-to-join-russia-in-referendums-branded-a-sham-by-the-west>.

EURO NEWS. *Why doesn't NATO impose a no-fly zone over Ukraine?* [online] [cit 9.3.2023] Euronews, 2022. Dostupné z: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/09/why-doesn-t-nato-impose-a-no-fly-zone-over-ukraine>.

JACKSON, W. *Why did Russia seize the disused Chernobyl nuclear power plant?* ABC and Wires News. 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.abc.net.au/news/2022-02-25/why-russia-seized-chernobyl-nuclear-power-plant/100859766>.

KIMBALL, D. G. *A Plan to Reduce Nuclear Dangers in a Time of Peril.* Arms Control Association. 2023. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/act/2023-07/focus/plan-reduce-nuclear-dangers-time>.

[peril#:~:text=A%20Plan%20to%20Reduce%20Nuclear%20Dangers%20in%20a,control%20and%20disarmament%20for%20more%20than%20a%20decade.](#)

KINGSTON, R. BUGOS, S. *U.S., Russia Extend New Start for Five Years*. Arms Control Association. 2021. Dostupné z: <https://www.armscontrol.org/act/2021-03/news/us-russia-extend-new-start-five-years>.

MAK, T., WOOD, D. *Video analysis reveals Russian attack on Ukrainian nuclear plant veered near disaster*. National Public Radio (NPR). 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.npr.org/2022/03/11/1085427380/ukraine-nuclear-power-plant-zaporizhzhia>.

PRUCHNICKA, A. *Russia reducing personnel at Zaporizhzhia nuclear plant - Ukrainian intelligence*. Reuters. 2023. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-reducing-personnel-zaporizhzhia-nuclear-plant-ukrainian-intelligence-2023-06-30/>.

REUTERS. *Russia accuses Ukraine of troop build-up, starts its own winter drills*, [online] [cit 17.3.2023] Reuters, 2021. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-starts-regular-winter-military-drills-region-bordering-ukraine-2021-12-01/>.

SEZNAM ZPRÁVY. *Dokument: Slova, jimiž Putin rozpoutal bezprecedentní válku*. [online] [cit 12.3.2023] Seznam zprávy. 2022. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-dokument-slova-jimiz-putin-rozpoutal-bezprecedentni-valku-190232>.

8. Seznam ostatních zdrojů

Final Document: Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non Proliferation of Nuclear Weapons. 2020, str. 5 a str. 30. Dostupné z: https://reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/revcon2022/documents/CRP1_Rev2.pdf.

GENERAL CONFERENCE IAEA. *Prohibition of armed attack or threat of attack against nuclear installations, during operation or under construction: Decision GC(53)/DEC*. 2009, str. 71. Dostupné z: https://www.iaea.org/sites/default/files/gc/gc53resdec-2009_en.pdf.

IAEA. *Update 185 - Director General Statement on Situation in Ukraine*. IAEA. Austria, 2023. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-185-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>.

IAEA. *Update 39 - Director General Statement on Situation in Ukraine*. IAEA. Austria, 2022. [online] [cit 2.10.2023] Dostupné z: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-39-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>

Proportionality Definition. V: *Legal Glossary. Lexis Nexis*. [online] [cit 23-05-27] Dostupné z: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/glossary/proportionality>.

STÁTNÍ ÚŘAD PRO JADERNOU BEZPEČNOST. Pokyny pro případ nutné obrany. [online] [cit 21.3.2023] Dostupné zde: <https://www.sujb.cz/aktualne/detail/pokyny-pro-pripad-nutne-ochrany>.

STOLTENBERG, J. [online] [cit 9.3.2023] X: 2023 Dostupné z: <https://twitter.com/jensstoltenberg/status/1629081924701487104?lang=cs>.

THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE RUSSIAN FEDERATION. *Foreign Ministry statement in connection with the Russian Federation suspending the Treaty on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New START)*. 2023 [online] [cit 3.10.2023] Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1855184/.

Zápis z 15. schůze zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky ze dne 24. listopadu 2022 [online] [cit-23-03-06] Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=223092&pdf=1>.

Otázka legality hrozby a použití jaderných zbraní v kontextu války na Ukrajině

Abstrakt

Cílem této práce je zkoumat legalitu hrozby a použití jaderných zbraní z pramenů současné pozitivněprávní úpravy obsažené v mezinárodním právu veřejném za použití analytické a komparativní metody. Práce vychází z obecných východisek týkajících se práva mezinárodní bezpečnosti a otázky dovoleného užití síly (*ius ad bellum*) a zásad práva ozbrojených konfliktů (*ius in bello*). Hlavním dokumentem pojednávajícím o legalitě jaderných zbraní je posudek Mezinárodního soudního dvora z roku 1996 ve věci legality užití jaderných zbraní. Legalita hrozby a použití jaderných zbraní je neoddělitelně spjata s obecným zákazem použití a hrozby silou proti územní celistvosti a politické nezávislosti států stanoveným v Chartě OSN. Lze vycházet ze skutečnosti, že použití a i samotná hrozba jadernými zbraněmi by podle znění Charty OSN mohla být v rozporu s mezinárodním právem veřejným. Z pohledu *ius ad bellum* neexistuje obyčejové pravidlo, které by zakazovalo použití jaderných zbraní, přičemž jeho vzniku přímo zabraňuje strategie jaderného odstrašení. Otázka legality z pohledu *ius in bello* zůstává taktéž nevyjasněná, protože se MSD ve svém poradním posudku nevyjádřil k zákonnosti použití jaderných zbraní s ohledem na právo na sebeobranu každého státu a na mezinárodněprávní teorii *State of Necessity*. Jak bylo nastíněno výše, tato problematika je v diplomové práci zkoumána jak z teoretického hlediska mezinárodního práva veřejného tak praktického v podobě rozboru mezinárodního ozbrojeného konfliktu na Ukrajině. Ruská federace v průběhu ozbrojeného konfliktu na Ukrajině opakovaně uplatňovala strategii jaderného odstrašení s odvoláním se na vlastní bezpečnostní zájmy. Dle charakteru bojů lze usuzovat, že územní spor mezi Ukrajinou a Ruskou federací se neblíží svému konci, naopak dosahuje mrtvého bodu, ve kterém by mohlo dojít k výraznému zvýšení rizika použití jaderných zbraní, které by sice bylo porušením zásady zákazu hrozby a použitím síly, ale otázka legality by zůstala z důvodu teoretického nevymezení přinejmenším sporná. I přestože dochází k opakovanému porušování zásady zákazu použití a hrozby síly ze strany stálého člena Rady bezpečnosti OSN, Ruské federace, z pohledu mezinárodního společenství zůstává *usus longaevus* a *opinion necessitatis generalis* naplněn a zásada nepozbývá platnosti.

Klíčová slova: jaderné zbraně, mezinárodní ozbrojený konflikt, zákaz hrozby a použití jaderných zbraní, mezinárodní humanitární právo, legalita

The Question of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons in the Context of the War in Ukraine

Abstract

This thesis aims to examine the legality of the threat or use of nuclear weapons by applying sources of the international public law. This is achieved by means of using analytical and comparative methods. The key sources analysed in this thesis are general principles related to the law of international security, permissible use of force (*ius ad bellum*), and the principle of the law of armed conflicts (*ius in bello*). The main document opining on the legality of nuclear weapons is the “*Advisory Opinion of the ICJ on the Legality of the Use of Nuclear Weapons*”. The legality of the threat or use of nuclear weapons is inextricably linked to the general prohibition of the use or threat of force against the territorial integrity and/or political independence of states, established in the UN Charter. Taking the UN Charter into consideration, the use and even the threat of use of nuclear weapons may potentially be considered as a violation of the public international law. From the in *ius ad bellum* perspective, there is no common rule that prohibits the use of nuclear weapons. The possibility of any such rule being established is directly eliminated by the principle of nuclear deterrence. From the *ius in bello* perspective, the legality of use or threat of force also remains unclear. The advisory opinion of ICJ did not opine on the legality of the use of nuclear weapons as a consequence of the right to self-defence of each sovereign state and the international legal theory of “*State of Necessity*”. As outlined above, this issue is examined in this thesis via the theory of the public international law and also from a practical point of view in the form of an analysis of the international armed conflict in Ukraine. During the armed conflict in Ukraine, the Russian Federation repeatedly applied nuclear deterrence citing its security interests. Based on the nature of the armed conflict, it can be assumed that the territorial dispute between Ukraine and the Russian Federation is not nearing its conclusion. On the contrary, the armed conflict is reaching a deadlock that could significantly increase the risk of the use of nuclear weapons. As highlighted above the use of nuclear weapons would be a violation of the principle of non-threat and use of force, but due to the theoretical indeterminacy, the questions of legality would remain at the very least contentious. Despite the presence of repeated violations of the principle of the prohibition of the use or threat of force by one of the permanent members of the UN Security Council (the Russian Federation) from the point of view of the international community, the *uses of longevous* and *opinion necessitates general* remain fulfilled and the principle does not lose its validity.

Key words: nuclear weapons, international armed conflict, prohibition of the threat or use of force, international humanitarian law, legality